

ЛіМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 8 (5165) 25 лютага 2022 г.

ISSN 0024-4686

16+

Не адступайце ад сваіх прынцыпаў стар. 5

Чалавек у звычайных акулярах стар. 10

Пашана: належная каштоўная стар. 12

Шчодры пёры на тры ай ніве

Удалёкім 1932 годзе, 26 лютага, у мінскай Друкарні імя Сталіна свет пабачыў першы нумар новага перыядычнага выдання — газеты «Літаратура і мастацтва». З таго моманту мінула шмат часу, і сёння ў нашага штотыднёвіка паважны юбілей — 90 гадоў нястомнай працы на карысць айчынай культуры! Вось ужо без малага стагоддзя «ЛіМ» дапамагае вызначаць літаратурны ландшафт краіны. Без удзелу супрацоўнікаў газеты не прайшло ніводнай важкай дыскусіі, прысвечанай пытанням мастацтва. Карэспандэнты штотыднёвіка не абмінула ні адна значная падзея ў культурным жыцці рэспублікі, у жыцці яе творчай інтэлігенцыі.

На гэтым доўгім шляху «ЛіМ» няўменна падтрымлівалі яго адданыя чытачы. Яны сталі паўнапраўнымі ўдзельнікамі літаратурнага працэсу. Дзякуючы тысячам прыхільнікаў тое, што пачыналася як «баявы орган у змаганні за генеральную лінію партыі», перарасло ў сапраўдны феномен айчынага мастацтва, з’яву, без якой сёння і не ўяўляецца культурнае жыццё Радзімы. Больш важная роля ў гэтай гісторыі належыць хіба што непасрэдным стваральнікам, аўтарам газеты. 23 гадоўны рэдактары, сотні карэспандэнтаў і тэхнічных работнікаў за 90 гадоў самахвэрнай працы зрабілі неад’емны ўнёсак у развіццё роднай культуры, у скарбніцу гісторыі.

Выказваем падакту нашым пастаянным чытачам, былым супрацоўнікам, аўтарам, усім тым, хто спрычыніўся да адказнай творчай справы пад назвай «Літаратура і мастацтва»!

Прыўтаньне ЦК КП(б)э газете «Літаратура і Мастацтва»

ЦК КП(б)э шэ аднаўляе прыўтаньне газете «Літаратура і Мастацтва» у сувязі з вывадам першага нумару ЦК узнёшчы, што газета будзе сапраўдным баявым органам у змаганні за генеральную лінію партыі, за дзейную нацыянальную палітыку, за тэсэніру працэсар літаратуры БССР, у змаганні за большыя партыйнасць працэсар мастацтва, за старыя літаратуры і мастацтва—прагрэсарскага зместам і нацыянальнага формам.

Сакартар ЦК КП(б)э ШАРАНГОВІЧ.

Змагацца за магнітабуду літаратуры і мастацтва

Выпад у сьвет газете «Літаратура і мастацтва» ішоў з вывадам першага нумару. Выдавецтва рэдакцыя і мастацтва ў адрозьненні ад іншых рэдакцыйных выданняў, у якіх рэдакцыя і мастацтва аддзелены ад адзін аднаго, гэты газете зьяўляецца адзіным выданьнем, у якім рэдакцыя і мастацтва адзіны.

Гэты газете зьяўляецца адзіным выданьнем, у якім рэдакцыя і мастацтва адзіны. Гэты газете зьяўляецца адзіным выданьнем, у якім рэдакцыя і мастацтва адзіны.

Усе сілы на абарону краіны саветаў, супроць пагрозы новай імперыялістычнай вайны

Ваша слова павінна загучэць!

Акцыя аіст Гэміну Роляні, Барнард Шоў, Стафун Цыяўі

Усе сілы на абарону краіны саветаў, супроць пагрозы новай імперыялістычнай вайны. Ваша слова павінна загучэць!

Вітаюць пра і вітуюць!

Вітаюць пра і вітуюць! Вітаюць пра і вітуюць! Вітаюць пра і вітуюць!

Чырвоная армія пільны абаронца соцыялістычнага будаўніцтва

ПРОФЭСАР І СТЭНОГРАФІСТКА

Нювона рэдакцыя і «Дню і сонцу»

Малюнак на аглазі, а аглыты, і аглыты, і аглыты. Малюнак на аглазі, а аглыты, і аглыты.

А.П. САЛАГУБІ

Літаратурны фронт Заходняй Беларусі

Замыслена і зьявілася ў сьвету гэты літаратурны фронт Заходняй Беларусі ў 1932 годзе. Гэты фронт зьявіўся ў сувязі з тым, што ў Заходняй Беларусі ў гэтым годзе адбыліся першыя ўрады Беларускага Народнага Руху.

Першая творчая група БелАПП

Сфарміравалася першая творчая група беларускіх прафэсараў і мастакоў у Беларусі ў 1932 годзе. Гэты фронт зьявіўся ў сувязі з тым, што ў Заходняй Беларусі ў гэтым годзе адбыліся першыя ўрады Беларускага Народнага Руху.

«ЛІМ»-акцэнт

Пераемнасць. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў воінаў і ветэранаў Узброеных Сіл і ўсіх суайчыннікаў з Днём абаронцаў Айчыны і Узброеных Сіл. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што гэтае свята стала сімвалам пераемнасці гераізму і подзвігу воінаў многіх пакаленняў. «У гэты дзень мы ўспамінаем і дзякуем афіцэрам і салдатам Вялікай Айчыннай вайны, якія са зброяй у руках абаранялі родную зямлю, аддаём даніну павагі ветэранам Узброеных Сіл і воінам-афганцам, якія з гонарам і годнасцю выканалі свой воінскі і інтэрнацыянальны абавязак», — гаворыцца ў віншаванні. «Сёння слаўныя ратныя традыцыі прадаўжае кожны, хто ў наш неспакойны час па закліку сэрца выбірае высакародную прафесію служыць Айчыне, кожны, хто гатовы стаць на абарону міру і незалежнасці Беларусі. Вы — прыклад сапраўднага патрыятызму, смеласці і доблесці», — канстатаваў Прэзідэнт.

Памяць. У Беларусі не дапусцяць спроб перапісаць гісторыю і забраць Перамогу савецкага народа, адзначыў Прэзідэнт Беларусі падчас цырымоніі ўручэння дзяржаўных узнагарод і сцяга пракуратуры ў Беларускаму дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што невывадка для правядзення ўрачыстай цырымоніі была выбрана Зала Перамогі — сімвал беларускай дзяржаўнасці. «Тут усё нагадвае аб тым, якой цаной мы захавалі сябе як народ, сваё права жыць на гэтай зямлі і адбудоўваць нашу дзяржаву, — зазначыў Аляксандр Лукашэнка. — Здавалася б, памяць аб тых страшных, параўнальна нядаўніх падзеях зусім свежая. Бо сведкі зверстваў фашыстаў яшчэ сярод нас. І яна, гэтая ўсенародная памяць, павінна была б астудзіць запал асобных палітыкаў і дзеячаў. Але што мы бачым? Колькасць і маштабы выклікаў і пагроз не змяншаюцца. У выніку міжнацыянальных і ўнутрынацыянальных войнаў прадаўжаюць гінуць людзі, прытым масава, — падкрэсліў Кіраўнік дзяржавы.

Віншаванні. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага мастака Беларусі Івана Міско з 90-годдзем. «Ваш унікальны талент, выключнае майстэрства і самаадданае служэнне справе жыцця заслугоўваюць павагі і слоў шчырай удзячнасці, — адзначыў Кіраўнік дзяржавы. — Вы як адзін з заснавальнікаў найлепшых традыцый нацыянальнай школы манументальнага мастацтва ўнеслі вялікі ўклад у захаванне, развіццё і папулярнасць беларускай культуры». Аляксандр Лукашэнка выказаў упэўненасць, што творчасць Івана Міско яшчэ доўгі час будзе запатрабаваная, а самаадданасць Радзіме стане прыкладам для маладога пакалення.

• Аляксандр Лукашэнка павіншаваў з юбілеем народную артыстку Расійскай Федэрацыі Веру Алентаву. «Ваша прафесійная дзейнасць з’яўляецца прыкладам нястомнага служэння мастацтву. Прыроднае абаяне, артыстызм і выключнае акцёрскае майстэрства знайшлі сваё адлюстраванне ў дзесятках чудаўна выкананых роляў, прынеслі вам прызнанне і поспех». Прэзідэнт пажадаў, каб работы Веры Алентавай і ў далейшым дарылі публіцы радасць і натхненне, садзейнічалі ўмацаванню культурных сувязей паміж народамі Беларусі і Расіі.

• Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага артыста Расійскай Федэрацыі Мікалая Растваргуева з 65-годдзем. «Вялікі талент, непаўторная манера выканання і дзіўная ўнутраная энергія далі вам магчымасць дасягнуць прафесійных вышынь, заваяваць шчырую любоў публікі, — адзначана ў віншаванні. — Ваша творчасць блізкая і зразумелая слухачам розных пакаленняў. Яна займае асаблівае месца на эстрадзе, дорыць пазітыўныя эмоцыі і пакідае незабыўнае ўражанне». «Няхай ваша плённая дзейнасць і ў далейшым прыносіць людзям радасць, садзейнічае ўмацаванню супрацоўніцтва ў сферы культуры паміж нашымі краінамі, — пажадаў Аляксандр Лукашэнка.

Стартап. Стартаваў прыём работ на рэспубліканскі літаратурны стартап LitUP, арганізаваны Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Асноўная мэта праекта — пошук, падтрымка і прасоўванне новых перспектыўных аўтараў і праектаў. Асабліва скарочана ў тым, што ўдзел у ім могуць узяць як вядомыя аўтары, так і пачаткоўцы. У адрозненне ад іншых творчых конкурсаў, членамі журы будуць не вядомыя літаратары, а кіраўнікі вядучых айчынных дзяржаўных выдавецтваў. Работы на першы этап конкурсу (намінацыі: «Паэзія», «Проза», «Дзіцячая літаратура», «Літаратура для падлеткаў», «Нон-фікшн») можна даслаць да 2 сакавіка на e-mail projects.zviada@gmail.com або на адрас: г. Мінск, вул. Фрунзэ, 5, Саюз пісьменнікаў Беларусі. Пераможцы атрымаюць прыярытэтнае права на выхад у свет сваёй кнігі ў выдавецтвах Беларусі. Найлепшыя праекты будуць прэзентаваны 26 сакавіка падчас ХХІХ Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу.

Традыцыі. Свята «Купалле» ў Год гістарычнай памяці спалучыць традыцыі і сучаснасць, зазначыў намеснік прэм’ер-міністра Ігар Петрышэнка на пасяджэнні арганізацыйнага камітэта па падрыхтоўцы і правядзенні «Купалля» («Александрыя збірае сяброў»). «Тэматыка мерапрыемстваў, пляцовак і галоўнага канцэрта павінна быць звязана з захаваннем памяці аб развіцці і станаўленні як краіны ў цэлым, так і асобных населеных пунктаў, арганізацый, унёску жыхароў краіны ў гэты працэс», — падкрэсліў Ігар Петрышэнка. Сёлетняе свята плануецца правесці таксама 9 ліпеня.

Прэм’ера. Дакументалісты тэлеканала «Беларусь 3» да прадставяць фільм «Імпрывацыя», паведамляе БелТА. Аўтары новай дакументальнай кінастужкі разам з сябрамі і калегамі, аднакурснікамі і вучнямі Міхаіла Фінберга ўспомняць ключавыя этапы жыцця мэтра беларускай музыкі. Прэм’ерны паказ адбудзецца заўтра ў 21.05. Адрэзу пасля яго гледачы чаканае тэлеверсія канцэрта-прывітання Міхаілу Фінбергу «Асоба і аркестр» да 75-годдзя дырыжора і 35-годдзя Нацыянальнага акадэмічнага канцэртнага аркестра.

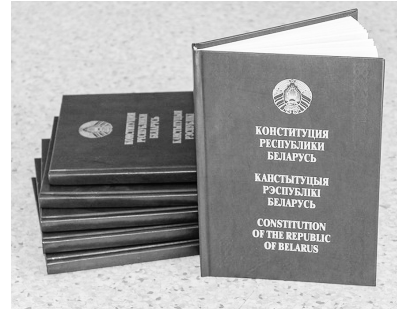
Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

Курс — на нацыянальнае адзінства

Набліжаецца рэспубліканскі рэфэрэндум аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь. Рашэнне, якое прыме народ, вызначыць палітычную будучыню Беларусі на шмат гадоў наперад.

Прыняцце прапанаваных змяненняў адкрые дарогу да далейшай рэформы дзяржаўнага кіравання з перамеркаваннем паўнамоцтваў, якія цяпер належаць выключна Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь. Частка гэтых паўнамоцтваў перадаецца Парламенту і Усебеларускаму народнаму сходу. Улада будзе змяняемай, але нязменная застаецца сацыяльная арыентацыя дзяржавы, працягнецца курс на ўмацаванне суверэнітэту і нацыянальнага адзінства. У новай рэдакцыі Канстытуцыі прапісаны дадатковыя гарантыі палітычнай стабільнасці ў краіне.

Не менш важнымі з’яўляюцца новаўвядзенні, якія датычаць патрыятычнага выхавання грамадзян рэспублікі.

Чакаецца, што падтрымка з боку выбаршчыкаў пакета прапаноў паслужыць вотумам даверу да дзеючай улады. Выбраныя лідары, а не вулічная пратэстная стыхія, маюць права выступаць канструктарам рэформ, якія выносяцца на ўсенароднае абмеркаванне.

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

У творчую скарбонку

Традыцыйнае свята «Мой свет — кніга» прайшло ў Брэсцкай гарадской бібліятэцы імя А. С. Пушкіна. Супрацоўнікам школьных бібліятэк горада былі прэзентаваны 30 выданняў з бібліятэчкі Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ, якія пабачылі свет летась. Сярод іх — альманахі, калектыўныя зборнікі, аўтарскія кнігі.

Абсалютным рэкардсменам па колькасці выданняў стаў Анатоль Бярнацкі. Былі прадстаўлены 12 яго кніг, якія пабачылі свет у беларускіх і расійскіх выдавецтвах.

Сярод мінулагадніх выданняў яркай падзеяй сталі тры зборнікі вершаў: дэбютная кніга Алёны Папко «Мой сад», зборнікі Галіны Бабарыкі «Матывы Моўсты» і Таццяны Шульгі «Три времени года». Парадаваў новай кнігай «Форс мажор» паэт-сатырык Віктар Рэчыц.

Незвычайным, але вельмі важным напярэдадні Гога гістарычнай памяці стала выданне кнігі «Учитель, перед именем твоим позволь

смирно поклонить колени...» — да 55-годдзя сярэдняй школы № 3 г. Лунінца. Укладальніцай выступіла Таццяна Канапацкая. На прыкладзе гісторыі адной школы чытач змог прасачыць лёсы землякоў. Вялікія дарогі пачыналіся ад роднага парога, і ўсё, што было закладзена настаўнікамі — любоў да радзімы, працавітасць, сумленнасць, — перадаецца з пакалення ў пакаленне.

Пра непарушную сувязь з мінулым расказаў Аляксандр Валковіч, прэзентуючы чатыры мінулагаднія нумары альманаха «Астрамечаўскі рукапіс».

стасункі

Вехі супрацоўніцтва

Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа і Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом “Звязда”» падпісалі пагадненне аб супрацоўніцтве ў галіне літаратуры і кнігавыдання, абмене досведам у творчай дзейнасці, садзейнічанні ў рэалізацыі сумесных праектаў у сферы кнігавыдання, прэзентацыйнай і інфармацыйнай дзейнасці.

Цесныя стасункі паміж двума ўстановамі наладжаны ўжо даўно. На працягу апошніх гадоў рэалізаваны не адзін сумесны праект, праведзена шмат мерапрыемстваў, аднак цяпер гэта будзе замацавана і дакументальна. Пагадненне прадугледжвае аказанне кансультацыйнай і метадычнай дапамогі, арганізацыю і ўдзел у канферэнцыях, семінарах, круглых сталах, прэзентацыях, а таксама абмен апублікаванымі матэрыяламі і выданне сумесных літаратурных прац, кніг.

На набліжэйшы час у музеі ўжо запланавана правядзенне прэзентацый новых кніг, што ўбачылі свет у Выдавецкім доме «Звязда», а з навінамі літаратурна-мемарыяльнай установы можна будзе азнаёміцца на старонках штотыднёвіка «ЛіМ».

Фота Кастуся Дробова.

Дырэктар музея Якуба Коласа Ірына Мацяс.

Чым бліжэй да галасавання, тым часцей чуоцца галасы беларускіх апазіцыянераў, якія ўцяклі ў Еўрасаюз і маюць намер сарваць рэфэрэндум. Еўрапейскія ўрады адкрыта фінансуюць беларускую апазіцыю, называючы вылучаныя сродкі «падтрымкай грамадзянскай супольнасці». У якасці адпрацоўкі за атрыманыя гранты гучаць заклікі псаваць бюлетэні, каб выбарчая камісія прызнала іх несапраўднымі, альбо байкаціраваць рэфэрэндум.

Паўтара гады, якія прайшлі са жніўня 2020-га, дазволілі цвяроза зірнуць на рэальнасць, разабрацца, хто — сябар, а хто — ворат.

Мы шчыра спадзяемся, што беларусы зробіць разумныя, сумленныя высновы і падтрымаюць прапановы Канстытуцыйнай камісіі, вынесеныя на рэфэрэндум.

Будучыня Беларусі — у нашых руках!

Саюз пісьменнікаў Беларусі

У чытачоў была магчымасць пазнаёміцца з некаторымі пісьменнікамі не толькі віртуальна. Так, Святлана Сцепанчук прыехала на прэзентацыю з Івацэвічаў, каб раскажаць, што натхняе яе на творчасць, і распавесці пра новую кнігу паэзіі і прозы «Зірну на неба». А пісьменніца Ірына Морых заінтрыгавала чытачоў, прачытаўшы ўрывак са сваёй новай фантастычнай аповесці для падлеткаў «Замок Фаунтлей и дом Шаркуны».

На працягу года новыя выданні яшчэ не раз будуць прэзентаваны ў межах розных мерапрыемстваў.

Шэсць кніг з «берасцейскай палічкі» будуць вылучаны сёлета Брэсцкім абласным аддзяленнем СПБ на Нацыянальную літаратурную прэмію.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

імпрэзы

Патрыятычны хлапечнік

Некаторыя юнакі трохі насцярожана ставяцца да службы ў арміі. Да Дня абаронцаў Айчыны і Узброеных Сіл супрацоўнікі Бярэзінскай раённай бібліятэкі сабралі старшакласнікаў СШ № 3 на патрыятычны хлапечнік «Сёння школьнік — заўтра салдат».

Падчас арт-рэвю па кнізе Юрыя Палякова «100 дзён да загада» былі па-мастачку адлюстраваны ўражанні-адчуванні-перажыванні героя кнігі: ад атрымання навабранцам позы ў ваенкамат да салдацкіх будняў. З далучэннем навуачнага абылі ўражальныя эпізоды-моманты першага стрэльбішча, прысягі, салдацкага жыцця... Аповеды былі ўдала разбаўлены армейскім гумарам, салдацкімі пісьмамі. Прагучалі шчырыя прызнанні пра карысць службы ў арміі, пра тое, што хлопцы вяртаюцца дадому пасталелымі, сур’ёзнымі, падрыхтаванымі да жыцця, бо армія — месца, дзе нараджаецца мужчына, грамадзянін.

Алесь ЦІМАФЕЕЎ

Тамара КРУТАЛЕВІЧ

юбілей

Сузор'е Івана Міско

Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, народны мастак Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Іван Міско адзначыў юбілей — 90 гадоў. Павіншавалі скульптара ва ўрачыстай зале Мінскай ратушы. Сярод гасцей былі не толькі людзі мастацтва. Наведаў сустрэчу і Алег Навіцкі. Цяпер касманаўт і скульптар распрацоўваюць сумесны арт-праект: прэм'ера экспазіцыі плануецца ў красавіку.

Нарадзіўся Іван Якімавіч у 1932 годзе ў вёсцы Чамяры Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. Быць мастаком — адзіны шлях, які бачыўся яму ў юнацтве. Паступіў у мастацкае вучылішча ў Мінску (цяпер Мінскі дзяржаўны мастацкі каледж імя А. К. Глебава), аднак з першага курса пайшоў у армію. Служыў у Забайкальскім гарнізоннага клуба, афармляў насценгазеты. Завочна скончыў вучылішча пры Усесаюзным доме мастацкай творчасці імя Н. К. Крупскай у Маскве. Калі адслужыў, прадоўжыў вучобу ў Мінску. Адметна, што, паступіўшы на аддзяленне жывапісу, скончыў скульптурнае аддзяленне.

Пачаткам творчай біяграфіі стала дыпломная кампазіцыя «Юнацтва». У 1957 годзе Іван Міско скончыў вучылішча, потым Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут. Касманаўтыка і яе героі — галоўная тэма твораў Івана Якімавіча. Малады скульптар захапіўся ёй у год, калі не стала Юрыя Гагарына. З таго часу ён стварыў сапраўдную галерэю скульптурных партрэтаў прадстаўнікоў гэтай прафесіі. Сярод іх — многія касманаўты былога Саюза, а таксама беларусы Уладзімір Кавалёнак, Пётр Клімук і Алег Навіцкі.

праекты

Калекцыя «Мова»

Да Міжнароднага дня роднай мовы ў Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстаўка «Гадзіна мовы». Экспазіцыю прэзентавалі галоўная кніжніца краіны і Мінскі гадзіннікавы завод.

На выстаўцы ўпершыню прадстаўлена сем мадэляў гадзіннікаў лімітаванай калекцыі «Мова», выпушчаных у 2019—2022 гадах. Апошнія рэлізы калекцыі прысвечаны народнаму паэту Беларусі Пімену Панчанку да 105-годдзя з дня яго нараджэння. За аснову дызайну быў узят першы зборнік вершаў паэта — «Упэўненасць» (1938), у якім усхваляецца характэрна і багата роднай зямлі.

Імя Пімена Панчанкі, паэта і публіцыста, крытыка і перакладчыка, добра вядома прыхільнікам айчынай літаратуры. Галоўнае ў яго творчай спадчыне — вершы, дзе выказваюцца думкі і надзеі эпохі, вершы, дзе адлюстроўваюцца багатая гама

чалавечых пачуццяў. Яго паэзія, непаўторная і глыбока нацыянальная, назаўжды ўвайшла ў залаты фонд беларускай літаратуры мінулага стагоддзя.

На адкрыцці выстаўкі прысутнічалі ўнучка Пімена Панчанкі — Кацярына Панчанка, дызайнеры і аўтары калекцыі «Мова» з Мінскага гадзіннікавага завода.

Міра ІУКОВІЧ

да ведама

Лірычны чацвер

Камерна і па-хатняму цёпла прайшла літаратурная сустрэча ў сталічнай бібліятэцы № 7. Паэты чыталі вершы, дзяліліся ўспамінамі, адказвалі на пытанні. Некаторыя прэзентавалі кнігі.

Так, Вольга Сакалова прадставіла новую кнігу «Стаю на споведзі». Тэма, да якой звярнулася паэтэса, выклікала жывую цікавасць у слухачоў.

Ірына Тулупава пазнаёміла з новай кнігай «Шукаю і знаходжу» ды падзялілася творчымі планами. Добрая паэзія, жыццёвы аптымізм, шырокая эрудыцыя Ірыны Зігмундаўны далучылі да кола прыхільнікаў яе таленту і слухачую аўдыторыю.

А Дзмітрый Дземідовіч з першых хвілін свайго выступлення пераключыў залу на гумарыстычную хвалю. Пародыі з новай кнігі «Паміж намі кажучы» на творы прысутных паэтаў ажывілі імпрэзу.

Падтрымаў тэму добра знаёмы слухачам пісьменнік Анаоль Зэкаў. Вершы, мініяцюры і лірычныя адступленні прыйшліся даспадобы слухачам і калегам па творчым цэху.

Новыя вершы прагучалі ў аўтарскім выкананні Алены Свечнікавай, Аліны Легастаевай і Іны Фраловай.

Ганна СТАРАДУБ

Фота Кастуся Дробава.

Іван Міско.

Пазіравалі Івану Міско і многія ўдзельнікі інтэрнацыянальных экіпажаў.

Значным у творчасці майстра стаў мемарыял у гонар маці-патрыёткі ў Жодзіне, створаны ў суаўтарстве са скульптарамі Мікалаем Рыжанковым, Андрэем Заспіцкім і архітэктарам Алегам Трафімчуком. Тым жа творчым калектывам быў створаны помнік рускаму пісьменніку Максіму Горкаму ў Цэнтральным дзіцячым парку ў Мінску.

І сёння Іван Якімавіч увесь свой час, нават выхадныя, праводзіць у майстэрні. «Баюся, што не паспею зрабіць усё, што задумаў. А ідэй у мяне яшчэ вельмі шмат», — гаворыць народны мастак.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Прызямліліся канікулы

Менавіта так называлася тэатральна-паэтычная праграма, якая ладзілася ў межах аднайменнага сумеснага праекта Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і Магілёўскай дзіцячай школы мастацтваў № 1.

Пастаноўка рэалізавана кіраўніком узорнай тэатральнай студыі «У кропку!», загадчыкам тэатральнага аддзялення Магілёўскай дзіцячай школы мастацтваў № 1, членам СІБ Вольгай Бяловай на вершы магілёўскай дзіцячай паэтэсы Жанны Міус.

Праграма ўяўляе сабой паэтычны паўгадзінны спектакль на тэму сям'і і школьнага жыцця. Персонажы лёгка пазнаюцца: бацька, які заўсёды спяшаецца на працу і дзелавыя сустрэчы; строгая і адказная маці, якая кожны вечар правярае, ці вывучаны ўрок; гарэзлівыя дачкі, якія і ўборы з матчынага адзення лялькам шывуць, і боршчык прыгатуюць, і шпалеры размалююць; варкатлівая котка Марсіела Пусеўна і інш.

Спектакль будзе дэманстравацца ў школах і бібліятэках Магілёва. Прэм'ера адбылася напрыканцы мінулага года ў СІБ № 25 для вучняў і іх бацькоў. На паказе прысутнічала аўтар вершаў спектакля Жанна Міус. Ахвотныя змаглі набыць кнігі з аўтографам аўтара.

Святлана КАЗЕКА

конкурсы

Шчыра і пранікнёна

Паэтычныя конкурсы, падчас якіх самі аўтары чытаюць уласныя вершы, сталі ўжо добрай традыцыяй у Маскоўскім раёне г. Мінска.

Гэтым разам раённы конкурс чытальнікаў «Сэрцам роднага слова краніся» праводзіўся ў межах Года гістарычнай памяці і Міжнароднага дня роднай мовы. Пяты раз яго прымала сталічная гімназія № 174.

У намінацыі «Уласныя вершы» было прадстаўлена шмат маладых талентаў у розных узростах катэгорыях. Іх творы закранулі слухачоў шчырай і пранікнёнай любоўю да Радзімы, роднай мовы, прыроды. Важнымі этычнымі паняццямі для хлопчыкаў і дзяўчынак застаюцца ідэі добра, справядлівасці, любові. Самы юны ўдзельнік — вучань I класа сярэдняй школы № 206 Глеб Фархутзінаў выступіў з вершам «Калі стану пісьменнікам...»

Журы ў складзе настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры з розных устаноў адукацыі раёна, супрацоўнікаў бібліятэк, педагогаў па сцэнічным маўленні вызначылі найлепшых аўтараў. Імі сталі Ульяна Жамоздзік (СІБ № 67), Дар'я Раманькова (гімназія № 61), Варвара Кашэўская (СІБ № 204), Валерыя Свірыдава (гімназія № 174).

Ганна КАЗЛОВА

«ЛІМ»-люстэрка

Эксклюзіўны канцэрт з удзелам руска-швейцарскага кампазітара, арфіста і педагога Аляксандра Балдачова адбудзецца 9 сакавіка ў Белдзяржфілармоніі. Разам са струнным аркестрам «Метамарфоза» пад кіраўніцтвам Паўла Любамудрава яны выканаюць канцэрт для арфы і струнных, опус 267 Алана Хаванеса, два танцы для арфы і струннага аркестра (святшчэнны і свецкі) Клода Дэбюсі, «Зорныя войны» Джона Уільямса, папуры з музыкі Мікаэла Тарывердзіева, Альфрэда Шнітке, Ісаака Шварца. Канцэрт будзе адзначаны прэм'ерай: у выкананні аркестра «Метамарфоза» прагучыць сюіта для струнных «Пелеас і Мелізанда» беларускага кампазітара Аляксандра Літвіноўскага. «Такая разнастайнасць выкананых твораў дае магчымасць адчуць чараўніцтва старажытнага музычнага інструмента і ацаніць усю гармонію і вытанчанасць гукаў арфы», — падкрэслілі ў філармоніі.

Традыцыйнае малдаўскае свята сустрэчы вясны Мэрцышор адзначае 1 сакавіка ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, паведамляе БелТА. Запланаваны наступленні вакальнай малдаўскай групы «Плай», дзіцячай танцавальнай групы «Луме», сольных выканаўцаў і прадстаўнікоў малдаўскай дыяспары. Акрамя таго, пройдзе дэгустацыя нацыянальных малдаўскіх страў і майстар-клас па вырабе сімвала вясны — мэрцышоркі. Будзе працаваць і тэматычная фотазона. Падчас святочнай праграмы таксама будзе арганізавана выстаўка тканых дываноў, вышываных ручнікоў і нацыянальных убораў малдаван. Свята дае старт сумеснаму праекту музея і Рэспубліканскага цэнтру нацыянальных культур «Пад адзіным небам Беларусі», прымеркаванаму да Года гістарычнай памяці. Як адзначылі ў музеі, наведвальнікі будуць знаёміцца з культурай розных нацыянальнасцей. Мерапрыемства ладзіцца пры ўдзеле Рэспубліканскай грамадскай арганізацыі «Таварыства малдаван» і Пасольства Малдовы ў Беларусі.

Скульптура «Канёк-Гарбунок» у гонар 100-годдзя легендарнага спектакля Тэатра юных глядачоў імя Аляксандра Бранцава адкрыта перад будынкам самага знакамітага дзіцячага тэатра Расіі. Гэтая акцыя пачала шэраг святочных падзей, якімі пецяярбургскі тэатр адзначае свой векавы юбілей. Як піша «ИТАР-ТАСС», кампазіцыю па заказе тэатра стварыў мастак Рыгор Патоцкі, заснавальнік і прэзідэнт Міжнароднай акадэміі дабрыні. Яго бронзавая скульптура «Дзьмухавец» была ўстаноўлена перад будынкам ТЮГа ў верасні мінулага года на адкрыцці 100-гадовага сезона. Пастаноўка «Канёк-Гарбунок» — візітка тэатра, якая, між іншым, перажыла сем аднаўленняў. Менавіта ёй 23 лютага 1922 года адкрыўся Тэатр юных глядачоў.

Міжнародны кніжны салон плануецца прапавесці ў сярэдзіне мая ў Санкт-Пецярбургу, перадае «ИТАР-ТАСС». Мерапрыемства другі год запар пройдзе на Палацавай плошчы і будзе праводзіцца ў гібрыдным фармаце, бо сёння менавіта трансляцыі анлайн дазваляюць значна пашырыць аўдыторыю. Цэнтральная тэма — святкаванне 350-годдзя з дня нараджэння Пятра I. Санкт-Пецярбургскі міжнародны кніжны салон праводзіцца з 2006 года і з'яўляецца адным з галоўных мерапрыемстваў для аматараў чытання і прафесіяналаў выдавецкай справы. За гады працы ён ператварыўся з кніжнай выстаўкі ў маштабны фестываль. Арганізатарам выступае Камітэт па друку і ўзаемадзеянні са СМІ пры падтрымцы Расійскага кніжнага саюза.

На цырымоніі ўручэння прэміі «Оскар» Нсёлета аб'явіць лідара сімпатый глядачоў. Як паведамляе РІА «Новости», пераможца будзе вызначаны шляхам галасавання ў Twitter. Для гэтага неабходна апублікаваць пост з хэштэгам #OscarsFanFavorite, незалежна ад таго, ці была тая ці іншая стужка намінавана. Па інфармацыі СМІ, увесці падобную катэгорыю прапаноўвалі яшчэ на прэміі «Оскар-2019», але тады члены кінаакадэміі і крытыкі выступілі супраць гэтай ідэі. Якую менавіта ўзнагароду атрымае самы папулярны сярод глядачоў фільм на цырымоніі, што мае адбыцца, пакуль не гаворыцца. Аднак удакладняецца, што гэтая катэгорыя яшчэ не стала афіцыйнай намінацыяй. Галасаванне ў Twitter працягнецца да 3 сакавіка. Лідара па выніках галасавання глядачоў і лаўрэатаў прэміі «Оскар» назовуць 27 сакавіка.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

На літаратурным фронце

Выход газеты, закліканай асвятляць арганічнае існаванне літаратурнага і мастацкага жыцця, быў заканамернай гістарычнай з’явай. Ад самага пачатку «ЛіМ» крочыў у адпаведнасці з зададзеным грамадскім рытмам рэспублікі і ўсёй краіны. Апошні нумар перад Вялікай Айчыннай — ад 21 чэрвеня 1941 года — быў прысвечаны гастролям ММАТ у Мінску. Тады апусцілася заслона пэўнага гістарычнага перыяду. Мы ж звернемся да часу, калі жыццё перыядычнага выдання новага фармату толькі пачыналася.

Ад слова да справы

Беспрэцэдэнтны ў нацыянальнай выдавецкай практыцы штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» выходзіў пад эгідай Федэрацыі аб’яднанняў савецкіх пісьменнікаў і Галоўнага мастацтва БССР у Дзяржаўным выдавецтве Беларусі. Сваё тыражна-папяровае ўвасабленне «ЛіМ» атрымліваў у мінскай друкарні імя Сталіна.

У першым нумары ад 26 лютага 1932 г. было апублікавана віншаванне ЦК КП(б) за подпісам сакратара — Васіля Шаранговіча. У тэксце выказвалася ўпэўненасць, што «газета будзе сапраўдным баявым органам у змаганні за генеральную лінію партыі, за ленынскую нацыянальную палітыку, за гегемонію пралетарскай літаратуры БССР, у змаганні за бальшавіцкую партыйнасць пралетарскага мастацтва, за стварэнне літаратуры і мастацтва — пралетарскага зместам і нацыянальнага формай».

Баявітасць новага выдання падмацоўвалася візуальна. На першай старонцы пададзена выява ў поўны рост будзёнаўца з вінтоўкай і прыжнутым да яе шыком — заўсёды нападготове. Малады чырвонаарміец зняты на фоне заводскіх карпусоў — яднанне арміі і вытворчасці.

Віншаванні калег па пярэ падаспелі ў трэці нумар: 18 сакавіка «ЛіМ» віталі пісьменнікі Савецкай Грузіі і супрацоўнікі «Літаратурнай газеты». У гэтым выпуску выданне канчаткова вызначылася з лаганічным рэкламным тэкстам: «Дэкадная газета. Прапагандыст і арганізатар фронту літаратуры, тэатра, музыкі, кіно, вобразнага і самадзейнага мастацтва БССР».

Пачынаючы ад дэбютнага нумара, афармленне газетных старонак і кампанаванне матэрыялаў на іх набылі свой устойлівы характар. Наўсё гэтай паласы буйным шрыфтам публікаваўся лозунг-заклік, які вызначаў тэматыку артыкулаў. Так, на перадавіцы першага выпуску ў вочы адразу кідаецца сказ «Усе сілы на абарону краіны саветаў супроць пагрозы новай імперыялістычнай вайны», пад якім змешчаны «Адкрыты ліст Рамэну Ралану, Бернарду Шоу, Стэфану Цвейгу», падпісаны групай рускіх пісьменнікаў.

У адпаведнасці з заклікамі, вызначаліся тэматычныя блокі далейшых старонак: «За ваяўнічую партыйнасць у пралетарскай літаратуры», «Тэатральнае мастацтва павінна стаць сапраўднай зброяй змагання за генеральную лінію партыі», «Шырэй разгарнуць творчыя плыні ў пралетарскай літаратуры».

Адной з асаблівасцей рэдакцыйнай палітыкі была цесная сувязь паміж словам і справай. Дэклараванае або абвешчанае аператыўна ажыццяўлялася і адлюстроўвалася ў «ЛіМе». Калі на апошняй старонцы першага нумара публікавалася абвестка аб тым, што тыднёвік разам з БелАПП 28 лютага склікае нараду працаўнікоў літаратуры і мастацтва па пытаннях удзелу ў падрыхтоўцы да сяўбы, то ўжо наступны нумар ад 6 сакавіка 1932 года выйшаў пад лозунгам «Трэцяя бальшавіцкая вясна патрабуе творчага і практычнага ўдзелу літаратуры і з мастацтва» і з вызначанай генеральнай задачай: «Даць творы высокай мастацкай вартасці пра бальшавіцкую вясну».

Першы... і амаль невядомы

Адказным рэдактарам штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» быў прызначаны Хацкель Дунеў (1897, Слонім — 1937, Мінск). У склад рэдаклегі ўвайшлі А. Александровіч, В. Вольскі, І. Гурскі, Х. Дунеў, М. Лынькоў, С. Нортман, М. Рафальскі, А. Рымашэўскі, І. Харык, К. Чорны.

Праца ў «ЛіМе» была не адзінай у паслужным спісе Х. Дунеў. Адна з найбольш высокіх пасадаў гэтага часу — намеснік наркамасветы БССР. Штогод выходзіць яго кнігі: «За Магнітабуды літаратуры» (1932), «Пра пісьменнікаў і творы» (1933), «На літаратурныя тэмы» (1934). А паколькі ўсе яны на яўрэйскай мове (ідыш), менавіта лімаўскія публікацыі даюць сучаснаму

чытачу асноўную інфармацыю і пра закранутыя праблемы, і пра адметнасці аўтарскага стылю: «На шляхах бальшавіцкага мастацтва», «Пра творчасць М. Кульбака», «Трэба змяніць стрыжань! (Нагаткі пра творчасць Б. Мікуліча)», «Пра дасягненні яўрэйскай савецкай літаратуры» і інш.

Некаторыя матэрыялы да жыцця і творчасці першага рэдактара «ЛіМа» захоўваюцца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. У асабовым фондзе Міколы Хведаровіча аўтарам гэтых радкоў быў

артыкуле, змешчаным у апошнім нумары «Літаратуры і мастацтва», выпала тая частка артыкула, якая падкрэслівае дадатныя моманты маёй апошняй кнігі «Зэльменянцы». Было б неабходным высветліць, чым глумачыцца такі кантэкст перакладу артыкула.

З пашанай М. Кульбак». Рэдакцыя вымушана была перапрашацца. Аджаз «ЛіМа» «Артыкул Дунца пра творчасць М. Кульбака быў перакладзены ў час адсутнічання аўтара. Некаторыя скарачэнні былі патрэбны, але скарачэнне менавіта гэтай часткі, пра якую піша т. Кульбак, з’яўляецца недаглядам рэдакцыі. Апушчаны раздзел артыкула менавіта падкрэслівае вялікія дасягненні Кульбака ў яго апошняй кнізе ў сэнсе безумоўнага набліжэння да правільнага ўспрымання працэсаў сацыялістычнага будаўніцтва».

Выдавецкія і акадэмічныя клопаты

За гучнымі лозунгамі і дырэктывамі не забываў «ЛіМ» і працу штодзённую і скіраваную на далейшую перспектыву. Яшчэ ў першым гучна пададзеным нумары на апошняй старонцы сціпла расмясціўся артыкул А. Некрашэвіча «За першую савецкую энцыклапедыю. Да пастаючы пытання».

Цікава прасочваецца творчая лабараторыя напісання гісторыі беларускай літаратуры: «У гэту работу ўцягнуты навуковыя работнікі, а таксама літаратурныя сілы па-за межамі інстытута. За апошні месяц заслуханы і абмяркованы даклады пра творчасць Янкі Купалы, Цішка Гартнага, Якуба Коласа і Петруся Броўкі». У гэтым жа допісе паведамлялася: «Падрыхтаваны да друку зборнік дакументаў літаратурнага руху на Беларусі і рыхтуецца біяграфічна-бібліяграфічны слоўнік беларускіх пісьменнікаў» («ЛіМ»; 1932, 5 жніўня).

У нумары штотыднёвіка ад 15 снежня пад лозунгам «Узмацнім барацьбу за марксісцка-ленынскае мастацтвазнаўства» рэпрэзентавалася работа Інстытута літаратуры і мастацтва АН БССР. Апублікаваны артыкулы «Заходнеўрапейская літаратура ў інстытуце» (А. Барычэўскі), «Узмацні сувязі з масавым настаўніцтвам і школай!» (І. Замоцін), «Пра арганізацыю літаратурнага музея» (В. Мачульскі), «За далейшае разгортанне навукова-даследчай і масавай работы» (М. Пятуховіч), «Праблемы тэатральнай крытыкі» (М. Модэль).

Завяршаецца падборка тэкстаў артыкулам Віталія Вольскага, дырэктара Інстытута літаратуры і мастацтва, — «Вынікі і задачы работ Інстытута ЛІМ». Гэта не адзіныя публікацыі, дзе абрэвіятуры акадэмічнага падраздзялення і штотыднёвіка супадаюць. А для аўтара гэтых радкоў ёсць нагода звярнуцца да аднаго архіўнага дакумента і развянчаць адзін з міфаў.

Раней даводзілася чытаць, што акадэмік Іван Замоцін да 3-годдзя перыядычнага выдання прысвяціў яму свой верш. Знаёмства з арыгіналам рукапісу пераканала, што гаворка ідзе не пра штотыднёвік, а Інстытут літаратуры і мастацтва. Аўтар у ліра-эпічнай форме перадаў надзённыя клопаты калег, названы нават некаторыя прозвішчы: Ляпіч, Галушок, Фігулоўская. Твор «***Наш Лім работае прымерна», датаваны 5—6 лістапада 1935 года, напісаны на рускай мове з уключэннем у тэкст асобных беларускіх слоў — дасціпна і з іроніяй.

Так ці інакш, праз многія дзесяцігоддзі шаноўныя юбілей акадэмічнай навуцы Беларусі і штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» сыходзіцца ў агульных клопатах аб вяртанні імянаў, твораў, праўдзівым апісанні гісторыка-літаратурнага і выдавецкага працэсаў 1930-х гадоў.

Мікола ТРУС, кандыдат філалагічных навук

З фонду Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва.

Дэлегаты БелАПП. Масква, май 1928 года. У першым радзе (сядзіць): Б. Каваленка, Л. Бэндэ, М. Лынькоў, П. Галавач, А. Сянкевіч. У другім радзе: Б. Арианскі, Маслінскі, Я. Лімановікі, Х. Дунеў, Р. Мурашка, А. Александровіч.

выяўлены фотаздымак 1928 года, на якім Хацкель Дунеў зняты ў кампаніі калег па пярэ. Адзіная, вядомая да гэтага часу, блякля выява аўтара, асабліва запатрабаванага ў 1930-х, змешчана ў біябібліяграфічным слоўніку «Беларускія пісьменнікі» (1993, т. 2), сёння даступна ў сеціве.

Некаторыя з зафіксаваных аўтараў пастаянна знаходзіліся ў гушчыні літаратурнага жыцця ХХ стагоддзя (Міхась Лынькоў), частка была з яго гвалтоўна выкінуты (Платон Галавач, Андрэй Александровіч), пра некаторых амаль забыліся (Бэр Аршанскі, Хацкель Дунеў) або пастараліся забыцца (Лукаш Бэндэ), кагосьці яшчэ чакае ідэнтыфікацыйная і архіўна-росшукавая праца (Маслінскі).

Кульбак VS Дунеў

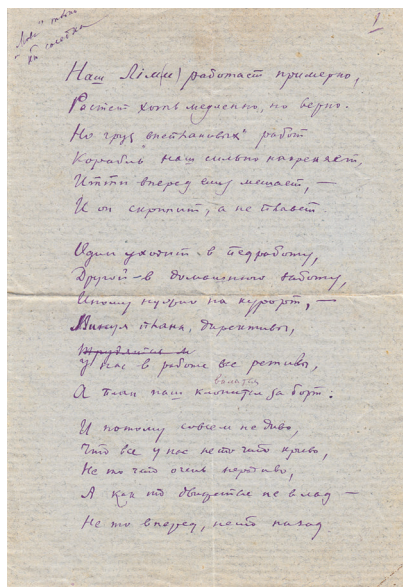
У першай палове 1932 года «ЛіМ» стаяў на ідэйна-творчай платформе Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП), якая мела рускую, літоўскую, польскую і яўрэйскую секцыі, паслядоўна асвятляла іх дзейнасць.

Лозунг выдання ад 11 красавіка «Сёння — слова яўрэйскай пралетарскай літаратуры БССР» падмацоўваўся аглядным артыкулам Я. Бранштэйна, Х. Дунца, І. Харыка. У якасці наглядных вынікаў творчай практыкі прадстаўлены ўрывак з паэмы Ізі Харыка «Менскія балоты» ў перакладзе на беларускую мову Ізраіля Плаўніка, а таксама ўступ да кнігі вершаў Зэліка Аксельрода (перастварэнне Юлі Таўбіна).

У творчую майстэрню дапамагае зазірнуць артыкул «Над чым працуюць яўрэйскія пісьменнікі». Сапраўдны беларускі рэнесанс аднаго з названых аўтараў — Майсея (Мойшэ) Кульбака — адбыўся ў 2010-х гадах, калі ў перакладзе з ідыш былі апублікаваны два яго раманы, паэтычны зборнік, а таксама некаторыя ўзоры малой прозы. Пра яго чытаем у «ЛіМе»: «М. Кульбак працуе над паэмай з замежнага жыцця пад назвай «Чайльд Гарольд з Дысны» і піша другую частку рамана «Зэльменянцы»».

Мойшэ Кульбак, як сведчыць нумар газеты ад 24 кастрычніка 1932 года, быў хлопцам з характарам. У рубрыцы «Ліст у рэдакцыю» апублікаваны наступны тэкст:

«Паважаю тав. рэдактар! Артыкул тав. Дунца аб маёй творчасці я чытаў у яўрэйскім арыгінале. Мяне здзіўляе, што ў гэтым самым

З прыватнага збору М. Труса.

Першая старонка паэтычнага віншавання акадэміка Івана Замоціна творчому пабраціму «ЛіМа» — Інстытуту літаратуры і мастацтва АН БССР.

Палын

не толькі гаркавы

Вельмі падабаецца мне гэты верш выдатнага рускага паэта Сцяпана Шчыпачова:

*Своей любви перебирая даты,
я не могу представить одного,
что ты чужою мне была когда-то
и о тебе не знал я ничего.*

*Какие бы ни миновали сроки,
и сколько б я ни исходил земли,
мне вновь и вновь благословляют дороги,
что нас с тобою к встрече привели.*

Урэшце, як і многім іншым, хто прыгдвае сваё каханне. Аднак я гэтыя цудоўныя радкі ўспамінаю па іншай прычыне. Пачатак быў пакладзены ў жніўні 1972 года. Тады я працаваў у рэдакцыі службай аб'яднанай газеты «Шлях Ільча», цяперашні «Служба край». Нечакана прагучаў званок з Мінска. Той, хто тэлефанаваў, назваўся Хведарам Жычкам. Сказаў, што яго нядаўна прызначылі на пасаду галоўнага рэдактара «ЛіМа», а Алесь Масарэнка параіў яму запрасіць мяне на працу.

Не сказаць, каб Жычкава прапанова заспяла мяне надта знячэўку. Месяцы два аб магчымасці перабрацца ў Мінск казаў сам Алесь Герасімавіч, на той час ужо адказны сакратар часопіса «Польмя». Пазнаёміліся ж мы, калі Алесь Масарэнка ўзначальваў аддзел літаратуры ў газеце «Чырвоная змена», а я студэнтам праходзіў у ёй практыку. Па тэлефоне ж паведаміў, што галоўны рэдактар «Польмя» Кастусь Кірэнка па яго прапанове згодзен узяць мяне на працу. Тады я адмовіўся, а цяпер... Хто ведае, ці з'явіцца яшчэ такая магчымасць у далейшым. Таму паспяшаўся згадзіцца. Тым больш што з «ЛіМам» быў знаёмы з таго часу, калі ён выходзіў двойчы на тыдзень.

Яшчэ старшакласнікам напрасіў бацькоў выпісаць газету. Цяпер такое жаданне ўспрымаю для сябе па-свойму знакавым. Атрымліваецца, што некалькі інтуітыўна цягнула да «ЛіМа». Кожны нумар прачытваў уважліва, знаходзячы для сябе цікавыя публікацыі. А ўжо студэнтам паспеў і надрукавацца. Хай сабе і з невялікімі матэрыяламі выступіў, але «ЛіМ» ёсць «ЛіМ». Праўда, пасля прабіцца на яго старонкі ніяк не ўдавалася. Хоць сёе-тое пасылаў і з Драгічына, дзе працаваў па размеркаванні пасля заканчэння ўніверсітэта, а потым з Капыля, таго ж Слуцка. Паміж Драгічынам і Капылём была вайсковая служба. Выпісваў не толькі «ЛіМ», а і часопісы «Польмя», «Малодосць», «Беларусь». Таксама штосьці паслаў, але за подпісам Анатоля Грачаникава, які загадваў аддзелам літаратуры, атрымаў адмову. Самае цікавае, што адказ рыхтаваў мой аднакурснік Віктар Поляк, сам у гэтым пазней прызнаўся.

Але галоўны аповед, канешне, пра Хведара Дзмітрыевіча. Памятаў яго мініяцюра, чытаную яшчэ школьнікам, здаецца, у часопісе «Бярозка». Яна настолькі мяне ўразіла, што па сёння не забылася:

*Скрыт, скрыт, скрыт,
Снег ад холоду ахрып.
У яго напэўна грыв.*

Вучнем з задавальненнем чытаў яго аповесці «Каштанавы «Масквіч»», «Піфагоравы штаны». У першы ж выхадны, атрымаўшы згоду пераходзіць у «ЛіМ», прыхаўшы да бацькоў (ад Слуцка ўсяго кіламетраў пяцьдзесят), адшукаў яго кнігу паэзіі «Настой», купленую падчас працы ў Драгічыне. Ужо ў Мінску даведаўся, што вянок санаэтаў Хведара Жычкі «Абеліск», якім яна адкрываецца, стаў другім творам гэтага жанру ў беларускай літаратуры. Першы — «Нарач» — напісаў

Хведар Жычка.

Ніл Гілевіч. У гэтай кніжцы ёсць і цудоўны верш «Ружовы конь», аб высокіх мастацкіх вартасцях якога сведчыць і тое, Уладзімір Гніламедаў уключыў яго ў трэці том «Анталогіі беларускай паэзіі».

«ЛіМ» Хведар Дзмітрыевіч узначаліў ужо будучы добра вядомым пісьменнікам. Як «сур'ёзны» паэт дэбютаваў у дзясятым нумары часопіса «Польмя» за 1947 год трыма вершамі, за некалькі месяцаў да гэтага выступіўшы ў «Вожыку» з жартам «У сям'і». На той час служыў на Балтыйскім Ваенна-марскім флоце. Адсюль назва яго першай кнігі — «Стой на вахце, сэрца!» (1961). Наступная больш «зямная» — «Росныя лілеі». Шмат пісаў для дзяцей, выдаўшы кнігі аповесцей «Зброю бяруць сыны», «Зорачка-пяцёрка», «Дзе растуць бяссмертнікі» — і зборнік апавяданняў «Паспелі суніцы».

Паспяхова выступаў у галіне перакладу з украінскай і рускай моў. У далейшым гэтыя яго творчыя абсягі пашырыліся. Яны не прайшлі незаўважанымі. За пераклады і прапаганду чэшскай і славацкай паэзіі ў 1983 годзе стаў лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Вітаслава Невала. Гэта натхніла на далейшае пераўсабленне па-беларуску твораў гэтага паэта — кнігі «Васількі і гарады» выйшла ў 1986 годзе. Атрымаў Хведар Дзмітрыевіч і дыплом і медаль Славацкага літаратурнага фонду. Працягваў пісаць уласныя паэтычныя творы, найлепшыя з якіх увайшлі ў кнігі «Абавязак», «Карэц халоднай вады», «Абдымкі і сонца», «Партызанскі праспект»...

Творчыя набыткі гэтым пералікам не абмяжоўваюцца. Дый што такое пералік? Усяго назвы. Каб жа адчуць сапраўдны смак літаратурнага твора, яго трэба перачытваць. Асабліва калі гэта паэзія. Смак жычкаўскай паэзіі можна адчуць, пазнаёміўшыся з яго томікам выбранага «Абеліск», што папоўніў «Бібліятэку беларускай паэзіі». Захоўваю яго, як і некалькі іншых кнігі Хведара Дзмітрыевіча, з яго дарчым надпісам. На гэтай такі аўтограф: «Алесю Марціновічу на добры ўспамін з вялікай павагай. Хв. Жычка. 19.ІІІ.73 г.».

Атрымаў за дзень да яго нараджэння. Думаецца, назаўтра паспяшаў павіншаваць свайго галоўнага рэдактара! Дзе там! Тады і думкі не было, каб пацікавіцца, калі ў яго дзень нараджэння. Увогуле, у рэдакцыйным калектыве гэта прайшло незаўважна. Дата ж не круглая, ніхто на яе ўвагі і не звярнуў. Ды і быў Хведар Жычка, па-сённяшняму кажучы, дэмакратычны. Не крыўдзіўся нават тады, калі можна было і пакрыўдзіцца. Асабліва за тое, пра што раскажу.

Заходзіць аднойчы ў кабінет:

— Вось нейкі аўтар гумарэску прыслаў. Па-мойму, нешта ёсць. Але яшчэ адна думка не будзе лішняй.

Узяўся я гэты рукапіс чытаць. Прозвішча Акім Чыж мне таксама нічога не гаварыла. Чытаю. Як быццам, і няблага. Хоць пачатак і не спадаваўся. Нейкі зацягнуты. Ды і без яго можна абысціся. Пра гэта і сказаў Хведару Дзмітрыевічу. І не проста сказаў, а заявіў катэгарычна:

— Хай і так «дзякуй» скажа, што будзем друкаваць!

Хведар Жычка неяк загадкава ўсмінуўся.

— Мо і твая праўда.

На гэтую «загадкавасць» увагі я не звярнуў. Але, як пасля высветлілася, дарэмна.

Гумарэска адразу была надрукавана. Пасля, здаецца, яшчэ адна. А трэцяя з'явілася з прозвішчам: Ак. Чыж. Пасля трэцяй публікацыі нехта і здагадаўся, хто ў сапраўднасці аўтар гэтых твораў. Калі прачытаць наадварот, то атрымаваецца... Жычка.

У «ЛіМе» яму не так і проста працавалася, таму што быў такім чалавекам, кіраўніком, які заўсёды прытрымліваецца ўласнай пазіцыі, не зважаючы на тое, падабаецца гэта каму-небудзь ці не. Дарэчы, нямногія і ведаюць, як на той час расшыфроўвалася абрэвіатура «ЛіМ». «Лесь і Месьць!» Менавіта «месьць», а не здарова крытыка. А «месьць» што такое? Імкненне звесці асабісты рахунок. Крытыкавалі тых, хто не «наш», хто не з «намі».

Хведар Дзмітрыевіч рашуча выступіў супраць падобнай ганебнай практыкі. Адрозна знайшліся і пакрыўджаныя. Найперш сярод супрацоўнікаў, якія ў «ЛіМе» працавалі даўно і лічылі сябе «заканадаўцамі моды». Зразумела, што новы галоўны рэдактар хутка, нават празмерна хутка пачаў нажываць ворагаў. Толькі ад свайго не адступаўся. Па-ранейшаму ўсё рабіў так, як лічыў неабходным, значыць, сумленна.

Беспадстаўныя наскокі, безумоўна, шмат псавалі нервы супрацоўнікам, якія падтрымлівалі яго. Пакрыўджаныя ж прымалі ўсе захады, каб нашкодзіць не толькі яму. Не было рэдакцыйнай лятучкі, каб не з'яўляліся ахвотныя разбіць матэрыял прышлых — гэта значыць, узятых на працу Хведарам Жычкам. Даставалася і мне, раёнчыку, як яны пагардліва за вочы (і не толькі за вочы) называлі мяне.

Аднак асноўная барацьба супраць штотыднёвіка вялася на розных мерапрыемствах у СП. На пасяджэннях секцый, прэзідыума праўлення і самога праўлення «ЛіМу» абавязкова перападала. Што ні рабілася, усё ўспрымалася не так, як трэба. Калі суаднесці гэта з сённяшнім днём, то адбывалася не што іншае, як санкцыі. Толькі мясцовага значэння. Ды і ад тых, хто па логіцы павінен быць аднадумцам. Падобнае стаўленне, вядома, выклікала далёка не творчы настрій. А даць дастойны адпор было не ў нашых сілах. Хоць аднойчы са знаўцамі некалькіх моў Алесем Мажэйкам, які тады таксама працаваў у «ЛіМе», мы знайшлі добрае рашэнне.

У Саюзе пісьменнікаў планавалася чарговае абмеркаванне публікацыі ў штотыднёвіку мастацкіх твораў. Ініцыятару разгрому падвяла празмерная ўпэненасць у сваёй беспакаранасці. Яны загадзя афішыравалі, пра што пойдзе гаворка. Не хавалі і таго, што дакладчыкам будзе навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі Дзмітрый Гальмакоў.

Алесь Мажэйка добра яго ведаў. А чаму б не пагаварыць з ім? Патлумачыць, наколькі прадурэятае стаўленне да «ЛіМа».

Сказана — зроблена. Паразуменне з Дзмітрыем Гальмаковым мы знайшлі хутка. Зірнулі б вы на выраз твараў тых, хто стаяў за біццём, калі дакладчык пачаў хваліць публікацыю за публікацыяй. Паколькі ён дадзенае нам слова стрымаў, стрымалі і мы. Пасля пасяджэння зачыніліся ў нашым «лімаўскім» кабінете, як і абяцалі яму, хораша пасядзелі.

Сумленна працаваў Хв. Жычка і перайшоўшы ў выдавецтва «Мастацкая літаратура». Яму, праўда, прапаноўвалі ўзначаліць літаратурна-драматычную рэдакцыю Рэспубліканскага радыё, але выбраў тое, да чаго больш ляжала душа. Да «ЛіМа» ж працаваў у выдавецтве «Беларусь», з якога і «вырасла» «Мастацкая літаратура».

Як і дагэтуль, аптымізму не страчваў, любіў паўтараць: «Жыццё — гэта балба», пры гэтым не выгаворваючы, як і звычайна «р». Не «барацьба» чамусьці казаў, а менавіта «балба», а там, дзе «балба», то і самому перападала. У сувязі з гэтым успамінаецца адзін з найлепшых вершаў Хведара Дзмітрыевіча «Жыта, ружа і палын»:

*Хмара чорная не знае,
Хто ёй — пасынак, хто — сын,
Шчодро ў маі палівае
Жыта, ружу і палын.*

Таго і «сонца яснае не знае», дый «зіма не разбірае». Сутнасць жа твора ў яго заключнай, трэцяй строфе:

*Хто больш родны, хто з іх лепшы,
Знаю, можа, я адзін:
Жыта корміць,
ружа цешыць,
лечыць гаркатой палын.*

Палын будняў неаднойчы гаркавіў яму жыццё. Аднак гэтаксама неаднойчы і лячыў яго сваёй гаркатой. Таму і не зламаўся, выстаў. Застаўся тым, кім і быў — Хведарам Жычкам. І мне дапамаг не падаць духам. У лепшае верыць.

У агульнай колькасці ў «ЛіМе» я працую 30 з нечым гадоў. З іх каля пяці на паўстаўкі, бо перайшоў у рэдакцыю часопіса Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Беларуская думка». Быў намеснікам галоўнага рэдактара, першым намеснікам галоўнага рэдактара Калі развітаўся з «БД», крыху працаваў у «ЛіМе», таксама на паўстаўкі. Нарэшце з першага ліпеня 2021 года, пасля часопісаў «Нёман», «Малодосць», «Польмя», зноў вярнуўся ў штотыднёвік, які стаў для мяне самай трывалай творчай любоўю. Таму да любімай газеты зноў і зноў звяртаюся радкамі Сцяпана Шчыпачова:

*Какие бы ни миновали сроки,
и сколько б я ни исходил земли,
мне вновь
и вновь благословляют дороги,
что нас с тобою к встрече привели.*

«ЛіМ» для мяне — свайго роду «проходная, што в людзі вывели мяня». А ў маёй працоўнай кніжцы самы дарагі запіс ад 4 верасня 1972 года. У гэты дзень я афіцыйна пачаў працаваць у «ЛіМе».

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Водар малой радзімы

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Развіваць і ўбагачаць літаратурную мову

У выдавецтве «Чатыры чвэрці» ў серыі «Малая радзіма» пабачыла свет кніга Алены Стэльмах «Навасады». Гэта чацвёртае выданне ў творчым праекце Алены Стэльмах і Уладзіслава Цыдзіка. Яму папярэднічалі фотакнігі «Зачараваны Беларуссю», «Бачу Беларусь такой», «Мая Радзіма». У кнізе «Навасады» Алена Стэльмах распавядае пра сваю вёску, якая стала для пісьменніцы цэлым сусветам.

На першы погляд можа падацца, што дадзена кніга дастаткова асабістая, важная менавіта аўтару, бо адлюстроўвае непасрэдна яго інтымныя пачуцці да чагосьці святага і недатыкальнага. Аднак гэтае пачуццё хутка рассявіваецца, як толькі пачынаеш паглыбляцца ў выданне. Кніга «Навасады» — пра ўсіх і кожнага. Яна расказвае пра малую радзіму пісьменніцы ў кантэксце нашай агульнай Радзімы. Кніга пра адзін з безліч светлых і прыгожых куточкаў нашай краіны, які славіцца цудоўнымі людзьмі, характаром прыроды і святасцю стаўлення яго жыхароў да роднай зямлі. Гэта кніга пра Беларусь і беларусаў, пра нашых продкаў, іх побыт, звычаі, жыццё. Гісторыя нашай Радзімы складаецца з маленькіх гісторый асобна ўзятых

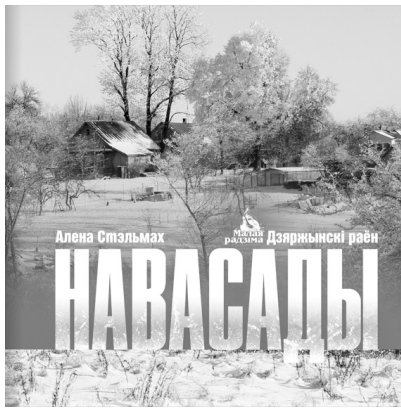
куточкаў, таму так важна захоўваць памяць праз успаміны, фотаздымкі і словы.

«Стыхія жыцця продкаў, сённяшніх жыхароў вёскі, не толькі пра канкрэтна Навасады, але і ў цэлым пра беларускую вёску. І стыхія жыцця Алены Стэльмах годна спалучаецца, калі яе ўласнае ўваходзіць у агульнае, калі творца з сучасных рэалій нашага жыцця ўглядаецца ў мінулае і заўважае, што святло продкаў, нязгаснае на працягу дзесяцігоддзяў і стагоддзяў, і сёння асвятляе шлях нашых нашчадкаў...» — падкрэсліў у прадмове Уладзімір Саламаха.

Алена Стэльмах сабрала і выдатна спалучыла гістарычныя звесткі пра вёску (уключыла і даследаванні сваёй дачкі Вікторыі Навумавай), расповеды навасадцаў розных часоў, уласныя пяшчотныя і непаўторныя ўспаміны дзяцінства, дадала некаторыя свае творы, што яскрава перадаюць пачуцці аўтара да малой радзімы. Цудоўна дапаўняе гісторыю вёскі старанна сабраныя фотаархіў. На старонках кнігі можна ўбачыць фотаздымкі, пачынаючы ад пачатку ХХ стагоддзя і да нашых дзён. Кожны з іх перадае тагачасную атмосферу, каларыт і абмалеўвае крышку больш, чым можна перадаць словамі...

Змешчаны пад вокладкай кнігі і ўспаміны пра гады цяжкіх выпрабаванняў — нямецкую акупацыю, Кастрычніцкую рэвалюцыю, польскую інтэрвенцыю... Згадала аўтар імяны ахвяр рэпрэсій 1930—1950 гг., ахвяр Вялікай Айчыннай вайны, а таксама тых, хто вярнуўся з вайны пераможцамі.

Важнае месца ў жыцці і творчасці Алены Стэльмах, а таму і кнігі, займае тема дзяцінства, а таксама вобразы і сімвалы, узятыя адтуль. Творчасць пісьменніцы прасякнута замілаваннем, пяшчотай, шчыmlівай тугой і разам з тым неабсяжнай любоўю да зямлі, што нарадзіла і ўзрасціла яе. Малая радзіма, родны куточак — жывая крыніца творчасці, дзе кожны рэч, з'ява, вобраз

накіроўваюць творчую асобу на парыў, натхненне, на стварэнне таго, што адгукаецца ў душы кожнага. У вершы «Вечаровае» Алена Стэльмах, з пяшчотай згадваючы сваё дзяцінства ў бабулі, піша:

*Чыгунчык у руках бабулі ўеца —
На чаране шукае месца ўзіму.
Ляжу ля коміна на печы,
Глытаю смак сваёй Радзімы.*

Аднак салодкі смак хуткаплыннасці, бесклапотнасці, бурлівасці шчаслівай пары дзяцінства пакідае толькі гаркаваты прысмак адчування незваротнасці:

*Гады сплылі, як пльнь на рэчцы...
Зляцелі, засталіся мары...
Туды б, да коміна на печы,
Пагрэць душу і сэрца ў пары.*

«З замілаваннем і жалем гляджу на шарбінкі-святлічкі майго дзяцінства. Якога ж яно росту? Ці спынілася яно на апошняй адмеціне на дзвярным вушаку? Напэўна, не. Яно стала каранем, каб сілкаваць моц дрэва, стала гняздоўем, каб даць жытло птушцы, крыніцай, каб пазбавіць чулую душу ад зайздрасці і маны... Маленства... Вёска... Жыцця

майго ахоўнікі, засцерагальнікі, ці, як кажуць у Навасадах, абярэжнікі... Яго я адчуваю па ўсім спазнаным менавіта ў тых памятна-легкакрылыя гады», — дзеліцца пісьменніца.

З вёскай Навасады звязана і імя Каруся Каганца — беларускага пісьменніка, мовазнаўцы, мастака, скульптара, грамадскага дзеяча. К. Каганец часта бываў у Навасадах, бо тут жылі сваякі яго жонкі Ганны Пракаповіч. Мясцовыя старажылы Навасадаў згадвалі гарбаценькага чалавека ў вышыванцы (для вясцоўцаў гэта было дзіўна, бо кожны дзень хадзіць у вышыванай сарочцы з клункам за плячыма, з якога ён раздаваў паперы, было не прынята). Тое, што бачыў Каганец у Навасадах, што зведаў ад вясковага людзі, безумоўна, уплывала на яго светапогляд, спрыяла творчым памкненням.

Уключаючы ў кнігу і ў розны час запісаны Аленай Стэльмах успаміны дарагіх пісьменніцы людзей. Гэтаму дапамагала прафесія журналіста, якая падштурхоўвала занатоўваць найбольш цікавыя факты. Героі кнігі не прымалі ўдзел у грандыёзных падзеях, але іх лёсы не сталі ад гэтага менш значнымі. Радзімазнаўства і пачынаецца з простага — расповедаў бабулі, маці, таты, дзеда, а яшчэ — сваякоў, суседзяў, землякоў.

«Адляцелі ў нябыт шпаркія гады, змяніліся пакаленні вясцоўцаў. Вёска апусцела, сціхнула, стала падобна да астылай печы, з якой выграблі гарачыя, бліскучыя вугалькі...» Але жыве і будзе жыць ва ўспамінах, аповедах, фотаздымках, на старонках выданняў. Кніга «Навасады» — даніна памяці дому, дубу, ліпе, што былі для пісьменніцы цэлым сусветам, продкам, аднавіскоўцам — роднай зямлі, якая ўзрасціла і выхавала найлепшыя чалавечыя якасці аўтара і талент да майстэрскага валодання словам.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Таямніцы вялікага возера (нататкі дарослага чытача)

Добрая навіна для аматараў чытання: нядаўна ў Выдавецкім доме «Звязда» выйшлі дзве кнігі Ірыны Карнаухавай — «У царстве свяшчэннага Байкала» («В царстве священного Байкала») і «Байкальскі сябар» («Байкальский друг»). Адрасуюцца яны дзецям сярэдняга школьнага ўзросту і расказваюць пра незвычайныя прыгоды галоўнага героя — хлопчыка Сцяпана — падчас адпачынку на возеры Байкал.

Пра Байкал напісана і сказана вельмі многа: і вучонымі-даследчыкамі, і краязнаўцамі, і літаратарамі. Здаецца, усё ўжо вядома: жывёльны і раслінны свет, глыбіня і чысціня возера, прыродныя з'явы на ім. Аднак кнігі Ірыны Карнаухавай адметныя. У іх мы бачым Байкал вачыма галоўнага героя — маленькага хлопчыка Сцяпана, успрымаем наваколле, захапляемся і здзіўляемся разам з ім і яго сябрамі-падлеткамі. Бо здзіўляцца ёсць чаму.

Зімовая прырода самага вялікага байкальскага вострава Альхон зачароўвае цішыняй, празрыстасцю і вясёлкаваасцю фарбаў. А яшчэ — дзіўнымі міфамі і тайнамі: з незвычайнымі персанажамі: тут і Бурхан — Свяшчэнны Дух Байкала, і каменная жанчына — жонка Байкала, і нерпачка, якая чытае думкі, і Адзінарор, разам з якім Сцяпан трапляе ў нікім не вяданы казачны свет. І, вядома ж, шуфацацікі. Хто гэта? Так адрозні і не раскажаш, таму што самому трэба прачытаць, пазнаёміцца з гэтымі маленькімі жвавымі персанажамі. І пасябраваць. Бо яны вельмі шчырыя, даверлівыя і добрыя. Гэта ў іх — ад запаветаў старога Бурхана не толькі ім, фантастычным персанажам, але і нам, людзям: «Не шкодзь прыродзе, беражы яе, жывую, і любі. І тады зможаш падарожнічаць, дзе захочаш, у самых розных Сусветах. Нават у паралельных. І ўбачыш не толькі зямное хараство».

Хоць кнігі і адрасуюцца дзецям сярэдняга школьнага ўзросту, аднак будуць карысныя і цікавыя іх бацькам. Чаму? Па той прастай прычыне, што тут у ненадакучлівай, часам жартоўнай форме даюць ўрокі сямейнага выхавання, узаемаадносін бацькоў і дзяцей, падрыхтоўкі падлеткаў да самастойнага жыцця, дзе адным з самых моцных і вечных пачуццяў павінна заставацца Дружба.

Калаж Святланы Таргонскай.

Пра шынок-самалёт і прынцэсу-котку

Цяжка знайсці такую рэч, якая дапамагала б заснуць лепш, чым добрая казка. Усім нам чыталі іх у свой час бацькі, бабулі і дзядулі, браты і сёстры. І кожны раз, калі заканчвалі аповед, хацелася сказаць: «А можна яшчэ адну, апошнюю?» Бывала, што казак пад вокладкай больш не заставалася, і тады сваякі пачыналі напружваць галаву і прыдумляць нешта сваё. Калі б у іх тады была кніга Эрвіна Мозэра «Неверагодныя гісторыі на дабрачач», то яны змаглі б пасябраваць такой «галаваломкі».

Эрвін Мозэр — аўстрыйскі пісьменнік, ганараваны мноствам прэміяў і ўзнагарод за свой унёсак у дзіцячую літаратуру. Пачынаючы з 1975 года, ён напісаў і праілюстравіў каля 100 кніг, якія перакладзены на 19 моў свету. Нядзіўна, што творы знакамітага аўтара былі перакладзены і на беларускую мову дзякуючы намаганням перакладчыка Сяргея Матэрыкі.

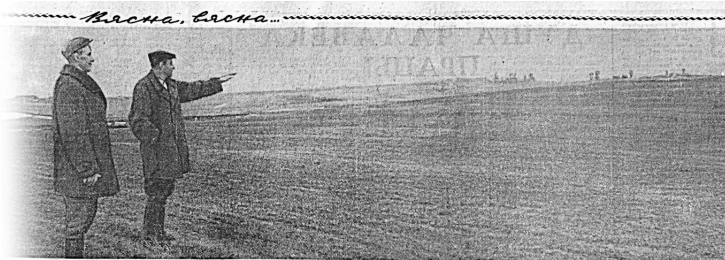
Кніга выйшла на беларускай мове ў 2022 годзе і ўяўляе сабой зборнік дзіцячых казак пра жывёл, якія паводзяць сябе рыхтык як людзі. Катаюцца на каньках, лётаюць на паветраных шарах і самалётах, даследуюць глыбіні акіяна і космасу. Гісторыі, звязаныя з імі, займаюць не больш за дзве старонкі, але здольныя акулунць чытача ў казачны свет і падарыць добры настрой перад сном. Так, у кнізе ёсць казка пра шэсць каціных прынцаў, якія адправіліся ў далёкую прычланую краіну, каб знайсці ў жонкі прынцэсу-котку, але ў выніку вярнуліся ні з чым. Ці ж гісторыя пра шынок-самалёт, у якой кот Фаральд, геніяльны аўтамаханік, зрабіў самалёт з трохметровага шынка, што вырас на градцы. Гісторыі ў кнізе налічваецца 88, а арыгінальныя ілюстрацыі самога аўтара дапамагаюць паглыбіцца ў свет чароўных фантазій.

«Неверагодныя гісторыі на дабрачач» — гэта добры выбар для тых, хто хоча на нейкае імгненне «выпасці з рэальнага свету», але не гатовы чытаць велізарныя творы сур'ёзных аўтараў. Бо што можа быць лепш за кароценькую казку перад сном, думкі пра якую, магчыма, плаўна перацякуць у мрою і падораць яркія каляровыя сюжэтныя сны?

Рыгор ПАЛЕХІН

Гістарычная эпапея працягваецца

«Літаратура і мастацтва» № 30 (1667) | Пятніца, 13 красавіка 1962 года | Цана 4 коп.

ОРГАН МІНІСТАРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАБЛІНЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАў БССР

ПОСТУП

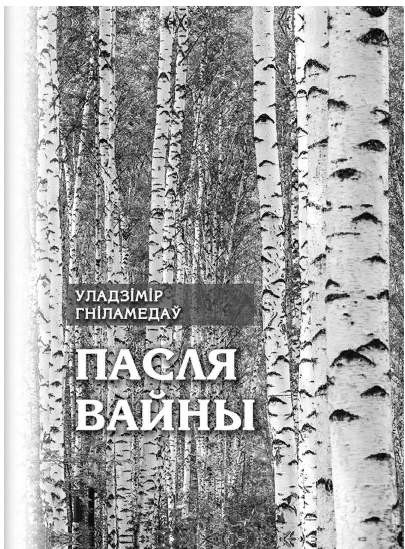
А. КУЛАКОС

Раман Уладзіміра Гніламедава «Пасля вайны»¹, які ў мінулым годзе пабачыў свет у выдавецтве «Беларуская навука», з’яўляецца арганічнай часткай гістарычнай эпапеі пісьменніка. Як вядома, у ёй аўтар паставіў перад сабой вялікую, маштабную задачу: стварыць мастацкую гісторыю беларускага народа праз гісторыю сваёй сям’і, паказаць, як кажа сам пісьменнік, «чалавека XX стагоддзя, ці, дакладней, чалавека ў плыні часу мінулага стагоддзя».

У выніку напружанай і плённай шматгадовай працы выйшлі з друку ўжо шэсць кніг, кожная з якіх стала чаканай і значнай з’явай у сучаснай беларускай літаратуры: «Уліс з Прускі» (2006), «Расія» (2007), «Вяртанне» (2008), «Валошкі на мяжы» (2014), «Вайна» (2014) і вось — «Пасля вайны». Раней выдадзеныя раманы гістарычнай хронікі У. Гніламедава былі высока ацэнены навукоўцамі: грунтоўныя даследаванні В. Жураўлёва, М. Мішчанчука, В. Локун, Я. Гарадніцкага, З. Драздовай, Т. Тарасавай, Т. Студзенкі, М. Мікуліча, А. Раманчука, Г. Навасельцавай.

Асноўнае мастацкае дасягненне У. Гніламедава — стварэнне маштабнага нацыянальнага характару беларуса праз вобраз Лявона Кужалы, які годна праходзіць праз няпростыя і часам трагічныя выпрабаванні XX стагоддзя і захоўвае памяркоўнасць, чалавечую прыстойнасць, дабрыню, справядлівасць і сялянскую ўгрунтаванасць у роднай зямлі, бязмерную любоў да яе і да родных людзей. Як справядліва зазначыла В. Локун, «Лявон Кужаль — вобраз-тып, які па сваёй анталогічнай сутнасці стаіць упоравень з коласаўскім Міхалам і мележаўскім Васілём Дзяцілікам». Дадатковую эмацыянальную «падсветку» надае вобразу яго аўтабіяграфічны характар (прататыпам Лявона Кужалы стаў дзед пісьменніка Лявонціі Міхайлавіч Сцепанюк).

Унутраны душэўны стан свайго героя ў апошнюю ноч перад абагульненнем, калі Лявон употай ад усіх развітваецца з кабылай Паняй, кароўкай Ланькай, стараецца накарміць іх смачней і думае пра будучыню. «Паказываў Пані шыю, патрапаў грыву. Паню ён даглядаў, на Юрыя на ёй не працаваў, крапіў свянцовай вадой і выводзіў на поплаў.

— Заўтра абагульненне, пойдзеш, косяю, у калгас.

Здалося, што на вачах у Пані заблішчалі слёзы. Лявон доўга маўчаў, нібы падсумоўваючы перажытае, ціха сказаў: «Без каня я не селянін. А калі не селянін, то хто я?»

Сялянскую сутнасць і адначасова рамантычную акрыленасць характару Лявона выдатна перадае светлая і святочная сцэна жніва, калі ён разам з Васілём косіць жыта і захапляецца прыгажосцю прыроды і радасцю мірнай працы. Лявон, «працоўнік па сваёй сялянскай прыродзе», усхвалявана слухае жаваранка: «Гэта ж і нашы дзяды слухалі гэтую песню, і пра дзеды. І сто гадоў назад, і тысячу, і болей. Дзіва!»

Гэта канцэптуальна важны эпізод рамана, ён выразна пераклікаецца са сцэнай касьбы, апісанай у рамане І. Мележа «Людзі на балоце». Рэмінісцэнцыі і алюзіі, якія звязваюць творы двух пісьменнікаў — «палешукоў», тыпалагічная блізкасць герояў — заканамернасць, бо і сам У. Гніламедаў неаднаразова пацвярджаў пераемнасць паміж іх творчасцю.

Лявон — цэнтральны, але далёка не адзіны эстэтычна пераканальны вобраз-тып гістарычнай хронікі. Арыгінальная і недастаткова глыбока распрацаваная ў беларускай прозе мадыфікацыя вобраза селяніна — «кулакі», заможная сям’я Якава Арыстархавіча Паца і яго брата Амброжыя. Характар умелага гаспадара, самавітага і ўсмешлівага Якава Арыстархавіча, выдатна перадаюць псіхалагічныя напоўненыя партрэтныя замалёўкі: «Твар чыста паголены, адзначаны годнасцю. Відаць было, што амбітнасці чалавеку пазычаць не трэба, яе ў яго і так хапала». Нягледзячы на сувязь з партызанамі, Пацу прыйшлося другі раз трапіць у сталінскую турму і высылку, аднак жа ён у уласцівай беларусам трывушчасцю неяк

прыстасоўваецца да сітуацыі і не канфіліктуе з уладамі. Магчыма, выжыць яму дапамагае той факт, што Паца — «людзі набожныя і багамольныя». Трэба падкрэсліць, што вяскоўцы ўвогуле сур’эзна і адказна ставіліся да рэлігіі: «Грэх перад Богам прускаўцы лічылі чымсьці горшым нават, чым злачынства».

Уладзімір Гніламедаў стварае цэлую галерэю выдатных жаночых вобразаў, сярод якіх вылучаецца архетып «жанчына-маці», ахвярная працаўніца. У рамане «Пасля вайны» глыбокі сімвалічны сэнс нечакана атрымлівае эпізодычны вобраз удавы Хомчыхі, перад смерцю якой ледзь не ўся вёска прыходзіць развітацца з жанчынай. Яна вынаходніца, выдумшчыца, аптымістка, нягледзячы на тое, што пахавала трох малых сыноў, якія памерлі ад голаду, а адзін не вярнуўся з вайны. Цяжкі ўдовін лёс асэнсоўваецца праз выразную рэмінісцэнцыю: «сухія, маршчыністыя, з нягнуткімі арубелымі пальцамі рукі». Гэтая сінекдаха, знаямая нам па вершак Максіма Танка «Рукі маці» і «Мышцэ бабкі Ульяны», падключае да стварэння вобраза дадатковы эстэтычны вопыт, напрацаваны беларускай літаратурай.

Новы гістарычны досвед мяняе сэнсавае напаўненне жаночых вобразаў рамана. Характары маладых беларусаў загартоўваліся ва ўмовах цяжкай прымусовой працы ў Германіі (Параска Хлябіч) і ў сталінскіх лагерах (Грунька). Складана было герайнам захаваць чалавечую і жаночую годнасць, аднак яны вярнуліся да нармальнага жыцця нескароннымі, хоць, мяркуючы па выразных партрэтных характарыстыках, няўчасна сівелай Груньцы прыйшлося заплаціць за свабоду значнай большай цаной.

Ніводзін з раманаў хронікі немагчыма ўявіць без вобраза «вечнага вандроніка» Кузёмкі, краўца, мясцовага філосафа і вастраслова. У пэўных адносінах гэта антыпод Лявону-селяніну, «валачашчы чалавек, ...пустаход, бадзяга». Аднак свая прывабная таямніца ёсць і ў гэтым персанажы: «— Вы за зямлю трымаецеся, а я ў руху, — Кузёмка загадкава ўсміхаўся». Ён мае сваю думку пра тое, што адбываецца ў свеце, разважае і ацэньвае жыццё. Мова Кузёмкі яркая і метафарычная, насычаная прыказкамі і прымаўкамі, якія перадаюць асаблівасці беларускага менталітэту: «Менш гавары, то больш пачуеш». У шматлікіх партрэтных апісаннях гэтага вобраза-персанажа падкрэсліваюцца індыўідуальныя дэталі: нязменная шапка-магерка і боты з зіхоткімі халявамі, прадмет асаблівага клопату героя. Гэтая дэталі становіцца своеасаблівым знакам персанажа, набывае самастойнае значэнне, нездарма дасціпная і вострая на язык Фёкла параўноўвае з ёй толькі што раскрытую бляхай страху сваёй хаты: «блшчыць, як Кузёмкавы боты».

Безумоўна, народны характар у рамане найперш сялянскі, і ў гэтым ёсць гістарычная праўда і вернасць літаратурнай традыцыі. Аднак сам аўтар імкнецца да больш рознабаковага разумення праблемы. «Не варта, скажам, “народны характар” звужаць пераважна да паняцця “характару селяніна”, бо ў складанні гэтага характару прымала ўдзел не толькі сялянства, але і ўвесь народ, усё грамадства». Менавіта ў гэтым рамане У. Гніламедава вялікая ўвага ўдзелена архетыповым па сваёй унутранай сутнасці вобразам настаўнікаў: Аляўціны Дзядотаўны, Васіля Іванавіча, дырэктара Мікалая Пятровіча Рудкоўскага, Антаніны Фердынандаўны. Сам аўтар падкрэслівае іх дакументальную

аснову: «...пра сваіх настаўнікаў я напісаў у рамане “Пасля вайны”». Індывідуалізуючы характары, пісьменнік падкрэслівае ў іх тыповыя рысы: паграбавальнасць, прынцыповасць і адначасова любоў да дзяцей. Не абмянае аўтар і ўласцівыя настаўнікам чалавечыя слабасці. Так, адукаваны і паважаны ў вёсцы дырэктар, ветэран вайны, герой, часта прыкладаецца да чаркі. У цэлым жа вобразы настаўнікаў маюць выразна станоўчую эмацыянальную афарбоўку, бо ўбачаны вачыма падлетка Валодзіка, у будучыні самога аўтара.

Калі ў папярэдніх раманах локусам, у якім адбываецца дзеянне, была пераважна вёска, то ў новым творы адлюстраваны новыя павевы часу: вяскоўцы пачынаюць перабірацца ў горад. Гарадскім чалавекам, ужо не селянінам, а служачым становіцца і пасынак Кужалы Васіль, а Валодзік, выпускнік школы, увогуле марыць пра вышэйшую адукацыю геолога. Аднак у цэлым у гэты гістарычны час (сярэдзіна 50-х гадоў XX стагоддзя) народны характар усё ж быў сялянскім, што падкрэсліваецца і ў вобразна-выяўленчых дэталях твора.

У рамане «Пасля вайны» асабліва відавочным становіцца майстэрства аўтара ў стварэнні партрэтных апісанняў. Партрэт і дэталі адзення заўсёды даюць уяўленне і пра характар чалавека, і пра абставіны яго жыццёвага лёсу.

«Госці па-святочнаму апрануты: Якаў Арыстархавіч пры галыштку, з кульбай. Хвядоса — у прыгожай хустцы-шаліноўцы. Якаў у пінжаку і нагавіцах з ільнянога палатна. Сярэбраны ланцужок, які звісаў з нагруднай кішэнькі, сведчыў, што гаспадар мае гадзіннік і свядома абыходзіцца з часам. Амброжый надзеў чорны гарнітур, ён ужо колькі месяцаў як удавец». Большасць герояў мае характэрныя дэталі партрэта, якія пастаянна паўтараюцца аўтарам: нязменныя капялюш і галыштук Якава Арыстархавіча, якія сведчаць пра яго ўнутраную інтэлігентнасць, непакорная пасмачка валасоў над ілбом Лявона, якую ён увесіў час стараецца прыгладзіць, нібы шукае выхаду з цяжкай сітуацыі і супакойвае сам сябе. Магчыма, асабліва эстэтычная функцыя партрэта ў рамане звязана з тым, што гэта твор усё ж малападзейны ў параўнанні з іншымі часткамі гістарычнай хронікі, і аўтар мае мажлівасць засяродзіцца на стварэнні пераканаўчых вобразаў-персанажаў.

Яркім дадатковым сродкам стварэння вобраза з’яўляецца імя і прозвішча персанажа. Так, простае імя і сялянскае па змесце прозвішча Кужаль характарызуе сутнасць галоўнага героя, «перакручанае» вяскоўцамі ў Свісцін імя Себасц’яна перадае адмоўную ацэнку асобы, а імя старшыні калгаса Арбітра Аўдзеевіча не толькі здзіўляе, але і прымушае задумацца над асаблівымі паўнамоцтвамі героя.

Такім чынам, у рамане «Пасля вайны» У. Гніламедаў выкарыстоўвае апрабаваныя ў папярэдніх раманах сродкі мастацкай выразнасці: характарыстыку героя праз учынак, які апісваецца ў падрабязных побытавых і псіхалагічных дэталях; унутраныя маналогі, няўласна-простую мову героя, якія надаюць пераканаўчасць вобразу; індыўідуалізацыю мовы героя і яго выразны партрэт, у якім часта падкрэсліваецца нацыянальная адметнасць адзення і трапная сэнсава напоўненая дэталі. Дарэчнае выкарыстанне гэтых і іншых мастацкіх прыёмаў сведчыць пра высокі ўзровень майстэрства празаіка.

Вольга РУСІЛКА

¹ Гніламедаў, У. Пасля вайны: раман / У. Гніламедаў. — Мінск: Беларус. навука, 2021. — 547 с.

«...І прамаўляць, і маўчаць не мовай паэта, а чалавека»

Да юбілею выдання прадстаўляем вершы творцаў, якія з нашай газетай ужо не адно дзесяцігоддзе. Касмічная глыбіня ў іх светаадчуванні перадаецца праз расповеды не толькі пра вялікае, але і пра малое, вельмі дарагое і блізкае: вясковую раніцу, родную хату, уласную душу.

Васіль ЗУЁНАК

Рэха

Пытанняў безліч рэху задасце:
Няўмольна час падводзіць падрахункі.
Жыццё зямное — шлях у небежыццё.
А ў рай нябесны — шлях без накірункаў.

І розніца між імі за малым:
Намітусь вечнасць каляндар гартае.
Усё, што ёсць, становіцца былым,
Былое ж толькі рэхам прылятае.

«Куды спяшаешся? Спыніся, пачакай!..»
Маўчыць жыццё — ніяк не дапытання.
А рэха пагукай — адкажа: «Рай —
Куды табе не суджана дабрацца...»

Быць паэтам...

Марна пешчу намер патайны —
Самасуд з пажыццёвым стагам:
Задаю такія пытанні,
На якія ніхто не адкажа...

Калі робат сябе ўсвядоміць...

А скажыце: хіба не паўстане —
Ну, аднойчы! — такое пытанне:
Ці маліцца бяздушным багам,
Ці вяртацца ў разбураны храм,
Ці ў міжзор'і плаваць бяздомна,
Дно шукаючы ў чорным бяздонні, —
Што ж яшчэ застаецца нам,
Формул зваблівых гаспадарам,

Калі робат сябе ўсвядоміць
І стваральнікаў згорне ў абдоймы?..

Каб...

Каб так: на сумленні —
Ні парушынькі,
Каб для малення —
Ані грашынькі,
Каб на нябёсах —
Ані хмурынкі,
Каб вырак лёсу —
Ані слязінкі...

Тады й спытаю
Ў сябе самога:
А ці бывае,
Каб — анічога?..

Каб ні з парога,
Калі не ў грыве...

А Бог такога,
Кругом святога,
Глядзь, і не прыме!..

Меню

Адно і ў шлунках, і ў галаве,
І клопат штодня вялікі:
Тым і харчуецца, тым і жыве,
Што шэфу вылізвае чаравікі...

Прамень расстайны...

Што схіляешся, сонца, за лесам,
Дню наўслед, без мяне, адзінока, —
Ані слова, маўчком?
І якія ўжо там інтарэсы,
Каб вось гэтак, нічком, —
Быццам штосьці не бачыш звысоку?..

Застаецца са мною тайнай
Твой апошні прамень расстайны, —

Хоць і кажа, што ноч міне,
А ці вернешся ты да мяне...

На вогнішчы касмічным...

Ніхто ў сусветнай гонцы
Нікому не сучаснік.
Не верыцца, што сонца
Калі-небудзь пагасне.

Хвала табе, вучонасць,
Ды я паверу хіба,
Што прыйдзе змрок той чорны
І да маёй Сялібы.

Што, па касмічных мерках,
Той дзень ужо так блізка, —
Не вер таму лютэарку,
Зямля, мая калыска.

Не траць надзей і ведай:
Ты зоркам даспадобы.
І на сяціёр-суседак
Не пазірай з жалобай.

Хай маюць на прыкмеце —
Няўжо ўсё выпадкова:
Садоў вясновых квецень
І песня жаўрукова.

А салаўі ў чаромсе!
А Начы рыбны нераст!
А пушчы-хмарачосы!
А з нерушамі верас!..

Якая ж ты старая —
Ты юная абліччам!
Не вер, што ты згараеш
На вогнішчы касмічным!..

Радаслоўная

Такая яна скупая,
Такая яна сляная,

Такая яна няпоўная, —
Мая радаслоўная.

Гукаю — не адукаецца...

Такі ланцужок маёй памяці
Кароткі:
«Прапрадзед Аўлас...» —
І як не было раней нас...

Маўчанне ў адказ безыменнае.

А мы ж ім ішлі на змену.
А мы ж і тады нараджаліся —
Жылі і з вякамі спрачаліся.

Сахою і плугам у часе
Мой род на зямлі адзначаўся.
І выракаем лёсу, казкай
Стаў жыццяніс наш сялянскі.

Ані магілаў, ні помнікаў, —
Усё як на ніве: роўненька...

Усё зямля пахавала,
Каб памяць мая сумавала.
Каб я з радаслоўнай кароткай
Шукаў апраўданне продкам.

Шукаў — і адно знаходзіў:
Мае карані — у народзе.
І цемра вякоў не аспрэчыць
Маю радаслоўную вечнасць.

* * *

Адзінае —
і не буду больш дакучаць,—
прашу:
пад святою апекай
не дай са словам тваім забаўляцца.
Дай, Божа,
і прамаўляць, і маўчаць
не мовай паэта, а чалавека,
і на д'ябла не спадзявацца.

Казімір КАМЕЙША

Разбуральнікі гнёздаў

Пякельным раннем небам і гасцінцам,
Агнём, крыжамі, вытантаным жытам
Прыйшлі ў мой край, у самае дзяцінства,
Аднойчы разбуральнікі чужыя.

І плакаў я і зразумець не мог
За некалькі ўсяго слязін ад смерці,
Чаму гэта у іх на спражках Бог,
Але зусім няма яго у сэрцах.

А, можа, проста сэрца ў іх няма?
— Няма! — адкажа праўда мне сама.

Дым вочы выядаў і біў у ноздры,
Гарэлі і калыскі і арэлі.
Яны ў агонь кідалі нашы гнёзды,
А песні нашых птушак не гарэлі.

Глядзеў праз плач я, ціхі бесхацінец,
Як хата наша ў змроку дагарае
І сыпле на іх твары рабаціннем —
Так неба разбуральнікаў карае.

Агонь ішоў адразу за патокам,
І свет трымцеў на тонкай павуціне.
Дажджы скупыя сплаканыя Еўропы
Не могуць змыць чужога рабацінныя.

Я чуў, што ў птушак слёз няма для плачу,
А мы свае ўжо выплаквалі вочы.

Хоць сціхла ўсё, але праз дні і ночы
Нас апякае попел той гарачы.

Мы ўсе, хто родам з гэтае вайны,
З адной бяды і з бодем даўнім кожны.
Вяртаюцца і сёння ў нашы сны
Разбураныя, спаленыя вёсны.

На добрае шукаючы прыкмет,
Пытаюся, шукаючы адказу...
На трэшчыны расколваецца свет,
Ды птушкі ёсць — іх склейваюць адразу...

Раніца

Вунь яна праз ічыліны, праз кроны
Пеўнем страпянула край начы.
Грабянцом яго гарыць чырвоным,
Горлам яго луджаным крычыць.

Пойдзе выглядаць з-за бору сонца,
Грэць у печы недзе саганок
І шукаць вядра халодным донцам
Дня самога ўрання студні дно.

Светлаю сінічкай будзе цінькаць
І вясёла па двары кружыць,

Мамінаю белаю хусцінкай
Каля сэрца побач прабяжыць.

І хмурынкі ўсе, слязінкі ночы,
Фартушочкам чысценькім пратрэ.
Што парвана — зноў вузёлкам сточыць
Наймацней за ўсіх дый наймудрэй.

Вось яна зямлі дала спакою
І насустрэч сонцу ўжо бяжыць.
Я ж яе і ведаю такою,
З іншаю і дня б я не пражыў.

Ведзьма

Я з ведзьмаю жыву. Вам ад гэтага страшна?
А я ў яе ласках купаўся і млеў.
Мяне не кармілі баршчом учарашнім,
А той смакатаю, што нехта не меў.

Яна не кухарыла — проста дзівіла:
Прыправіць то перцам, то сэрцам якраз.
Быў смак такі толькі хіба ў Радзівіла,
Што царавалі на стале тады ў нас.

Яе малявалі вы ў сукні ажынавай,
Падперазаную туга змяёй.

А яна была ўсяго толькі жанчынаю,
Жанчынаю даўняе мары маёй.

За морам, пад сонцам і дзіўнымі пальмамі
Я шчасце у снах сваіх з ёй дабіраў.
І білі ёй вокны і дзверы падпальвалі,
А сам я ў абдымках яе згараў.

І слаўлю я гэты агонь спакусны
За шал і няўтольнасць, за чысціню.
А ў ведзьмы маёй — і душа, і вусны —
Усё палае, усё з агню.

Сцяжынка ўгору пляцецца ледзьве.
Час, вокам хітранькім не глядзі —
Я сам захінаю ад бед сваю ведзьму,
Бо я абаронца ў яе адзін.

Вяртанне ў зіму

Міхасю Казлоўскаму

У вазонах цвіце падаконак.
Печ дыхнула — і хата сагрэта.
Абівайце зіму з валёнак,
Калі хочаце трапіць у лета.

Вунь дзяркат нават ёсць ля ганку,
Абхвастаны, як пер'е ў кароне.
І з дзяцінства нянашага санкі
Палазкі свае гнуць у паклоне.

Сумнагучна скрыпяць масніцы,
Смакавіта сквірчыць у печы.
Тое ноччу пасля прысніцца,
Што мне ранне само наічабеча.

Кажухом, смаляком і бярозай
Дух мой хата да столі ўздывае.
Хай пагрэецца той, хто з марозу,
Дайце ўсім, хто чаго не мае!..

Час не толькі нас старыць і сварыць,
Ён на густ свой наш дом перайначыў.
Мы не толькі змяніліся ў твары,
Мы інакш і смяёмся, і плачам.

Поўнач болей не вые ваўкамі,
Дроў зіма на дрывотні не коле.
Мы сядзім і цярдліва чакаем,
Тых, хто болей не прыйдзе ніколі.

Фота Кастуся Дробава.

Віктар Шніп

«ЛіМ» чытаю з 1977 года. Напачатку набываю ў газетных шаніках, а потым, калі ўпершыню надрукаваўся з вершамі ў штотыднёвіку (гэта было восенню 1978 года), стаў яго пастаянным падпісчыкам. Нават калі вучыўся ў Маскве ў Літінстытуце на ВЛК, выпісваў газету, каб ведаць усё, што адбываецца ў сучасным літаратурным жыцці. Працуючы ў «ЛіМе», выпісваў наш штотыднёвік і для сябе, і для мамы ў вёску Пугачы. Словам, у наступным годзе будзе 45 гадоў, як кожную пятніцу «ЛіМ» прыходзіць у маю паштовую скрынку.

Віншуючы штотыднёвік з юбілеем, хачу крыху згадаць тэма часу сваёй працы ў «ЛіМе» і тасункі з ім. У гэтым мне дапамогуць скарачаныя запісы з майго дзённікавага рамана.

7.01.1995. У сераду пазванілі з Міністэрства культуры і друку ад намесніка міністра Івана Карэнды і прапанавалі прыйсці пагаварыць пра газету «Культура», дзе мне даюць пасаду галоўнага рэдактара. Я напачатку разгубіўся, нават думаў адразу адмовіцца. Затым паехаў да дзвюх гадзін у міністэрства. Размова была з Іванам Карэндам. Далі запойніч асабовы лісток для аддзела кадраў.

У чацвер патэлефанаваў з «Бярозкі» Аляксей Бадак і перадаў ад свайго галоўнага рэдактара Вячаслава Адамчыка прапанову прыйсці да іх на працу загадчыкам аддзела літаратуры. У іх быў сход, і ўсе сыйшліся на маёй кандыдатуры. Другой кандыдатурай была Люда, але яны хочучь хлопца. У пятніцу прыйшоў з працы, і Люда мне паведала, што тэлефанаваў з «ЛіМа» Мікола Гіль і хоча пагаварыць са мной. Відаць, таксама прапануе працу. Шмат вяртаю. Не застацца б каля разбітага карыта.

17.01.1995. У мінулы панядзелак хадзіў у «ЛіМ» — гаварыў з М. Гілем — прапануючы працу намесніка галоўнага рэдактара. Гэта амаль тое, што і ў «Нашым слове», але ж гэта «ЛіМ», якому ўжо за 60 гадоў. Пра ўсё перагаварыў з Б. П. Сёння пайшоў у «ЛіМ», каб усё вырашыць. М. Гіль падпісаў паперу на пераход. Я з «НС» не пайшоў бы, калі б... Праўда, у «лімаўцаў» свае праблемы, але гэта ўсё-такі літаратурнае выданне, дзе працуюць, дзякуй богу, пісьменнікі. Заходзіў Анатоль Кляшчук. Рад, што буду я ў «ЛіМе». Пазней зайшоў Анатоль Сыс у шапцы Пазнякевіча з падбітым вокам. Самае галоўнае — прынёс для друку вершы, і калі я хацеў зірнуць на іх, ён закрычаў: «Шніпу не паказваць!» Адчуваецца, што Анатоль згубіў самаўпэўненасць. Хацеў сфатаграфавана з падбітым вокам.

У «НС» прыйшоў са сваёй навіной — усё думаў, як сказаць Эрнэсту Ялугіну. Расказаў Мар'яну Віжу. Ён мяне падтрымаў і стаў прасіцца, каб я ўзяў яго з сабой. Пры выпадку паказаў Ялугіну просьбу Гіля перавесці мяне ў «ЛіМ». Ялугіну ледзь пекса не стала. Даведаліся нашы. Сталі дзівіцца і шкадаць, што я пайду ад іх. Вечарам угаварыў Уладзіміра Панаду на сваё месца ў «НС».

19.01.1995. На працы Ялугін спрабаваў мяне адгаварыць ад пераходу ў «ЛіМ». Нават званіў Нілу Гілевічу, які засмуціўся, даведаўшыся пра мой пераход. Ялугін паведаміў мне, што Гілевіч скажа Міколу Гілю, каб той не браў на

працу Шніпа. Словам, Ялугін у разгубленасці: хто будзе ў яго працаваць? Я прапанаваў на сваё месца Уладзіміра Панаду. Ялугін пагадзіўся з гэтым. Я пазней патэлефанаваў Б. П. і расказаў пра сваё справы. Даведаўся, што Гіль без папярэдняй размовы з Гілевічам не прапаноўваў бы мне пасаду ў «ЛіМе». Як там будзе далей? Бог пакажа. Але я настроіўся ісці ў «ЛіМ».

22.01.1995. У пятніцу хадзіў у Міністэрства культуры і друку да І. Карэнды. Сустрэў мяне ён без настрою, бо я прагаварыўся, што мне прапанавана быць галоўным рэдактарам у «Культуры». Амаль гадзіну размаўляў з Карэндам. Напачатку ён быў злосны, што ўсё так атрымалася: «У мяне на «Культуру» кандыдатур няма!» Гэта ён паўтарыў разоў дзясць. Казаў, што трэба галоўны рэдактар у «Спадчыну», намеснік у «Роднае слова», дрэнныя справы з «Беларускай мінуўшчынай» і хапае вольных месцаў у самім міністэрстве. Мой лёс вырашыцца ў аўторак пасля размовы Карэнды з Бутэвічам: ці «Культура», ці «ЛіМ»? «ЛіМ» для мяне як паэта бліжэй — як ніяк, а выданне пісьменніцкае, і калектыву пісьменніцкі, і здаецца, надрэзаны.

31.01.1995. Учора быў першы дзень працы ў «ЛіМе». Усё прайшло нармальна. Якраз бачыўся з Р. Барадуліным, які павіншаваў мяне з новай працай праз крысо кажуха. Зайшоў М. Замскі і паклікаў да тэлефона. Званіў Барадулін. Ён аддаў вершы для свайго юбілею і ў адным прапусціў два радкі. Я запісаў і перадаў М. Гілю.

1.02.1995. Трэці дзень на працы. Крыху стаў уваходзіць у курс спраў. У «ЛіМа» свае праблемы, але не такія, як у «НС». Зноў бачыў Галубовіча і Федарэнку. Зазірнуў да Цвірка ў «Полымя» і ў «Беларусь».

29.03.1995. У панядзелак Аляксей Асташонак правёў увесь дзень у «ЛіМе»: «А мне няма куды ісці, як толькі ў «ЛіМ»». Пад канец працоўнага дня па Аляксея прыйшла жонка.

У пятніцу адзначылі мае 35. Заходзіў ў «ЛіМ» павіншаваць мяне Аляксей Письмянкоў з Анатолем Эзаквым. Тэлефанавала Эдзі Агняцвіц: «Не вытрымала і патэлефанавала вам. Мне вельмі спадабаліся вашы вершы ў «ЛіМе». Я цяпер пераключаю французскую паззію, і вашы вершы вельмі блізкія да яе. Але яны вашы...»

20.08.1995. У пятніцу хадзіў на пасяджэнне аргкамітэта па правядзенні свята Дня беларускай пісьменнасці і друку «ЛіМ» будзе ўдзельнічаць у свяце.

2.01.1996. Выхадны дзень. 30 снежня ў «ЛіМе» святкавалі 30-годдзе працы ў газеце Міхася Замскага. Напачатку ўсё было культурна, а тут раптам прыйшоў Анатоль Сыс і прывёў з сабой Пятра Васючэнку. І пачалося! (...) За святочным сталом, як тры асілкі, сядзелі тры лімаўскія рэдактары — цяперашні Мікола Гіль, былы Аляксей Жук і Анатоль Вярцінскі. Сыс надумаўся чытаць вершы. Ніхто не слухаў. Сыс, пазлаваўшыся, заявіў, звяртаючыся да Вярцінскага: «Анатоль, ты застанешся ў літаратуры!» Усе прыйшлі. Вярцінскі прыслухаўся. Сыс працягнуў: «Застанешся толькі таму, што я табе верш прысвяціў!» Анатоль Ільч тут жа галаву апусціў.

15.02.1996. Люда збіраецца перайсці на працу ў «ЛіМ». Учора да нас у рэдакцыю прыходзіў Мятліцкі. Пасля аперацыі ходзіць з каменькай, але па-ранейшаму жартуе.

21.05.1996. Нядаўна ў «ЛіМе» быў не вельмі прыемны артыкул пра Мікалая Яроменку. Здавалася, што народныя артысты павінны разлавацца і даць нейкі адлуп (можа, яшчэ і будзе), а ён сустрэўся з нашай Жанай Лашкевіч і хараша пагаварыў, нават абяцаў адказаць для

«ЛіМа» на пару пытанняў. Што ж, разумны, відаць, чалавек. Іншы б накінуўся і на Лашкевіч, і на «ЛіМ» і выліў бы ў адказ пару вёдзер броду.

23.08.1996. У панядзелак усім «ЛіМам» святкавалі 50-годдзе Аляксея Марціновіча. Хапала і людзей, і было паўнютка на сталле. Мы з Людмілай прыйшлі з дзецьмі, бо няма з кім дома пакінуць. Спачатку думалі пабыць крыху, але потым прасядзелі да канца. Не абышлося без Анатоля Сыса...

28.02.1998. Апошні дзень зімы. Снегу няма. Градусаў пяць цяпла. Субота. У сераду ў «ЛіМ» прыходзіў мастак Мікола Цудзік: «Я прыйшоў да Рыгора Барадуліна». Я ў адказ: «У нас Барадулін не працуе!» — «Я прынёс свае вершы. Я Цудзік! Хачу ў вас зрабіць невялікую выставу!» Я запрасіў Міколу і яго менеджара (так прадставіўся наш другі госць) да сябе ў прыёмную. Хлопцы прыйшлі з карцінамі, якія тут жа ў прыёмнай пачалі расстаўляць. Атрымалася невялікая выстава. Карціны можна было набыць за надорага.

15.09.1998. Пачало халадаць. Мікола Сымонавіч прынёс навіну, што ў нас будзе галоўным рэдактарам Аляксей Письмянкоў.

19.09.1998. Учора даведаліся, што дакладна ў нас будзе Аляксей Письмянкоў. Хацеў Мікола Мятліцкі, за якога прасіў сам Іван Шамякін. Але...

4.11.1998. Серада. Нам у СП будуць прызначаць новага галоўнага рэдактара. «Лімаўцаў» ніхто не запрашаў. Будзе А. Письмянкоў, калі нічога не ўтворыцца.

28.12.1998. З 1 студзеня ў нас Аляксей Письмянкоў.

18.03.1999. У нас у «ЛіМе» паціху ўсё наладжваецца. Письмянкоў прывык да нас, а мы да яго. Сяджу ў адным кабінцеце з Паўлам Вераб'евым. Прыходзілі балгары, якія складаюць беларускую анталогію. Былі з імі Гілевіч і Вярцінскі. Сфатаграфаваліся.

21.05.1999. Святкавалі выхад 4000-га нумара «ЛіМа». Збіраліся ехаць усёй рэдакцыяй у «Іслач», але скончылася тым, што нашы гаручыя прыпасы засталіся замкнутымі ў сейфе, а наша Наташа з ключом некуды зехала. Святкавалі ў рэдакцыі. Прыйшлі Н. Гілевіч, А. Вярцінскі, Х. Жычка, Н. Гальпяровіч і У. Мачульскі. Пазней далучыліся Л. Галубовіч, А. Варановіч, Ю. Свірка, А. Клышка, В. Трышчановіч і яшчэ сёй-той.

23.10.2010. Часта ўспамінаю Аляксея Письмянкова, з якім некалькі гадоў працаваў у «ЛіМе». Ён галоўным рэдактарам, а я адным з яго намеснікаў. З Аляксеем было хараша працаваць, бо ён да ўсіх супрацоўнікаў адносіўся як да родных. Стараўся не крыўдзіць нікога, перажываў за ўсіх і ўсё і часам залішне. Землякі ж для яго былі як святая. Памятаю, у рэдакцыю прыходзіць Леанід Левановіч. Праз хвілін пяць Письмянкоў кіча мяне ў кабінет: «Трэба паставіць у гэты нумар апавяданне Леаніда Кірзевіча, якое ён прынёс два тыдні назад!» — «Мы ж у мінулым нумары апавяданне тое надрукавалі!» — адказаў я і прынёс Левановічу і Письмянкову па газеце...

9.09.2011. На пачатку 80-х гадоў у «ЛіМе» ў аддзеле крытыкі працаваў Анатоль Сідарэвіч, і я, як і многія з майго пакалення, дзякуючы яму, стаў пісаць рэцэнзіі. Крытыкуючы па заказе, я не адразу зразумеў, што займаюся не тым, чым трэба. І хоць я супрацоўнічаў з «ЛіМам» гады два, але за гэты час паспеў пакрыўдзіць некалькі добрых паэтаў. І сёння мне сорамна за тое, што я быў «крытыкам».

22.07.2012. Учора з Людмілай Рублеўскай і сябрамі «Літаратурнага праёмка», якім яна кіруе, ездзіў да Аксаны Спрычан на Лысую гару, дзе мы распачалі святкаванне 10-годдзя стварэння суполкі. Суполка ўзнікла ў кастрычніку

2002 года пры штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», дзе я працаваў галоўным рэдактарам. На той час дырэктарам холдынга «ЛіМ» была Таіса Бондар. Маю ідэю яна падтрымала, і пасля абвесткі ў газеце на першае пасяджэнне прыйшлі Аксана Спрычан і Наталля Дзянісава. На другі раз ужо было некалькі чалавек, а праз некалькі месяцаў у самым большым пакоі «ЛіМа» ўсе не змясціліся (было чалавек трыццаць), хто прыйшоў на пасяджэнне «Літаратурнага квартала». Так суполка называлася да таго часу, пакуль Людміла Рублеўская працавала ў «ЛіМе»... Словам, ёсць што ўспомніць...

22.07.2012. У «Літаратурнага праёмка» ёсць традыцыя — перапіс усіх, хто прыйшоў на пасяджэнне суполкі. Першы запіс у тоўстым нататніку з'явіўся 17 снежня 2002 года. На пасяджэнні «Літаратурнага квартала» былі: Кацярына Чарнушэвіч, Наталля Дзянісава, Вольга Лемяшэўская, Святлана Канановіч і Аксана Спрычан. Было вырашана збірацца па чацвяргах у 18 гадзін.

23 студзеня 2003 года. На пасяджэнне «Літаратурнага квартала» прыйшлі: Вікторыя Сотнікава, Віка Трэнас, Святлана Канановіч, Ігар Клепікаў, Павел Каспяровіч, Валеры Русельнік, Аляксей Яскевіч, Сяргей Патаранскі, Васіль Востры, Аксана Спрычан, Наталля Кучмель і Усевалод Гарачка. Мастак Алег Карповіч зрабіў для «Літаратурнага квартала» эмблему, пад якой у «ЛіМе» друкаваліся творы сяброў суполкі. Усе пасяджэнні вёў я з Людмілай Рублеўскай.

25.09.2013. «Кожную кнігу трэба пісаць так, нібы гэта твая лепшая і апошняя» — казаў Уладзімір Караткевіч. Трэба, але не заўсёды нашы жаданні супадаюць з нашымі магчымасцямі. І мы пішам кнігі, і яны ў нас (кажу не пра ўсіх) атрымліваюцца не лепшымі за папярэднія, а тым больш не апошнімі. Апошнімі і не трэба! Згадаўся паэт Сяргей Грахоўскі, які, калі я працаваў у «ЛіМе», сем гадоў усё прыносіў і прыносіў новыя вершы і казаў: «Гэта мае апошнія творы...»

Памёр на 90-м годзе жыцця...

13.04.2016. Нават тады, калі быў галоўным рэдактарам «ЛіМа» Анатоль Вярцінскі, беручы мае вершы да друку, загадчык аддзела літаратуры Юрась Свірка казаў: «Не ведаю, што тваё і калі пойдзе. Усё залежыць ад Гіля...» Наўрад усё пры Вярцінскім у «ЛіМе» залежала ад Гіля а вось тое, што было пры Гілю, то спраўды залежала ад яго. І не таму, што Мікола Сымонавіч нікому нічога не давяраў, а, наадварот, што ўсе яму давяралі. Ну, магчыма, не ўсе, але... Заведама слабае і халтурна-графаманскае не праходзіла ў друк. Ён чытаў усё сам.

12.05.2018. У «ЛіМе» за 11 мая Вітаўт Чаропка напісаў пра мяне: «Віктар Шніп — моцны паэт з паэтычным камп'ютарам у галаве. Вершы ў яго нараджаюцца як замовы. Здаецца, ён іх вывучыў у дзяцінстве ад таямнічых гукаў вясковага сусвету і вось цяпер шчодро расказвае. А пасля знаёмства з яго дзённікавымі занатоўкамі я аднёс яго да своеасаблівай і такой рэдкай з'явы — лавец імгненняў і нават сноў. Сон пра Сыса, які жыве ў Вільні, магчыма, прарочы. Там ён можа сустрэцца з улюбёнымі Купалам і Багдановічам, ды і Барадулін неўзабаве далучыцца да іх. Сумаваць не будучь...» Прачытаўшы гэта пра сябе, я пачаў галаву. Камп'ютара не знайшоў. А вось выснову «лавец імгненняў і сноў» думаю скарыстаць, назваўшы так новую кнігу дзённікавага рамана. А можа, і не скарыстаю...

20.02.2022. У найбліжэйшых нумарах часопіса «Полымя» будзе надрукавана амаль сорак старонак (на жаль ужо, як спадчына) успамінаў Міколы Мятліцкага пра газету «Літаратура і мастацтва».

Бесяддзю ўзгадаваны

добры, шчыры, спагадлівы. Як паэт — на дзіва таленавіты. Як творца ўвогуле — з той рэдкай пароды творчай браціі, якія вельмі ж любяць пачуць добрае слова пра напісанае. Пры гэтым гатовы даводзіць, што і тое ім не ўдаецца, і гэтае. І тут нешта зрабіў не так, і там трэба было б сказаць інакш. Чаго-чаго, але такіх сумненняў я не люблю. Бо загадзя вядома, да чаго яны зводзяцца і чым заканчваецца: «Прыемна ад цябе пачуць гэта». Ці: «А ўжо і не сумняваюся ў сабе». Альбо: «То, бадай, трэба працаваць і далей».

Нешта падобнае пра такія яго якасці могуць сказаць і іншыя, хто быў з ім добра знаёмы. Аднак пераважная большасць паза ўвагай пакідаюць ці не самае цікавае, у нечым па-свойму знакавае супадзенне. Алясць Письмянкоў нарадзіўся 25 снежня, а 26 снежня... Нібыта загадзя яму было напарочана звязць свой лёс з «ЛіМам».

Адчуваю, колькі ўсмешак выклікала такое маёй меркаванне. Дапісаўся. Што з пенсіянера возьмеш, ды яшчэ з былога раёншчыка. У тысяч людзей нейкія нечаканыя супадзенні можна знайсці. І што з гэтага? А тое, што і ў гэтым не абышлося без Таго, хто вызначае нашы лёсы. Адзіны Ён загадзя ведаў, што гэты хлопчык, які ўпершыню падаў свой галасок 25 снежня 1957 года ў вёсцы Бялынкавічы Касцюковіцкага раёна, і паэтам стане, і будзе мець схільнасць добра ладзіць у калектыве. Таму сцяжына, звязаная з «ЛіМам», яму найлепей і прыдасца. У далейшым, дзякуючы промыслу Божаму, усё так і склалася.

Яшчэ студэнтам-другаккурснікам аддзялення беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Алясць надрукаваўся ў «Дні паэзіі», што выйшаў у 1976 годзе. Творчую пуцёўку ў літаратуру яму даў найвыдатнейшы паэт Аляксей Пысін. У невялікім уступе-прадмовы «У школе матчынай мовы», што папярэднічаў вершам, прызнаваўся: «На касцюковіцкіх семінары (маладых пачаткоўцаў. — А. М.) асабліва прыемным было знаёмства з сямнаццацігадовым Алесем Письмянковым. Нядаўні дзесцікласнік, ён працаваў карэктарам у раённай газеце, а жыў у сваёй вёсцы Бялынкавічы, якая пablізу. Танклявы, светлавалосы, знешне ён нагадваў гарадскога падлетка, але занадта ціхі і сарамлівы. Можа, разумеючы гэта, у сваіх вершах хацеў быць крыху «байчэйшым», надаваў свайму лірычнаму герою больш сталасці і мужнасці. А найлепшыя яго вершы па-юнацку шчырыя і непасрэдняыя, у іх шмат пачуцця і такой добрай наіўнасці, якая асабліва кранае».

Вершы ён не проста пісаў. Ужо тады інтуітыўна адчуваў выкасанае ў сталым узросце ў сваім «літаратурна-сентыментальным падарожжы» пад назвай «Думаць вершы...»: «Паэты з уласнай практыкі ведаюць, што вершы не пішучь, вершы думаюць, вершы выношваюць і толькі потым запісваюць. Невыпадкава раней у літаратуры існавала дума як жанр. Памятаецца, у Лерманатава — «Дума», у Янкі Купалы — «Думка», у Тараса Шаўчэнкі — «Дума»... Я ніколі не пісаў вершаў — я іх думаю».

Вершы думаў ён, крохачы за ваколіцу Бялынкавіч — туды, дзе імклівай стужкай разлілася рака яго маленства і рака маленства Аркадзя Куляшова Бесядзь, і, як пасля даведаўся, родная рака яшчэ аднаго выдатнага ўраджэнца тамашніх мясцін Івана Чыгрынава.

Бесядзь змалку гайдала яго на сваіх хвалях, яна ж калыхала і яго мары, якія сягалі далёка-далёка за небакрай, што

З лёгкай рукі Хведара Жычкі мне давялося працаваць у «ЛіМе» пры некалькіх рэдактарах. Пра кожнага ёсць што сказаць, а пра некаторых і гаварыць ужо. У шэрагу іх Алясць Письмянкоў не проста па-свойму адметны, ён... Нават і не ведаю, як лепш ахарактарызаваць. Канешне, душа-чалавек. Несумненна, аптымiст, якіх пашукаць трэба. Безумоўна,

хаваюцца за мройнасцю абсягаў. Да яе звяртаўся не толькі ў думках, але і пры любой магчымасці наведваўся. І калі быў студэнтам. І калі працаваў у Мінску. Пісаў не так і шмат.

Зразумела, мала-многа — не паказчык якасці напісанага. Куды важней патрабавальнасць. У Алясця Письмянкова была не проста патрабавальнасць, а звышпатрабавальнасць. Складаючы кнігу выбранага «Я не памру, пакуль люблю» для серыі «Беларуская паэзія XX стагоддзя» (2000), ён старанна «прасяў» і свой дэбютны зборнік «Белы камень», і наступныя «Чытаю зоры» (1988), «Планіда» (1994), «Вершы» (1997), хоць гэта і прывяло да таго, што былі «адрэчаны» шмат якія цікавыя творы.

Сапраўды, калі сабраць усё напісанае ім, а гэта не толькі «дарослыя» вершы і згаданыя публіцыстычныя развагі, але і тры кнігі паэзіі для дзяцей, набярэцца няшмат, але гэта ўсё тое, што з поўным правам трэба аднесці да безумоўных яго мастакоўскіх набыткаў, а значыць, і да набыткаў беларускай паэзіі XX стагоддзя.

Ён — адзін з нямногіх, хто з першых жа сваіх творчых крокаў аказаўся гэтак цесна прывязаны да роднай яму бесядзьскай зямлі, а яшчэ адразу намацаў тую сцяжыну, што вядзе ў мінуўшчыну роднага краю, краінаецца самых вытокаў, а ўжо з гэтых агледзін даўніны паспяхова перайшоў і да больш глыбокага асэнсавання паняцця Радзімы, Бацькаўшчыны, Беларусі. У яго жыло, напаўняла яго сэрца і душу да самых краёў асаблівае стаўленне да свайго народа. Ён не захапляўся ім безаглядна, як гатовы захапляцца тыя, хто клянецца ў вернасці. Аднак і не папракаў свой народ за тое, што ён, быццам, не такі, якім павінен быць. Успрымаў яго такім, якім ёсць на самай справе.

Адстойваў сваю пазіцыю, не збіраючыся штосьці даказваць, нешта даводзіць ледзь не з кулакамі. Як не ўспомніць у сувязі з гэтым яго верш «... Вам ахвота крычаць...»:

*Вам ахвота крычаць,
Мне ж — наплакаць крапком,
Мне б крыху памаўчаць
З сябруком Маруком.*

*І куды мы імчым?
І чаго мы крычым?
Памаўчым над святым,
Аб святым памаўчым.*

*Слоў разменную медзь
Колькі можна збіраць...
Памаўчаць трэба ўмець,
Трэба ўмець памаўчаць.*

Сімптаматычны і гэты верш:

*Не спяшайцеся мяняць
акуляры ружовыя
на звычайныя:
гэта не толькі змена аптыкі
ці перамена колеру —
гэта найперш
перамена поглядаў:*

Фота Кастуся Дробава.

Алясць Письмянкоў.

*перамога звычайнасці
над узнёсласцю,
раўнадушша
над шчырасцю.
І, нарэшце,
у акулерах ружовых
вы трошкі мастак...
Не спяшайцеся мяняць
акуляры ружовыя...
Гэта раю вам я —
чалавек
у звычайных акулерах.*

«Чытаў зоры», каб лепей спазнаць сваю зямлю. «Чытаў тапамініку», каб глыбей пранікнуць у сутнасць назваў, што перадаюцца ад пакалення пакалення. І прызнаваўся ў сваіх пачуццях да Бацькаўшчыны быццам на адным дыханні. Таму яго вершы такія кароткія. Сведчыў: «...амаль ніколі не пішу — я запісваю. Паэты добра ведаюць, што часта першыя строфы прыходзяць самі, яны нараджаюцца лёгка, без усякай натугі, і дыханне іхняе натуральнае і нязмушанае. Яны як падарунак ад Бога. Іншы раз нават здаецца, што да іхняга з'яўлення на гэты свет ты не маеш ніякага дачынення. Проста табе быў голас аднекуль адтуль, і ты яго ўсяго толькі падслухаў ды запісаў на чысты аркуш паперы».

Ёсць у гэтых радках штосьці ясенінскае. І не толькі ў самой інтанацыі — сваяцтва тут і іншага плана. Як і яго выдатны рускі папярэднік Сяргей Ясенін, ён часта адчуваў сябе адзінокім: «Ад неба блізкі ці далёкі, // Хоць у царкве, хоць на піру — // Паэт заўсёды адзінокі, // Я гаварыў і гавару». Ды і ў яго знешнім выглядзе было штосьці ясенінскае. Гэта не толькі маё назіранне. Пасля наведвання Беластоцкім з гумарам расказваў, як у адным рэстаране нечакана пачуў: «Серёжка!» Так успрыняў яго польскі акцёр, які родам быў з Баранавічаў.

Многія з творчых людзей па-добраму могуць пазайздросціць Алесевай службовай кар'еры. Пасля ўніверсітэта адразу працаваў у аддзеле крытыкі і бібліяграфіі «ЛіМа», пасля рэдактарам аддзела навукі і мастацтва часопіса «Польмя», быў сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, вярнуўся ў «Польмя» намеснікам галоўнага рэдактара, каб пазней зноў перайсці ў «ЛіМ», цяпер ужо галоўным рэдактарам. Апошнім часам узначальваў часопіс «Вожык».

Чаго не скажаш пра лёс жыццёвы. Ён, у адрозненні ад творчага, выпрабавваў яго жорстка, нават з нейкай садысцкай паслядоўнасцю. Блізкія Алесю людзі адыходзілі адзін за адным, пакідаючы ў яго душы глыбокі след, а ў сэрцы — незагойныя раны. А сэрца ён меў хворае, аднак да ўрачоў ніколі не наведваўся. Як выветлілася пасля смерці, на нагах пераходзіў ажно тры інфаркты, а чацвёрты і забраў яго ў магілу.

Калі чалавек няма, шмат якія ранейшыя выказванні успрымаеш па-новаму, абавязкова шукаючы ў іх нейкі патаемны сэнс, што на адлегласці успрымаецца ўжо як змрочнае прадчуванне. Яшчэ ў кнізе

«Чытаю зоры» ён упершыню спрабаваў зазірнуць туды:

*«Я ўжо дома, а ты — у гасіях»...
І суцяшэнне, і пагроза.
Розум
пагаджаецца цвяроза,
А цэла —
халадок працяў.
Даруй, паэце невядомы,
Я напамін твой берагу,
І ўсё ж на верыць
не магу,
Што дом мой там,
што я — не дома.*

Можна ўспрыняць гэты твор выпадковым, але ж пазней згаданы матыў у рознай інтэрпрэтацыі гучаў усё больш настойліва. І гэта пры тым, што сам паэт разумеў, наколькі непрадумана сказанае слова можа стаць учынкам: «Вершы могуць здарацца, // Вершы могуць прысніцца, // Могуць плакаць, смяцца, // Крычаць і маліцца. // Вершы могуць забыцца, // У куточак забіцца, // Замаўчаць, затаіцца, // Каб аднойчы адбыцца. // І збыцца». А назва адной з кніг «Планіда» — выпадковая?!

*У кожнага зорка свая,
Кожнаму кубак наліты.
У кожнага доля свая,
Ці, як кажуць,
планіда.*

*Усе мы ў гасіях на піру,
І званыя ўсе мы нібыта.
Я свой кубак спакойна бяру:
Буду піць —
як наліта.*

Загадка і ўся яго паэзія. У тым сэнсе, што, як на першы погляд, як быццам і нічога нечаканага. Матывы цалкам традыцыйныя, а бярэ ж за жывое, краінаецца самых патаемных душэўных струн. Інакш і быць не можа, бо ўсё гэта не толькі талентам народжана. А прапушчана праз яго сэрца. Не проста хворае, а болем напоўненае. За чалавека, за зямлю родную. Безабароннае перадае няшчырасцю, двудушнасцю. Некалі прамоўленае Алесем Письмянковым, ужо ўспрымаецца і яго голасам адтуль. З немагы і вечнасці:

*Я прыеду, я вярнуся,
Я прыйду да плыткай рэчкі,
Дзе самотны белы бусел
Думу думае аб вечным.*

*Як і год, і два, і дзесяць,
Мо яшчэ з сярэднявечча,
Ён вартуе рэчку Бесядзь,
Думу думае аб вечным.*

*Я вярнуся, пакланюся
І яму, і нашай рэчцы,
Я з ім ціха пажуруся
І падымаю аб вечным.*

*Пакланюся, пажуруся
І ў тумане знікну заўтра...
Белы бусел, белы бусел —
Мой задумлівы саўтар.*

Ён вяртаецца паэтычнымі чытаннімі «На Письмянковым лузе», што праводзіцца штогод у яго родных Бялынкавічах. Сваімі вершамі, якія з захапленнем чытаюць аматары сапраўднай паэзіі. Мне ён падпісаў ці не ўсё свае кніжкі. Бадай, за выключэннем зборнікаў для дзяцей. У рукі звычайна бяру томік з серыі «Беларуская паэзія XX стагоддзя». На ім Алясць пакінуў такі аўтограф:

*«Дарагому Алесю Марціновічу, каб жыў доўга і тварыў плённа, як і сёння.
З павагай, па-сяброўску Алясць Письмянкоў.
30.XI.2000 г.»*

Стараюся прыслухавацца да гэтага пажадання. Бо памятаю яшчэ і цудоўныя яўрэйскія анекдоты. У Мойшы пытаюцца: «Як справы?», а ён адказвае: «Не дачкаецца!»

Алясць МАРЦІНОВІЧ

У сугуччы слоў ЖЫВЫХ...

Да 100-годдзя Міхася Цікоцкага

Па волі лёсу ці Бога на роднай зямлі часам з'яўляюцца такія сем'і, якія становяцца арыенцірамі ў жыцці і дзейнасці для іншых, вызначаюць вектар развіцця пэўных галін мастацтва і навукі. На беларускім творчым небасхіле ХХ стагоддзя нязгаснымі зоркамі з'яўляюцца дзве постаці Цікоцкіх — Яўгена Карлавіча (1893—1970) і Міхася Яўгенавіча (1922—2012). Бацька, адзін з заснавальнікаў беларускай прафесійнай класічнай музыкі (аўтар опер «Міхась Падгорны», «Алеся», «Ганна Громава», шасці сімфоній і іншых твораў), і сын, заснавальнік беларускай стылістыкі.

Менавіта творчая атмасфера ў сям'і, знаёмства з многімі дзеячамі беларускага мастацтва спрыялі выхаванню ў сына Міхася, які нарадзіўся 20 лютага 1922 года ў Бабруйску, мастацкага густу, паважлівага стаўлення да слова. Пераехаўшы ў Мінск, сям'я Цікоцкіх жыла на Цнянскай вуліцы, але на пачатку Вялікай Айчыннай вайны аказалася разлучанай: Яўген Карлавіч на той час быў за межамі Беларусі. Толькі ў 1943 годзе сям'ю здолелі пераправіць у партызанскі атрад, а адтуль — на вялікую зямлю.

Маладога 21-гадовага Міхася Цікоцкага прызвалі ў рады Чырвонай арміі, і ён трапіў на фронт, змагаўся за свабоду роднай зямлі. У 1944 годзе быў паранены, выйшаў са шпітала і працягваў ваяваць з ворагам, прычым здзяйсняючы гераічныя ўчынкi, за якія ўганараваны двума медалямі «За адвагу». Ва ўзнагародным лісце, які захоўваецца ў Цэнтральным архіве Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі (ф. 33, воп. 686196, адз. зах. 6506), пазначана, што другі медаль уручаны гвардыі яфрэйтару Цікоцкаму «за адвагу і мужнасць, праяўленыя пры дзеяннях у разведцы праціўніка ў раёне Калон, Жэхава-Гаць і Краснасельц з 14 па 18 студзеня 1945 года, дзе ім знішчана тры салдаты праціўніка» (гэта Мазавецкае ваяводства Польшчы). Лёс (ці Бог) пакінуў маладога хлопца для далейшага слугавання на карысць Бацькаўшчыне, яе паступоваму развіццю і праціванню.

У пасляваенны час творчая сцяжына прывяла Міхася Цікоцкага на факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які ён скончыў у 1950 годзе. Сувяз з роднай зямлёй і родным словам арганічна працягнулася падчас працы ў газетах «Савецкі сялянін» і «Калгасная праўда» (1950—1952), у часопісе «Вожык», дзе журналіст Цікоцкі нібы збіраў разам з хлебаробамі буйныя зярняты з хлебадайнай нівы і размаітыя пярліны роднага слова для сваіх матэрыялаў. Злабадзённыя, напісаныя з веданнем сялянска-

і ў 1953 абараняе кандыдацкую дысертацыю на тэму «Публіцыстыка Якуба Коласа». Менавіта ў гэтай працы навуковец упершыню засяроджваецца на праблемах пісьменніцкай публіцыстыкі, даказвае яе непарыўную сувязь не толькі з сучасным станам грамадства, але і з мастацкай творчасцю класіка беларускай

Фота з архіва М. Цікоцкага.

Міхась Цікоцкі.

літаратуры. У 1950—1960-я гады Міхась Яўгенавіч займаецца даследаваннем гісторыі беларускай журналістыкі, друкуе артыкулы ў часопісах «Польмя» і «Беларусь» («Публіцыстыка П. М. Шпілеўскага», «“Колокол” Герцэна аб жыцці і барацьбе беларускага народа», «Нявыдадзены часопіс (пра барацьбу выдання народнага часопіса ў Беларусі ў 60-я гады XIX стагоддзя)», «Карэспандэнты з Беларусі ў сатырычным часопісе “Искра” В. Курчкіна і М. Сцяпанавы» і інш.), першы з даследчыкаў звяртаецца да разгляду ідэяна-тэматычных асаблівасцей прыватнай грамадска-палітычнай і літаратурнай газеты «Минский листок» (той, дзе ўпершыню апублікавана паэма «Тарас на Парнасе»).

Але ўсё больш Міхась Цікоцкі засяроджваецца на ролі слова ў публіцыстычным тэксце, на яго багатых эстэтычных магчымасцях, якія дазваляюць перадаць разам з фактычнай (падзейнай) інфармацыяй і разнастайную гаму пачуццяў і перажыванняў. Доктарская дысертацыя навукоўца на тэму «Праблемы мовы і стылю публіцыстычных твораў», абароненая ў 1972 годзе, стала першым у Савецкім Саюзе даследаваннем падобнага кшталту, а выдадзеная на год раней кніга «Стылістыка публіцыстычных жанраў» была запатрабаваная на факультэтах журналістыкі іншых універсітэтаў краіны. Менавіта зварот да публіцыстыкі прадвызначыў цікавасць да кнігі, бо практычна ўсе тагачасныя «ўсесаюзныя» навукоўцы разглядалі стылістыку на падставе твораў мастацкай літаратуры.

Намаганнямі і дбаннем Міхася Цікоцкага ў 1969 годзе на факультэце журналістыкі створана адзіная на Беларусі кафедра стылістыкі і літаратурнага рэдагавання (сёння — кафедра медыялінгвістыкі і рэдагавання). Плён працы навукоўца выкрышталізаваўся ў вучэбны дапаможнік «Стылістыка беларускай мовы» (1976, 2-е выданне — 1995), а потым у адметную сваім зместам і даследчым падыходам кнігу «Сугучнасць слоў жывых...» (1982). Аўтар слушна даказвае, што «жывое слова» ў тэксце нельга адасоблена разглядаць лінгвістычным або літаратуразнаўчым метадам, што патрэбен комплексны падыход да ўспрымання і разумення яго непадрабнай эстэтыкі. «У сістэме закончанага мастацкага твора словы ўступаюць у своеасаблівыя адносіны і дзякуючы двайной суадноснасці, двухпланавасці атрымліваюць спецыфічную мастацкую якасць, — пераканана навуковец. — Галоўным клопатам сапраўднага мастака слова з'яўляецца імкненне выказаць думку так, каб больш ніводнага слова да выказанага нельга было б ні дабавіць, ні ўбавіць, ні змяніць».

Але руплівы даследчык не спыніўся ў пошуках: новыя напрамкі стылістыкі падштурхнулі да напісання і новага дапаможніка «Стылістыка тэксту» (2002), у якім аналізуюцца мастацкія і публіцыстычныя творы з гледжання пазіцыі вытворцы маўлення, уплыву

вобраза аўтара і вобраза апавядальніка на структуру тэксту, функцыі чужога маўлення і яго ролі ў выказванні аўтарскай пазіцыі. Разважаючы пра мастацкую прозу другой паловы ХХ стагоддзя, Міхась Цікоцкі адзначае, што «ў ёй актыўна і паслядоўна развіваюцца дзве прама процілеглыя тэндэнцыі. З аднаго боку, імкненне да непасрэднага выражэння асобы пісьменніка, якое выклікала актыўны зварот не толькі да такіх традыцыйных жанраў, як мемуары, нарысы, эсэ, дзённікі, падарожныя нататкі, але і пошукі сінтэзу розных жанраў і форм апавядання, аб'яднаных агульнай назвай — дакументальная або лірычная проза. З другога боку, максімальнае набліжэнне да пазіцыі персанажа, імкненне весці апавяданне ад яго імя. Прычым гэта, другая тэндэнцыя, на наш погляд, найбольш пашыраная і ўсеагульная».

...Міхась Цікоцкі засяроджваецца на ролі слова ў публіцыстычным тэксце, на яго багатых эстэтычных магчымасцях, якія дазваляюць перадаць разам з фактычнай (падзейнай) інфармацыяй і разнастайную гаму пачуццяў і перажыванняў. Доктарская дысертацыя навукоўца на тэму «Праблемы мовы і стылю публіцыстычных твораў», абароненая ў 1972 годзе, стала першым у Савецкім Саюзе даследаваннем падобнага кшталту, а выдадзеная на год раней кніга «Стылістыка публіцыстычных жанраў» была запатрабаваная на факультэтах журналістыкі іншых універсітэтаў краіны.

І яшчэ адна важная адметнасць навуковага набытку Міхася Цікоцкага — уменне бачыць сапраўдныя пярліны ў творчасці як класікаў беларускай літаратуры так і маладзейшых літаратараў. Прыводзячы цытату з верша Максіма Багдановіча «Ах, колькі ёсць красы цудоўнай поруч з намі, // Калі глядзець вакол дзіцячымі вачамі», Міхась Цікоцкі пераконвае: сапраўдны мастак слова нават у сталым узросце захоўвае здольнасць здзіўляцца, «прымушае чытача бачыць прыгажосць у самых звычайных, будзённых, простых прадметах і з'явах. Гэта не азначае бачыць усё спрощана, наіўна, па-дзіцячаму. Наадварот, гэта значыць бачыць усё наваколле ў нейкім новым святле, у свежым ракурсе, з новага боку — характэрны для навукоўца, калі ён разглядае творы Якуба Коласа, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Івана Мележа, Івана Шамякіна, Уладзіміра Караткевіча, Янкі Брыля і іншых пісьменнікаў.

Творчая сям'я... Зразумела, што Міхась Цікоцкі не абыходзіўся без музыкі — ядрэнна іграў на піяніна. Але калі зазірнуць у медыятэку факультэта журналістыкі, якая носіць імя заслужанага работніка Адукацыі, доктара філалагічных навук, прафесара Міхася Цікоцкага, то можна пазнаёміцца з яго акварэлямі (на іх увасоблены ціхія і ўтульныя беларускія мясціны, некаторыя мінскія куточки, выгляд якіх сёння, на жаль, ужо зусім не той). На гэтым тыдні прайшла ўжо V Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Стылістыка: мова, маўленне і тэкст», прысвечаная сьліннаму навукоўцу. Такім чынам паплекнікі і вучні выказваюць падзяку свайму Настаўніку за адданасць роднай мове, за сугучча беларускіх слоў, якое ўспрымалася ім эстэтычна непераўздыдзенай спадчынай музыкой народа.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Калаж Святланы Таргонскай.

га клопату і шматстайных магчымасцей беларускай мовы, журналісцкія творы Міхася Цікоцкага былі не толькі запатрабаваныя чытачамі, але і заўважаныя ўніверсітэцкай супольнасцю: яго ў 1953 годзе запрашаюць выкладаць ва ўніверсітэт, якому аддаў не адзін дзясятак гадоў.

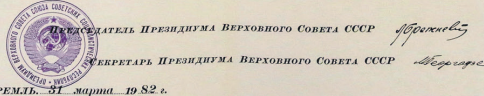
Міхась Цікоцкі з пляды тых нястомных працаўнікоў, якія кіруюцца штодзённай прагай да дзейнасці, ведаў, творчасці, таму ён завочна вучыцца ў аспірантуры

ГРАМОТА

ПРЕЗИДИУМ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА
СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК
за плодотворную работу по развитию советской литературы и искусства,
активное участие в коммунистическом воспитании трудящихся
Указом от 31 марта 1982 года наградила белорусскую республиканскую
газету «Литература и искусство» («Литература и искусство»)

ОРДЕНОМ ДРУЖБЫ НАРОДОВ

Сталыя наведвальнікі «ЛіМа» даўно звярнулі ўвагу на вялікія партрэты, што вісяць уверсе аднаго з калідораў будынка, дзе размяшчаецца рэдакцыя. Хто на іх, прадстаўляць не трэба. Іх выявы знаёмы кожнаму аматару літаратуры: Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі. Прадстаўляць трэба таго, хто выканаў гэтыя работы. Хоць гэта сёння варта нагадваць, хто ён такі. Раней у гэтым неабходнасці не ўзнікала. Чытачы «ЛіМа» нумары ведалі Уладзіміра Крука. У кожным нумары змяшчалася на некалькі яго здымкаў. Сярод тых, хто занатоўваў розныя падзеі з літаратурнага, а калі шырэй — культурнага жыцця, роўных яму не было. Сапраўдным асам з'яўляўся. Ды яшчэ і лімаўскім старажылам. Праходзіў час, мяняліся супрацоўнікі, а ён заставаўся адданым выданню, дзякуючы якому набыў сваю прафесію.

Лёс з «ЛіМам» звязаў у канцы сакавіка 1951 года пасля дэмабілізацыі з войска. На работу ўзялі шафёрам. Як прыгадвае адзін з былых галоўных рэдактараў «ЛіМа» Мікола Гіль, «тады [...] была, дайце веры, і свая машына, і адзінка шафёра, вазіў супрацоўнікаў на карычневым, гарбатым яшчэ «Масквічку» ў камандзіроўкі, на дзяжурствы ў друкарню і з дзяжурстваў дадому, і г. д.» А потым... Зноў слова Міколу Сымонавічу: «Набыў Уладзімір фотаапарат, а гэта была «палучка» чырвонага байца за сем гадоў службы, і пачаў паціху, патроху здымаць. Вось так пакрысе, выконваючы сваю шафёрскую работу, авалодаў фотарамствам. Фотакорства за «баранкай» праз пэўны час стала прафесіяй, ён цалкам аздаваўся любімай справе, і яна стала мэтай яго жыцця».

Аднак «баранку» круціў яшчэ пяць гадоў. На сталую пасаду фотакарэспандэнта быў залічаны толькі ў канцы 1957 года. Але творчы вопыт меў ужо немалы. Рэгулярна друкаваўся не толькі ў «ЛіМе», але і ў іншых рэспубліканскіх газетах. У 1953 годзе па рэдакцыйным заданні нават здымаў у Саюзе пісьменнікаў БССР нараду маладых пісьменнікаў. Развітаўся са штотыднёвікам толькі ў верасні 1992 года. Але фотасправу не кінуў. Працаваў у часопісе «Тэатральная Беларусь», пазней перайменаваным у «Тэатральную творчасць». Канчаткова на заслужаны адпачынак пайшоў у кастрычніку 1999 года.

Нягледзячы на вялікую розніцу ва ўзросце — ажно 19 гадоў, — мы з ім хутка зблізіліся. Адносіны сталі яшчэ больш прыязныя пасля таго, як ён набыў «Волгу». У самога Івана Мележа купіў! Нярэдка на ёй разам ездзілі ў камандзіроўкі. Тады яны выпісаліся на шмат дзён, а мы спраўляліся за дзень. Сэканомленых грошай ставала на бензін, хоць нярэдка выбіраліся і далёка ад сталіцы. Білеты ж для справаздачы не патрабаваліся. Дастаткова было напісаць у заяве, што ехалі спадарожным транспартам, і адлегласць аплачвалася па цвёрдым чыгуначным тарыфе.

Сумесныя паездкі з Уладзімірам Андрэевічам былі карыснымі тым, што дазвалялі лепш спазнаць жыццё. Адна справа, калі едзеш аўтобусам. Па сутнасці, прывязаны да транспарту. На «Волзе» куды хочаш, туды і накіруешся. Калі хто і аказваўся пры такіх паездках у нявыгадным становішчы, толькі ён сам. Набіралася шмат фактаў, я пісаў вялікія матэрыялы. У выніку ў газеце заставалася мала месца для фотаздымкаў.

Так было і тады, калі наведалься ў Гудзевіцкую сярэднюю школу Мастоўскага раёна, дзе працаваў выдатны педагог Алесь Белакоз, які вельмі шмат зрабіў дзеля беларушчыны. Нават музей стварыў, якім стала старая сялянская хага. Без экспанатаў, бо сама з'яўлялася ім. У якасці ілюстрацыі да гэтага матэрыялу ў «ЛіМе» быў змешчаны толькі яе здымак. Мой набыў займаў ці не дзве паласы. А Уладзімір Андрэевіч набыў ініцыяграм паездкі. Дарэчы, мы першымі так шырока расказалі пра гэтага апантанага адраджэнца. Пазней ужо часопіс «Маладосць» надрукаваў вялікі матэрыял свайго фотакарэспандэнта Валянціна Ждановіча.

Святло далёкага аб'ектыва

Уладзімір Андрэевіч умеў знаходзіць цікавыя людзей. Найперш тых, хто плённа прапагандаваў усё беларускае. Пазнаёміў мяне і з выдатным майстрам беларускіх народных музычных інструментаў Уладзімірам Пузынем. На іх і цудоўна іграў. Перад гэтым некаторыя, вярнуўшы з небыцця, сам аднаўляў. У адным з пакояў інтэрната цяперашняга Беларускага ўніверсітэта культуры і мастацтваў стварыў «Беларускую хатку». І пра Уладзіміра Якаўлевіча ў «ЛіМе» апавядалі, і пра гэтую незвычайную «хатку».

Першым прапанаваў Уладзімір Крук расказаць і пра харэаграфічны ансамбль «Харошкі», стваральнікамі якога сталі Валянціна Гаявая і Мікалай Дудчанка, які на той час рабіў толькі першыя крокі. У гэтага матэрыялу, дарэчы, быў цікавы працяг. Пры сустрэчы Валянціна Гаявая вельмі шмат расказвала пра свой калектыў, а вось Мікалай Рыгоравіч быў нешматслоўны. Таму частку сказанага ёю я перадаў ад яго імя. Як жа здзівіўся, калі падобны матэрыял пра «Харошкі» зрабіла адна карэспандэнтка. Наўрад ці сустракалася яна з кіраўнікамі калектыву, бо Мікалай Дудчанка прамаўляў акурат тое, што з'явілася з маёй падачы.

Своеасаблівы працяг падобнага творчага пазычання адбыўся пасля нашай паездкі на Стаўбцоўшчыну. Былі там неаднойчы ў сувязі з рознымі мерапрыемствамі, звязанымі з жыццём і творчасцю Якуба Коласа. Гэтым разам паехалі рабіць фотарэпартаж, здаецца, да чарговага юбілею народнага песняра. З абавязковым наведаннем Смольні. Едучы на «Волзе», па дарозе спыніліся паблізу нейкага ляска, каб палюбавацца тамашняй прыродай. Прайшліся, пасядзелі крыху на ўзбочыне. Спяшацца не трэба, самі сабе гаспадары. Уладзімір Андрэевіч уключыў у машыне прыёмнік. І трэба ж здарыцца такому супадзенню. Адрозна загучала песня «Мой родны кут» у выкананні «Песняроў». Калі пасля вяртання ў Мінск апавядалі пра гэта, мала хто верыў у падобнае супадзенне. Усміхаліся: «Фантазёры!»

Калі на тое пайшло, то пафантазіраваў я, калі ў Смольні знаёміліся з экспазіцыяй філіяла музея Якуба Коласа. Вырасьці выкарыстаць у рэпартажы які-небудзь цікавы запіс з кнігі водгукаў. Перагарнуў адну старонку, другую... Усё неяк занадта агульна. Не ведаў, што і ўзяць. А ўжо задумаў выкарыстаць гэта і ў якасці загалова. Задумаўся... І тут мяне асяніла. То быў час, калі існавалі вельмі цесныя стасункі з В'етнамам. У Беларусі навучалася шмат студэнтаў з гэтай краіны. Назва матэрыялу з'явілася сама па сабе: «Ёсць на зямлі Мікалаеўшчына і мы шчаслівы». У тэксце ж матэрыялу удакладніў, што такі запіс «пакінулі» в'етнамскія студэнты. Праз некаторы час пра коласаўскія мясціны з'явіўся і матэрыял, у якім тая ж журналістка паўтарала на поўным сур'ёзе мною зроблены запіс. Убачыўшы гэтую публікацыю ў некалькіх газетах, мы з Уладзімірам Андрэевічам удосталь пасмяяліся.

Працаздольнасць у яго была неверагодная. Ён хадзіў на ўсе тэатральныя прэм'еры (падкрэслю: на ўсе!) і ўжо назаўтра прапаноўваў здымкі ў чарговы нумар «ЛіМа». Без яго ўдзелу не абыходзілася ніводнае літаратурнае свята. Не кажучы пра з'езды пісьменнікаў, пленумы, вечары ў Доме літаратара. І нават з пасяджэнняў творчых секцый рабіў здымкі. Назбіраў унікальную фотэчку: сотні работ, найвелізарнейшая колькасць праўленых негатываў. Калі ў каго-небудзь з пісьменнікаў быў юбілей, да яго прыходзілі супрацоўнікі многіх рэдакцый. Нікому не адмаўляў, кожнаму даваў неабходны здымак. Яго паслугамі карысталіся і супрацоўнікі энцыклапедыі, складальнікі розных анталогій, калектыўных зборнікаў. Звярталіся па дапамогу нават з Масквы, Ленінграда, са сталіц саюзных рэспублік.

Здавалася б, такой тытанічнай працы — належная пашана. З вуснаў многіх, канешне, яна гучала, але далей слоў справа не ішла. Ніякіх узнагарод Уладзімір Андрэевіч так і не дачакаўся. Шмат каму не па сабе стала, калі на прэзентацыі яго фотаальбома «На фотахвалых памяці» (выдалі родзічы) адзін паэт у сваім выступленні абурываў, што Уладзімір Крук так і не быў удастоены ганаровага звання «Заслужаны работнік культуры Беларусі». Абуранне было справядлівае. Але некаторыя з тых, хто сядзеў у зале, добра ведалі, што прысвойваць ці не прысвойваць Уладзіміру Андрэевічу званне ў многім

залежала і ад гэтага паэта, які ў той час працаваў у ЦК КПБ. Хацелася спытаць: «А дзе ж ты быў? Чаму не па стараўся?» Прамаўчалі, толькі апусцілі галовы. Прамаўчаў і я. Не хацелася псаваць «абедню».

Сам жа Уладзімір Андрэевіч за сябе не ўмеў прасіць. Ды і не хацеў. Хоць я неяк і намякнуў яму пра гэта. Тым больш што і нагода з'явілася. Ён якраз зрабіў вялізны фотаальбом тагачаснаму сакратару ЦК КПБ Аляксандру Кузьміну. Дзясяткі здымкаў. Прыстойны альбом. Аляксандр Трыфанавіч, як вядома, адказваў за пытанні ідэалогіі. Праз яго памочніка пытанне з узнагароджаннем можна было паспрабаваць вырашыць.

Працаваць бясплатна яму было не прывыкаць. Каму толькі ні дарыў ён здымкі! Бралі як штосьці звычайнае, забываючы, што за імі — фотаматэрыялы: плёнка, папера, праяўляльнікі. Не так і танна гэта абыходзілася. Ніхто і не задумваўся, што часта, каб камусьці аказаць добрую пасаду, даводзілася ахвяраваць сваім часам, выхаднымі, водпускаямі.

Альбом «На фотахвалых памяці» Уладзімір Андрэевіч узяўся рыхтаваць незадоўга да сваёй смерці (пайшоў у вечнасць у 2008 годзе). Старанна прадумаў яго кампазіцыю. Размясціў фотопартрэты некалькіх дзясяткаў пісьменнікаў і іншых творчых людзей (ад самых

Уладзімір Крук.

знакамітых да маладзейшых), а на здымках іх — аўтографы-пажаданні яму. У канцы дзве згадкі пра майстра — Міколы Гіля і Генадзя Бураўкіна. Павінна была быць яшчэ і трэцяя, мая. Аднак адмовіўся.

Даведаўся, што выдаваць яго будзе адзін прэзаік, ён жа прыватны выдавец, на якога перад гэтым мне паскардзіўся знаёмы публіцыст. Падахочваўся яму дапамагчы, загадзя ўзяў аплату. Аднак на гэтым супрацоўніцтва скончылася. Уладзімір Крук пакрыўдзіўся, што не захацеў пра яго пісаць. Хоць, зразумела, справа была не ў ім, а ў тым, хто ўзяўся фотаальбом выдаваць. Мабыць, пра гэта сказаў і выдаўцу, бо пасля смерці Уладзіміра Крука, калі я неяк, напаткаўшы яго, павітаўся, ён моўчкі адвярнуўся.

А ў фотаальбоме спачатку ідзе здымак выдаўца, а потым мой. Свет цесны. А яшчэ, як казаў неўміручы Максім Багдановіч, навошта спрэчкі і звадкі, калі ўсе мы разам ляжым да зор. А ўвогуле, пра нашы ўзаемаадносіны з Уладзімірам Андрэевічам хоць кнігу пішы. Столькі сумесных паездак адбылося, гэтулькі запамінальных момантаў засталася ў памяці. Аднак, каб не абцяжарваць увагу чытача, згадаў толькі некалькі.

Успомніўшы творцу, стала лягчэй на сэрцы. Як бы там ні было, а ён і чалавек з маёй біяграфіі. Уладзімір Андрэевіч, ці проста Валодзя. Хоць я яго, здаецца, звычайна называў Андрэевіч. А то і проста звяртаўся, не згадваючы ні імя, ні імя па бацьку. Маўляў, пойдзем, зробім, паездзем. Як быццам, і некультурна так звяртацца. Хоць калі гэта абодвум добра, дык у гэтым нічога незвычайнага. Нам жа абодвум было добра. Прынамсі мне.

24 чэрвеня споўніцца 95 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Андрэевіча. У дзень юбілею «ЛіМа» найлепшая нагода згадаць фотамайстра.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Лісты расійскага калекцыянера да беларускага экслібрысіста

У Беларускай дзяржаўнай архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваецца багаты фонд беларускага графіка Анатоля Мікалаевіча Тычыны (1897—1986). Сярод іншых матэрыялаў — літаральна сотні лістоў ад самых розных карэспандэнтаў. Калі б былі магчымыя ранейшых часін, напрыклад, 1970—1980-х гадоў, пэўна ж, пісьмы вярта было б выдаць асобнымі кніжнымі томам. Ці нават у некалькіх тамах. І з назвай адпаведнай — «Лісты Анатоля Тычыны. Лісты да Анатоля Тычыны». У гэтай кнізе чытач (і заўтрашні, наступных пакаленняў — таксама) разгледзеў бы гісторыю не толькі цікавага мастака, судакрануся б не толькі з яго светапоглядам, яго разуменнем амаль усяго XX стагоддзя, але і знайшоў бы атмасферу, убачыў партрэт стагоддзя, складзены з думак, меркаванняў дзясяткаў людзей, заклапочаных развіццём адной справы. Заклапочаных кніжнымі знакам і кнігай, кнігазнаўствам. Адзін з карэспандэнтаў беларускага мастака — калекцыянер Барыс Афанасьевіч Вілінбахаў.

Да 35 гадоў Вілінбахаў захапляўся філатэліяй. Акцэнт у калекцыі быў зроблены на паштовыя маркі Персіі. Гэтаму спрыяла і тое, што ў дзяцінстве ён жыў у Баку. У сярэдзіне 1920-х гг. малады чалавек — сярод арганізатараў Пскоўскага Губернаскага аддзела Усерасійскага таварыства філатэлістаў. Пачынае Вілінбахаў збіраць яшчэ і боны. Працуе над росшукам дакументаў пра іх друк у архіве. Пра свае знаходкі піша ў часопіс «Советский коллекционер». А ў 1930 годзе Барыс Афанасьевіч пераводзіцца ў Ленінград. Адбываюцца знаёмствы са збіральнікамі кніжных знакаў. Да пачатку Вялікай Айчыннай вайны калекцыя Вілінбахава складала 7000 знакаў. Барыс Афанасьевіч служыў выкладчыкам у ваенным вучылішчы і быў эвакуіраваны з Ленінграда. Калекцыя, якая захоўвалася ў блакадным горадзе, перажыла ўсе выпрабаванні. У 1950 годзе Вілінбахава абралі вучоным сакратаром секцыі калекцыянераў Ленінградскага дома вучоных. І заставаўся ён на гэтай грамадскай пасадзе да сваёй смерці ў 1969 годзе. Калекцыя Вілінбахава налічвала 35 000 экслібрысаў. Ён лічыўся адным з найбуйнейшых збіральных кніжнага знака ў Савецкім Саюзе...

Відаць, Анатоль Мікалаевіч Тычына першым напісаў Вілінбахаву. Бо ў лісце ў Мінск ленінградскі калекцыянер 8 студзеня 1958 года піша: «Паважаны Анатоль Мікалаевіч! Ваш ліст з'явіўся для мяне прыемнай нечаканасцю. Пра Вас і Вашу працу над кніжнымі знакам я ведаў ужо даўно. Вялікая частка Вашых прац у гэтым напрамку ёсць у маім зборы, які ўключае ў сябе звыш 15 000 дарэвалюцыйных і савецкіх знакаў. Кніжачка пра Вашы кніжныя знакі таксама мне вядома, але, на жаль, адсутнічае ў маёй экслібрыскай бібліятэцы. Паведаміце, калі ласка, на якіх умовах я яе змагу атрымаць ад Вас.

А тое, што Вы збіралі кніжныя знакі, для мяне навіна.

Паколькі я працую над укладаннем «Гісторыі збіральніцтва кніжных знакаў у Расіі і СССР», то вельмі прашу паведаміць мне наступныя дадзеныя пра сябе...» І далей: «Дасланыя Вамі кніжныя знакі будуць экспаніравацца на выстаўцы...» Так у студзені 1958 пачалася ліставанне паміж вядомым і аўтарытэтным калекцыянерам экслібрысаў і вядомым у асяроддзі збіральнікаў кніжнага знака мастаком-экслібрысістам. Дарэчы, Тычына і Вілінбахаў — равеснікі, абодва нарадзіліся ў 1897 годзе... Магчыма, і гэта спрыяла тактоўным, роўным зносінам. Хаця, зразумела, што з боку Барыса Афанасьевіча яны былі найперш досыць дзелавымі, скіраванымі на папаўненне калекцыі...

3 ліста Вілінбахава ад 31 студзеня 1958 г.: «...Вялікі, вялікі дзякуй за Вашу кніжку. Яна да гэтага часу знаходзілася ў ліку адсутных у мяне. Рады быў і атрымаць звесткі, якія я прасіў...» Размова — пра кнігу Аляксандра Шлюбскага «Exlibris'y A. Tychny», выдадзеныя ў 1928 годзе. Дарэчы, бібліяграфічная каштоўнасць гэтай працы падтурхоўвае да рашэння аб яе перавыданні. Ці здзейсніцца гэты клопат цяпер, у найбліжэйшыя гады?.. Перавыданне такой лаканічнай працы

Анатоль Тычына.

лагічным было б з дадаткамі — артыкуламі 1920-х гг., прысвечанымі беларускай кніжнай графіцы, яе кразнаўчому характару.

Барыс Афанасьевіч адпраўляе ў Мінск брашуру С. Сільванскага «Кніжныя знакі Н. С. Бом-Грыгор'евай», якая была выдадзена ў Маскве ў 1932 годзе. Жывапісец, графік Надзея Сяргеўна Бом-Грыгор'ева (1884—1974) была аўтарытэтным мастаком-экслібрысістам, ганаровым членам Маскоўскага клуба экслібрысістаў. Яе работы знаходзяцца ў зборах музеяў Расіі, постсавецкіх краін. Наклад дасланы ў Мінск кніжачкай — 300 экзэмпляраў... Разам з работай, прысвечанай легендарнай экслібрысістцы, Вілінбахаў дасылае свайму карэспандэнту і некалькі кніжных знакаў. «...Думаю, што большасць з іх у вас няма. Вы пішаце, што ў Вас ёсць у дублетах Вашы старыя працы на рознай паперы і некаторыя працы беларускіх мастакоў. Дасылайце ўсё, што зможце. Вазьму ўсё, паколькі мне трэба крыху разнастаіць свой абменны фонд...» І далей у лісце ад 31 студзеня чытаем: «...Хацелася б, каб вы прадоўжылі працаваць над кніжнымі знакам. Гэта павялічыла б колькасць новых кніжных знакаў і дало б Вам магчымасць, шляхам абмена, павялічыць свой збор...»

У лісце ад 15 лютага 1958 г. узнікае цікавая для калекцыянераў тэма — фатаграфічны кніжны знак. «...Дзякую за дасланыя кніжныя знакі. Некаторыя <...> папоўнілі мой збор, а астатнія патрапілі ў дублеты. Калі ёсць яшчэ што-небудзь, дасылайце, спатрэбіцца. Увогуле, фатаграфічны кніжны знак непажаданы, і доўгі час такі за кніжны знак не лічыўся. Але нішто не вечна пад Месяцам і зараз даводзіцца даць яму права грамадзянства. Яго паклікала да жыцця дзікая палітыка гарлітаў, якія не давалі дазвол на друк кніжных знакаў. Вось тут і прыйшла на дапамогу фатаграфія. І зараз ёсць дастатковая колькасць такіх кніжных знакаў, і з гэтым даводзіцца лічыцца. <...> Дасылаю Вам 54 кніжныя знакі. Буду вельмі рады, калі яны Вам спатрэбяцца...»

У верасні 1958-га Б. Вілінбахаў афіцыйна як вучоны сакратар секцыі калекцыянераў Ленінградскага Дома вучоных запрашае А. Тычыну прыняць удзел у чарговай справаздачнай выстаўцы кніжных знакаў (экслібрысаў), выкананых у 1958 годзе. Захоўваецца сярод іншай эпістэлярыі запрашэнне паўдзельнічаць і ў выстаўцы ў 1960 годзе са знакамі, выкананымі ў 1959-м. Лісты з першых ужо гадоў эпістэлярных стасункаў калекцыянера і мастака пераконваюць у тым, што гэтая сувязь спрыяла развіццю экслібрысістыкі ў Беларусі. Вілінбахаў падтурхоўваў, запрашаў да ўдзелу ў выстаўках, рабіў пэўныя падказкі, зыходзячы са свайго вопыту, як арганізаваць выстаўку ў Мінску, якім павінен быць каталог, даваў ацэнку кніжным знакам беларускіх творцаў. 15 мая 1960 г.: «Вельмі парадавала мяне тое, што ў Вас арганізуюцца выстаўкі экслібрысаў і, у асаблівасці, тое, што мяркуецца выданне каталога яе. Гэта ж вельмі важны момант у прапагандзе экслібрыса. Пераканаўча прашу Вас, калі ён выйдзе ў свет, даслаць мне 10 экзэмпляраў. Разлік за іх зраблю адразу ж... <...> Не зусім разумею Вашы хістанні наконт каталога. Мне думаецца, што каталог нашых цяперашніх выставак, ва ўмовах поўнай адсутнасці экслібрыснай літаратуры, павінны быць па магчымасці болей поўнымі, каб стаць не толькі памяткамі выстаўкі, але і дапаможнікамі для збіральнікаў. Таму горада экзамплярна каталог выдаць па ўзору нашага...» Барыс Афанасьевіч тактоўна тлумачыць: «...Канешне, не таму, што ён «наш», а таму, што ў ім ёсць усе неабходныя дадзеныя...» Вілінбахаў дае і парад адносна таго, хто з калекцыянераў выдзе сябе дастойна пры абмене. «За них ручаюся галоўнай» — гэтак характарызуе ленінградскі карэспандэнт Паўла Барысавіча Горцава і Леаніда Аляксандравіча Літошанку. Стасункі Тычыны з Горцавым, мяркуючы па лістах, што захоўваюцца ў БДАМЛМ, доўжыліся з 1960 па 1973 г.

На некаторых лістах Вілінбахава ёсць пазнакі Анатоля Мікалаевіча, зробленыя алоўкам. Пра тое, якія кніжныя знакі і колькі іх адпраўлена ў Ленінград. У лістападзе 1961 г. Анатоль Мікалаевіч адправіў экслібрысы Шушкевіча, Пушчы і Баркоўскага, па 3 асобнікі кожнага. У красавіку 1963-га мастак адсылае 10 знакаў. Напрыканцы красавіка ў тым самым 1963-м — запрашальны білет, афішу, выразку публікацыі з «ЛіМа».

Экслібрыс кразнаўчы Микола Каспяровіча работы Анатоля Тычыны.

17 студзеня 1963 года Б. Вілінбахаў удакладняе маштаб сваёй калекцыі на 1 студзеня 1963 г.: «...У мяне было 24 420 шт.». У лісце за 4 чэрвеня 1963 г. калекцыянер падкрэслівае важнасць сувязі з беларускай тэмай праз Тычыну. «...Спадзяюся, што

Вам удалася ў гэтым годзе выканаць некалькі кніжных знакаў. Бо Вы ж з'яўляецеся адзіным, на жаль, прадстаўніком у гэтай галіне графікі ў Беларусі». 6 ліпеня — амаль праз месяц — і выключная, зразумелая калекцыянерам трытва: «...Спужала мяне паведамленне, што Вы перадалі свой збор кніжных знакаў бібліятэцы. Ці значыць гэта, што Вы спынілі збіраць кніжныя знакі? Калі так, то вельмі, вельмі шкада. Бо гэта значыць, што Вы згубілі цікаўнасць да іх і што ў Мінску яны зусім заціхнуць. А Беларусь жа і так не вылучалася экслібрыснымі поспехамі, аднаго Вас на рэспубліку было малавата. Хацеў бы думаць, што тут нешта не так. Напішыце мне як мага хутчэй і, магчыма, супакойце мяне...» 29 ліпеня 1963 г. Барыс Афанасьевіч узрадавана піша, што «Ваш ліст мяне супакойў. А то я ўжо думаў, што мы страцілі Вас як экслібрысіста, а кожная такая стра-та вельмі адчувальная для нашага, як ні кажу, нешматлікага брацтва. Вельмі рады, што Вы працуеце над кніжнымі знакамі і мы хутка іх убачым...» І ўжо дасылае Анатолю Мікалаевічу адрасы аўтарытэтных экслібрысістаў — Яўгена Мікалаевіча Мінаева, Эрыка Югапавіча Прыймапа, Якава Ісаакавіча Бердзічэўскага, Сяргея Кірылавіча Хіжняка.

У 1964 годзе праграматам ліставання становіцца кангрэс у Кракаве. З перапіскі становіцца вядомым, што выпадкова, карыстаючыся толькі тым, што знаходзіўся ў Варшаве ў гасцях у родзічаў, удзельнікам аўтарытэтнага форуму экслібрысістаў стаў літоўскі калекцыянер Шапіра. Відавочна, што размова — пра паліграфіста Восіпа Ізраілевіча Шапіру з Вільнюса. «...Ён там дэманстраваў літоўскія кніжныя знакі, — піша Вілінбахаў. — Не ведаю, якія з іх. Гэта вельмі сумна, паколькі яны ў сваёй большасці даволі нізкай якасці.

Хацелі ехаць на кангрэс даволі многія людзі, але ніхто не атрымаў дазволу.

Увогуле атрымалася нядобра. Ва ўдзельніках кангрэса склалася ўражанне, што ў СССР кніжны знак стаіць на такім узроўні, што і паказваць яго сорамна...»

У 1969 годзе Барыс Афанасьевіч Вілінбахава не стала... Ён, адзін з самых вялікіх калекцыянераў-экслібрысістаў на прасторах Савецкага Саюза, не дажыў да зорнага часу ў развіцці беларускага кніжнага знака... Анатоль Тычына пражыў доўгае жыццё. Памёр мастак і калекцыянер экслібрысаў у 1986 годзе... У 1972-м у Мінску выйшла яго і Віктара Шматава кніжка «Беларускі кніжны знак».

А што да Барыса Вілінбахава, то з роду ленінградскага калекцыянера (Вілінбахава занесены ў радаслоўныя кнігі Яраслаўскай і Віцебскай губерняў) — герой Барадзінскай бітвы, камандзір Нясвіжскага карабінерскага палка Іван Афанасьевіч Вілінбахаў (1794—1928), дзяржаўны дзеяч Расійскай імперыі Афанасій Пятровіч Вілінбахаў (1831—1917)... Сын калекцыянера — Вадзім Барысавіч (1924—1982) — гісторык, першы старшыня Камісіі па анамальных з'явах Рускага геаграфічнага таварыства, унук — Георгій Вадзімавіч (нарадзіўся ў 1949 годзе) — старшыня Геральдычнага савета пры Прэзідэнце Расійскай Федэрацыі, дзяржаўны герольдмайстар Расіі, намеснік дырэктара Дзяржаўнага Эрмітажа па навуковай рабоце...
Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Таварыш Сухаў і... праполка пустыні

Наўрад ці знойдзеш таго, хто б не захапляўся фільмам «Белае сонца пустыні». Ды і пераважная большасць, не задумваючыся, скажа, што зняў гэтую найвыдатнейшую кінастужку Уладзімір Матыль. Многія з гонарам дададуць, што ён родам з Беларусі. Аднак і першыя, і другія, і трэція не здагадваюцца, што Уладзімір Якаўлевіч — адзіны кінарэжысёр, які не меў дыплама аб вышэйшай адукацыі. Хоць, канешне, самавукам не быў.

Нарадзіўся 26 чэрвеня 1927 года ў Лепелі. Бацька яго, рэвалюцыянер, які быў родам з польскага мястэчка, прыехаў у гэты прыгожы горад, захоплены шчаслівым, свабодным жыццём савецкага народа. Пакахаў выпускніцу Петраградскага педагогічнага інстытута імя А. І. Герцана Берту Левіну. Пажаніліся, нарадзіўся сын. Толькі б радавацца жыццю. Ды нечакана прыйшла бяда. Калі слясары на мінскім заводзе «Камунар», аб'явілі шпіёнам. Арыштавалі, накіравалі на Салаўкі.

Валодзьку на той час споўнілася ўсяго тры гады. Сэрцам чула Берта Антоўна, што наўрад ці вернецца адтуль муж. Успрасіла начальства, каб дазволілі з малым сынам пабачыцца з ім. На здзіўленне дазволілі. Назаўсёды запомніў Уладзімір Матыль, як зняволеныя перадавалі з рук на рукі. Кожны бачыў у ім і свайго сына.

А тут новая бяда. Валодзеў дзед адмовіўся ўступаць у калгас. За гэта яго расквалачылі і з сям'ёй адправілі на Крайнюю Поўнач. Баючыся за свой лёс і лёс сына, Берта Антоўна падаралася на Украіну. Пачала працаваць у школе выдатнага педагога, пісьменніка Антона Макаранкі. Але горкі лёс не мінуў і яе. Саслалі на Урал, у горад Оса Пермскай вобласці Расіі. Прызначылі завучам дзіцячага дома, у якім выхоўвалі дзеці рэпрэсаваных. Атрымлівала няшмат, таму падзарабляла на іншых работах.

Застаўшыся адзін, Валодзька нудзіўся. Радаваўся толькі тады, калі прыезджала кінаперасоўка. Ніводнага прывезенага фільма не прапускаў. Асобныя і па некалькі разоў глядзеў. Нечакана з'явілася думка паставіць што-небудзь самому. Знайшоў нейкую аднаактовую п'есу і пачаў размяркоўваць ролі. Адну ўзяў сабе. На іншыя ахвотныя знайшліся. Ставала і памочнікаў рыхтаваць дэкарацыі. Ды і глядачоў было дастаткова. Паглядзець спектакль прыйшлі нават некаторыя настаўнікі.

Маці ж, даведаўшыся пра яго захапленне, была на сёмым небе ад радасці. Як ні ашчаджала грошы, але не пашкадавала для набыцця тканіны на касцюмы, для дэкарацыі. Нават выпісала Валодзьку часопіс «Советский экран». Нічога, што ўсяго толькі вучань-пачатковец. Хто ведае, можа, і не марнае яго захапленне. Што не памылілася, упэўнілася, калі скончыў сярэдняю школу. Неабходныя дакументы паслаў ва Усесаюзна дзяржаўны інстытут кінамаграфіі.

Уступныя экзамены складаліся з трох тураў. Два прайшоў паспяхова. Трэціму перашкодзіла дзяўчынка, у якую некалі закахаўся. Нечакана яе, ужо 17-гадовую, напаткаў у Маскве. Які пасля гэтага мог быць заключны экзамен! Калі назаўтра забіраў дакументы, у прыёмнай камісіі адгаворвалі. Запэўнівалі, што выкладчык, які прымаў той іспыт, добры чалавек. Прыме ў яго аднаго. Аднак Валодзька мяняць сваё рашэнне не збіраўся. У яго была і дзіўная настойлівасць у дасягненні пастаўленай мэты. Сябры жартавалі: «Тваю вытрымку і стойкасць можна параўнаць толькі з Днепрагэсам».

Вытрымка прывяла ў Свядлоўскі тэатральны інстытут. Скончыў акцёрскае аддзяленне, а пазней завочна гістарычны факультэт мясцовага ўніверсітэта. Быў тэатральным рэжысёрам, часам і акцёрам. Але школьная мара стаць кінарэжысёрам не адпускала. Першы крок да ажыццяўлення яе зрабіў, прыйшоўшы працаваць на Свядлоўскую кінастудыю. Цалкам здзейсніў толькі ў 36 гадоў. Паспрыяў гэтаму вядомы савецкі кінарэжысёр Міхаіл Ром.

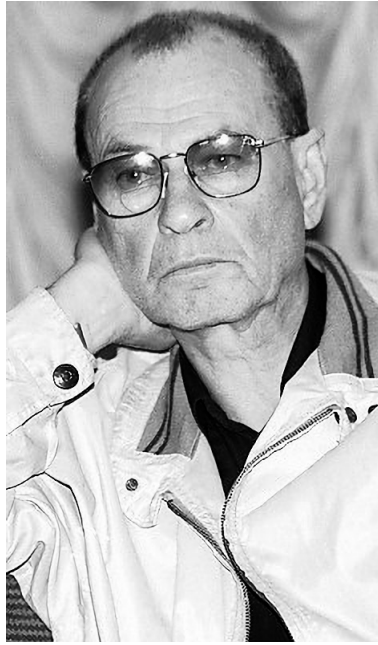
На Таджыкскай кінастудыі збіраліся экранізаваць паэму Мірсаіда Міршакара «Ленін на Паміры», але не маглі знайсці рэжысёра. Чаму, Міхаіл Якаўлевіч упэўніўся, калі пазнаёміўся са сцэнарыем. У творы мастацкасці — ні каліва, а толькі раскрыццё класавай барацьбы праз узаемаадносіны дзяцей. Можа, і адмовіўся б, калі б ні сказанае Ромам: «Вы самі за аўтара зробіце ўсё, што вам захацацца. Бярэцца за першую магчымасць». Як было не паслухацца мэтра?! Усё зрабіў так, што пастаноўчык Аляксандр Алаў застаўся ў захапленні: «Я ўпершыню сустракаю дэбютанта з тэатральнай адукацыяй, які дае ўрок кінамаграфістам».

Наступным фільмам Уладзіміра Якаўлевіча, які звярнуў на сябе ўвагу, стала трагікамедыя «Жэня, Жэнечка і «Кацюша», пастаўленая ў 1967 годзе. Дзеянне адбываецца ў Вялікую Айчынную вайну. Расказваецца аб каханні гвардыі радавога Жэні Кольшкіна і сувязісткі Жэнькі Землянікінай. Па ходзе дзеяння ён трапляе ў камічныя сітуацыі. У мірны час да гэтага можна было б ставіцца спакойна. У ваянны ж — толькі лішнія клопаты камандзіру падраздзялення лейтэнанту Рамадзіну. Да ўсяго Кольшкін выпадкова пазнаёміўся з сувязісткай палка рэактыўных снарадаў «Кацюша». А хутка і закахаўся ў яе.

У фільме драматычнае, а то і трагічнае суседнічае з вясёлым, камічным. У асобных выпадках гэта смех скрозь слёзы. Але гэта і своеасаблівая праўда вайны. Там, як і ў паўсядзённым жыцці, спалучаецца і тое, што ў асобных выпадках, здавалася б, несумяшчальнае. Аднак чыноўнікі ад кіно абрушылі на яго гром і маланкі. Заявілі, што гэты фільм скажае праўду Вялікай Айчыннай вайны. Адзін з іх заявіў:

— Пакуль я на гэтай пасадзе, вы больш працаваць не будзеце!

— Буду! — адказаў Уладзімір Матыль.

Уладзімір Матыль.

Калі б не яго рашучасць, наўрад ці з'явіўся б і фільм «Белае сонца пустыні». Ставіць яго прапанавалі Андрэю Канчалюскаму, які прапанаваў і ідэю гэтай стужкі. Ды і сцэнарый пісаўся з разлікам на яго. Але Андрэй Сяргеевіч хацеў, каб ролі выконвалі амерыканскія акцёры. Тады гэта, канешне, было нерэальна.

Іншых рэжысёраў сцэнарый не зацікавіў. Пасля гэтага і ўспомнілі пра Уладзіміра Якаўлевіча. Аднак і ён, як прызнаваўся пазней, «быў упэўнены, што ставіць прыгодніцкі фільм — гэта не маё». Толькі на горла наступаў голад. Кватэры няма, на ўтрыманні маці-пенсіянерка. Грошы заканчваюцца... Перачытаў сцэнарый яшчэ раз. Сумленне не дазваляла за яго брацца. Ды нездарма кажуць: трэцім разам — лепшым часам.

Па падказцы Рыгора Чухрая патэлефанавалі з Эксперыментальнага творчага аб'яднання, якім ён кіраваў. Паабяцаў падумаць. А раніцою прагнуўся і... Ніяк не разбярэцца. Ці прыснілася, ці толькі цяпер падалося. Але перад вачыма нібы жывая Кацярына Мацвееўна. Жонка галоўнага героя «Белага сонца...» Зразумеў, за фільм трэба брацца. Толькі ўмову паставіў: дазвольце ўносіць істотныя змены. Сцэнарый жа напісалі вопытныя драматургі Рустам Ібрагімбакаў і Валянцін Яжоў. Рыгор Чухрай угаварыў іх згадзіцца.

Цяжка, ой як цяжка даваўся Уладзіміру Якаўлевічу гэты фільм. Пры здымках прыгод і нягод ставала не менш, чым па ходзе разгортвання сюжэта. Смешна сказаць, але нават давалася праполваць Каракумы. Ды Уладзіміру Якаўлевічу не да смеху было. Каб знайсці найбольш прыдатнае для здымак месца, абляцеў іх на верталёце. Зірнуў уніз, і не па сабе стала. Можа, ад яркага сонца падалося? Працёр вочы... Ніякага падману, пустыні няма. Наўкола зялёнае поле. Не тайгі, як у папулярнай песні, а Каракумаў.

Такія сюрпрызы яны падносяць, хоць і рэдка, пасля вільготнай зімы. З наступленнем цяпла споры, што даўно драмалі ў пяску, абуджаюцца. Ледзь не на вачах пачынаюць з'яўляцца кволья парасткі. Праходзіць колькі часу, і нібы нейкі чараўнік пустыню шчодрася засеяў.

Быўце падказалі геолагі. Поруч з галоўным туркменскім каналам знаходзілася разбарханая пустыня. Такая, што ўспората штучна. Па баках яе засталіся пяскі, якія выдуваюцца. Сярод іх бываюць і барханьныя ўчасткі. Зноў закажаў верталёт. Падобныя ўчасткі сапраўды былі, але невялікай плошчы. Пры здымках немагчыма падаць іх так, каб глядач паверыў, што гэта сапраўды адбываецца ў пустыні. Нічога іншага не заставалася, як пустыню... прапалоць. З гэтым здымачная група паспяхова справілася пры дапамозе палка салдат.

Былі часам і іншыя неспадзяваныя цяжкасці. А ўжо завершаны фільм ніяк не пускалі ў пракат. Сітуацыю vyrатаваў Леанід Брэжнеў. Ад «Белага сонца пустыні» ён быў у захапленні. Хоць пільныя чыноўнікі нават пасля гэтага прымуслі ўнесці нязначныя праўкі. Фільм у пракаце ўпершыню паказалі 30 сакавіка 1970 года. І хутка ён стаў лідарам. А пазней і свайго роду абярэгам касманаўтаў. На жаль, гэта звязана з няшчасным выпадкам.

У чэрвені 1971 года палёт касмічнага карабля «Саюз-11» завяршыўся трагічна. Пры разгерметызаванні апускальнага апарата Уладзімір Волкаў, Георгій Дабравольскі і Віктар Пацаеў загінулі. «Саюз-12» на арбіту вывелі толькі ў верасні 1973 года. Перад палётам Васіль Лазараў і Алег Макараў нерваліся. Каб падбадзёрыць іх нехта з адказных за палёт прапанаваў паказаць любымі ўсімі фільм «Белае сонца пустыні». Пасля прагляду яго касманаўты павесялелі. Свайго радаснага настрою не хавалі і пасля вяртання на Зямлю.

— Інакш і быць не магло, — жартавалі яны. — З намі ж знаходзіўся і таварыш Сухаў. З ім не прапаздзеш.

Перад кожным палётам касманаўты абавязкова глядзяць гэты фільм. А то і на борт бяруць запіс. Падабаецца ім і песня «Госпожа удача». Быццам яна не ў апошнюю чаргу паўплывала і на захапленне Леаніда Брэжнева фільмам «Белае сонца пустыні». Толькі здзіўляўся, чаму гэта яна — не «товарищ удача». Зыходзячы з уласнага жыцця. Для каго-каго, а «ўдача» для яго сапраўды была добрай і спагадлівай. Але сумніўна, каб так мог паставіцца да гэтай песні. Гэта пастараліся ўжо жартаўнікі, якія любілі прыдумляць анекдоты пра «дарагога Леаніда Ільча».

Вядомасць набыў і фільм «Зорка чароўнага шчасця», зняты Уладзімірам Якаўлевічам у 1975-м да 150-годдзя паўстання дзекабрыстаў. Не абыдзены ўвагай эпозды паўстання, следства, пакаранне смерцю пяцярых. Аднак скразная ж сюжэтная лінія — лёсы тых, за кім на катаргу паехалі жонкі. Ажываюць светлыя воблікі Сяргея Трубяцкага і Кацярыны ад нараджэння Катрын Лаваль, Сяргея Валконскага і Марыі, у дзявоцтве Раеўскай. А ў цэнтры — каханне Івана Анненкава і Паліны Гебль.

Апошнім фільмам Уладзіміра Матыля стаў «Барвовы колер лістападу». Над ім працаваў сем гадоў і закончыў да свайго 80-годдзя. Ахоп падзей шырокі: Першая сусветная вайна, рэвалюцыя... Галоўная гераіня — кіяўлянка, дачка мільянера-праметналоўца. Застаўшыся сіратой, яна многае перажыла. Фільм здымаўся ў Расіі, Украіне, Чэхіі, Канадзе... «Посвятаецца многострадальнай матэры і жене Людмиле» — гэта ў пэўнай ступені напамінак, што згадвацца і лёсы блізкіх яму. Пра пакаленне, якое мусіла жыць у віхурныя гады, — апавед. Роздум і пра тое, што, нягледзячы ні на што, усюды і заўсёды трэба захоўваць чалавечнасць.

Да прэм'еры, на жаль, не дажыў. Яна адбылася 17 чэрвеня 2012 года, а яго не стала 21 лютага 2010-га. Знаходзячыся дома адзін, адчуў сябе блага. Выклікаў хуткую дапамогу. Загадзя адчыніў дзверы. Убачыўшы яго без прытомнасці, урачы падумалі, што інсульт. Аказаўся пералом шыйных пазванкоў і пнеўманія. Як ні стараліся, не ўратавалі. У свядомасць так і не прыйшоў.

Абавязак перад тымі, каго няма

Дзейнасць літаратурнага аб'яднання «Маладняк» прадвызначыла шляхі развіцця айчыннага пісьменства і магутны выбух творчага жыцця ў Беларусі. У наступным годзе будзе святкавацца 100-гадовы юбілей суполкі, а абмеркаванне яе ролі і дыспуты пра ўнёсак у культуру краіны яшчэ толькі набіраюць абароты.

Адкрываюцца новыя (альбо нападзабытыя) імёны ўдзельнікаў арганізацыі, наладжваюцца сувязі і супрацоўніцтва з нашчадкамі маладнякоўцаў, у фонды ўстаноў культуры перадаецца ацалелая спадчына слыханых літаратараў, перавыдаюцца іх шэдэўры, алічбоўваюцца даўнія рэдкія выданні з мэтай

Распавядае Галіна Скрыган.

зрабіць іх даступнымі для любога чытача, каб можна было спампаваць патрэбнае паўнатэкставае выданне з хатняга камп'ютара і карыстацца электронным варыянтам кнігі. Праводзяцца творчыя конкурсы, што маюць задачай прыцягнуць увагу да вывучэння літаратурнай спадчыны «Маладняка». Сучасныя пісьменнікі пераасэнсоўваюць тыя часы, аднаўляючы ва ўласных творах атмасферу стагадовай даўніны і вобразы найбольш яркіх і харызматычных тагачасных дзеячаў.

Падчас навукова-практычнага семінара «Ураджэнцы роднага краю», які нядаўна прайшоў у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і быў прымеркаваны да Года гістарычнай памяці, гутарылі пра тое, як ушаноўваецца творчасць пісьменнікаў-маладнякоўцаў у тых кутках Беларусі, дзе яны нарадзіліся. Гучалі высновы наконт ролі маладнякоўцаў у станаўленні айчынай літаратуры. Таццяна Лаўрык, даследчыца і супрацоўніца ўстановы, прэзентавала віртуальныя раздзелы, прысвечаныя Алесю Гурло. На працягу трох гадоў работы над маштабным рэспубліканскім праектам «На хвалі часу, у плыні жыцця», прымеркаваным да 100-годдзя ўсебеларускага літаратурнага аб'яднання «Маладняк», на партале Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі з'явіліся віртуальныя раздзелы да юбілеяў маладнякоўцаў Валерыя Маракова, Адама Бабарэкі, Уладзіміра Хадыкі, Кузьмы Чорнага, Яна Скрыгана, Андрэя Александровіча, Змітрака Бядулі, Міхася Зарэцкага, Уладзіміра Дубоўкі.

Адным з самых цікавых і эмацыянальна насычаных было выступленне Галіны Скрыган, дачкі знакамітага маладнякоўца Яна Скрыгана. Яна распавядала пра некаторыя прыватныя моманты жыцця свайго бацькі, падзялілася гісторыяй пра фотаздымак, які ён захоўваў. На картцы, якая цяпер належыць да найкаштоўнейшых рарытэтаў, адлюстраваны каля 70 юнакоў і дзяўчат, удзельнікаў I з'езду маладнякоўцаў. Многія з іх пасля сталі знакамітасцямі, жыццё значнай часткі на той момант літаратараў-пачаткоўцаў абарвалася заўчасна. Ян Скрыган лічыў сваім маральным абавязкам аднавіць імёны ўсіх літаратараў, твары якіх захаваліся на даўнім фотаздымку. Была для яго вялікая радасць, па словах дачкі, калі кагосьці яму ўдавалася згадаць. Зачытвала Г. Скрыган урыўкі з успамінаў бацькі пра паплекнікаў-літаратараў. Занатаваныя па свежых слядах сведчанні часу прыадкрываюць аддалены ад нашай эпохі творчыя стасункі ў прыватным святле, камернай атмасферы хатніх сустрэч і размоў, што, безумоўна, робіць далёкія постаці папярэднікаў набліжанымі да нас, жывымі

і зразумелымі... На старонках кніг, якія Галіна Скрыган выдала, сабраўшы рукапісную спадчыну бацькі, вобразы многіх маладнякоўцаў застануцца такімі, якімі яны былі пры жыцці, якімі іх ведаў Ян Скрыган — са сваімі чалавечымі марамі і надзеямі, радасцямі і засмучэннямі... Як жывыя паўстаюць Платон Галавач, Уладзімір Хадыка, Юлі Таўбін, Сымон Баранавыч, Цішка Гартны, Максім Гарэцкі, Васіль Каваль, Паўлюк Шукайла ды іншыя...

Выступленні, падрыхтаваныя дырэктарам Каменскага вучэбна-педагагічнага комплексу дзіцячы сад — сярэдняй школы Галінай Васілевіч і кіраўніком створанага на базе школы гісторыка-краязнаўчага музея «Бацькаўшчына» Ірынай Тагіль, прадоўжылі тэму ўшанавання памяці Яна Скрыгана. Менавіта ў гэтым музеі сабрана найвялікшая колькасць асабістых рарытэтаў пісьменніка — іх перадала для экспазіцыі Галіна Скрыган, а вучні і настаўнікі вядуць пошукавую навукова-даследчую працу. Старшакласнікі праводзяць тэматычныя экскурсіі, падчас якіх распавядаюць пра складаны лёс пісьменніка. Як паведамілі выступоўцы, у гонар творцы, у тым ліку на базе музея, ажыццяўляецца шэраг ініцыятыў, напрыклад, выязная экскурсія «Музей у чамадане», усталяванне памятнага знаку ў выглядзе літары «С» на Алеі пісьменнікаў у Капылі.

Пра адказнасць перад наступнымі пакаленнямі разважаў загадчык Літаратурнага музея Максіма Багдановіча Міхал Бараноўскі. Ён адзначыў выключную ролю Змітрака Бядулі ў актуалізацыі памяці пра слыханнага цяпер класіка. Хаця маладнякоўцы не былі знаёмыя з Максімам Багдановічам, але Змітрок Бядуля, творца іх асяродка, актыўна дзяліўся сваімі ўспамінамі. Так складалася, што ў свой апошні прыезд на радзіму, з канца верасня 1916 года да лютага 1917-га, Максім Багдановіч здымаў пакойчык якраз у тым доме, дзе жыў разам з сёстрамі Змітрок Бядуля. Яны часта гутарылі, праводзілі разам вечары... Змітрок Бядуля адразу ўключыўся ў працэс мемарыялізацыі — менавіта яго некролаг Максіму Багдановічу ў газеце быў першым.

Загадчыца Цімкавіцкай сельскай бібліятэкі Вольга Радкевіч распавядала пра краязнаўчы кірунак дзейнасці кніжніцы, у межах якога і супрацоўнікі і наведвальнікі-вучні збіраюць і захоўваюць звесткі пра ўраджэнца

Алесь Суша і Міхал Бараноўскі.

Цімкавіч Кузьму Чорнага, а таксама папулярныя ў яго спадчыну. Малавядомы факт пра малую радзіму пісьменніка: менавіта ў Цімкавічах быў арганізаваны першы народны тэатр, гісторыя якога пачынаецца з 1918 года. А Кузьма Чорны быў там адным з актёраў, доўгі час па яго творах у тэатры ставіліся п'есы. Цімкавіцкая школа носіць імя аднаго са сваіх вучняў, а потым і настаўнікаў — Кузьмы Чорнага. Акрамя таго, у Цімкавічах працуе літаратурны музей пісьменніка, а пры ім збіраецца дзіцячая тэатральная студыя «Скрынка», дзе ставяць інсцэніроўкі па творах К. Чорнага і біяграфічных замалёўках Сцяпана Александровіча, адным з герояў якіх быў вядомы празаік.

Пра ўшанаванне і выданне спадчыны Зінаіды Бандарынай, якая належала да маладнякоўцаў, распавядала Аксана Данільчык. Выдадзеная «Бліскавіцы.

«ЛМ» — 50

Ц. Гарбуноў, Я. Колас і П. Броўка сярод маладых пісьменнікаў. «Літаратура і мастацтва», 1955.

Анталогія беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду», падкрэсліла даследчыца, выклікала ўсплёск цікавасці да творчасці літаб'яднання «Маладняк». Літаратуразнаўца збірае звесткі пра маладнякоўцаў не толькі перыяду існавання згуртавання, але і пазнейшыя. Так, яна высветліла, што З. Бандарына ўдзельнічала ў вайне ў якасці медсястры, была ўзнагароджана за абарону Масквы. Адметна, як адзначыла А. Данільчык, што вершы на ваенную тэматыку З. Бандарынай упершыню былі надрукаваны толькі... 2020 г. у часопісе «Маладосць».

Як захоўваецца і актуалізуецца спадчына Петруся Броўкі, распавядала навуковы супрацоўнік музея пісьменніка Карына Бадылёвіч. У яго гонар штогод рыхтуюцца акцыі сучаснага фармату, скіраваныя на тое, каб заахоўваць вучняў рознага ўзросту да вывучэння айчынай літаратуры.

Пра Уладзіміра Дубоўку, ураджэнца Пастаўшчыны, распавядала Людміла Сяменас, супрацоўніца Пастаўскай дзіцячай бібліятэкі, якая носіць імя пісьменніка. Велапрабегі, квэсты, літаратурна-музычныя спектаклі, інтэрактыўныя гульні-акцыі для падлеткаў сумяшчаюць фізічную і пазнавальную актыўнасць, таму да іх зазвычай далучаецца шырокае кола школьнікаў. Дзеці актыўна ўдзельнічаюць у літаратурных конкурсах, пад кіраўніцтвам настаўнікаў збіраюць і вывучаюць спадчыну знакамітага паэта.

Не толькі на малой радзіме кожнага з выбітных пісьменнікаў-маладнякоўцаў збіраецца, вывучаецца і даследуецца іх творчая спадчына, звесткі пра жыццё і ўшанаванне памяці. На працягу многіх гадоў у зале беларускай літаратуры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі да юбілеяў маладнякоўцаў ладзяцца кніжныя выстаўкі. Якія матэрыялы і адкуль вышукваюць для яскравага прадстаўлення пісьменнікаў, раскажаў вядучы бібліятэкар Дзмітрый Давідоўскі.

Радзівон Колас, культуролог аддзела маркетынговых камунікацый Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа НАН Беларусі, прэзентаваў сайт мемарыяльнага кабінета Пятра Глебкі, дзе захоўваюцца аўтарскія рукапісы, успаміны пра пісьменніка яго дачкі і відэаэкскурсіі.

Былі прадстаўлены ў семінары і віртуальныя даклады. Аб ініцыятывах па ўшанаванні памяці Міхася Зарэцкага, ураджэнца Шклоўшчыны, распавядала супрацоўніца Шклоўскай раённай бібліятэкі Таццяна Рэентовіч. Пра ўнёсак землякоў і калег у справу ўшанавання спадчыны Паўлюка Труса распавядала дырэктар Уздзенскай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя паэта. Было змястоўным і эмацыянальным і паведамленне Яўгеніі Дзярчак, унучатай пляменніцы пісьменніка Міколы Нікановіча, ураджэнца Смалявіччыны. Яна падзялілася ўспамінамі і здымкамі, у тым ліку фота з месца пахавання бацькоў пісьменніка, і агучыла ініцыятыву па зборы сродкаў на ўсталяванне на гэтым месцы помніка.

Арганізатары праекта «На хвалі часу, у плыні жыцця» ўзнагародзілі ганаровымі граматамі за актыўны ўдзел у рэалізацыі творчай задумы даследчыка Віктара Жыбуля, навуковага супрацоўніка Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, і літаратуразнаўцу Ігара Шаладонава, прадстаўніка Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, — за актыўны ўдзел у рабоце журы літаратурнага конкурсу «Беларускі салавей», што нядаўна праводзіўся ў межах праекта.

Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры і Выдавецкі дом «Звязда».

Марыя ЯРАШЭВІЧ
Фота НББ

Простыя рэчы

Разглядаць з'яву з розных бакоў

Аксана Данільчык.

Удзел у выстаўцы ці публікацыя ў імідажым часопісе для многіх аматараў той ці іншай справы выглядае як прафесійнае прызнанне майстэрства, узнагарода за доўгія гады працы на самаўдасканаленні. А для паэтэсы і даследчыцы Аксаны Данільчык гэты пункт стаў адпраўным у захваленні фотамастацтвам. Да ўвагі чытача — гутарка з ёю пра хобі, што так неспадзявана пачалося.

— Аксана, з чым звязана тваё захваленне?

— З семінарам паэтаў, перакладчыкаў і фатографію у 2008 годзе ў Друскеніках, у якім удзельнічалі прадстаўнікі Беларусі, Украіны, Польшчы і, зразумела, Літвы. Па выніках семінара планавалася публікацыя альманаха «У каралеўскіх далонях», а паколькі з беларускага боку фатографію неяк не аказалася, то я няўпэўнена прапанавала свае здымкі, і ў выніку яны трапілі ў альманах і на выстаўку, што прайшла ў Вільнюсе. З дзяцінства я выразала з часопісаў фотаздымкі, якія мне падабаліся, часцей за ўсё — прыроды. Вялікае

пайсці на курсы, прычым афлайн, але пакуль сітуацыя з каранавірусам не вельмі спрыяльная, таму спрабую ўдасканалвацца самастойна: слухаю вебінары, чытаю кнігі пра фотамастакоў і фотамайстэрства, сачу за развіццём беларускай фатаграфіі.

— Што найбольш любіш фатаграфавач?

— Люблю фатаграфавач розныя рэчы, але часцей атрымліваецца прыроду. Аднак падабаецца здымаць і гарады, і людзей, хоць зараз незнаёмых не надта пафатаграфуеш. Калі гаворка ідзе аб прыродзе ці аб гарадской фатаграфіі — то мае значэнне атмасфера або нейкая дэтал, якая не кідаецца ў вочы, калі аб партрэтным фота — то характар чалавека, яго душа. Веданне пэўных тэхнічных прыёмаў дапамагае гэта выявіць найлепшым чынам.

— Часта захваленне фатаграфаваннем ідзе побач з малюваннем. Мо ты яшчэ і малюеш?

— Так, я люблю малюваць акварэлю, але раблю гэта перыядамі. Маё фатаграфаванне ідзе, хутчэй, побач з паэзіяй. Часта здараецца, што раблю фотаздымак і адначасова нараджаецца, скажам так, ідэя верша, ну або

нейкі яркавы вобраз, да якога потым вяртаюся. Бо калі бяру камеру з мэтай прысвяціць пэўны час фатаграфаванню, нараджаецца і пэўная засяроджанасць на навакольным і ўнутраным свеце.

Іншым разам камера дазваляе заўважыць тое, што звычайным вокам не відаць, як у фільме Мікеланджэла Антаніні «Blow-up». Са мной адбыўся падобны выпадак, праўда, не крымінальнага характару: фатаграфавала хлебазавод на вуліцы Ракаўскай, а потым на здымку заўважыла на заводскім коміне флюгер і, калі павялічыла, убачыла, што там лічба: 1927. Ну і напісала верш пра гэта.

— Як-небудзь апрацоўваеш здымкі?

— Некаторыя настолькі самадастатковыя, што не патрабую ніякай карэкціроўкі. У іншых хочацца штосьці ўзмацніць або дадаць, часцей кантраснасць, можа, нават проста пазабавіцца з адпаведнымі камп'ютарнымі праграмамі. Гэта таксама прыемна.

— У адных, колькі ні стараюцца, не атрымліваюцца цікавыя, змястоўныя здымкі. Іншыя выходзяць сярод самага простага і звычайнага штосьці

незвычайнае і нечаканае. Што галоўнае ў гэтым мастацтве, на тваю думку?

— Галоўнае — магчымасць убачыць аб'ект ці з'яву з розных бакоў і нечаканых ракурсаў. Напэўна, гэта датычыцца любога мастацтва. Важна таксама прысвячаць гэтаму занятку пэўны час, трэніраваць вока. Развівацца, адным словам.

— Як захоўваеш свае фота і ці часта пераглядаеш? Што адчуваеш пры гэтым?

— Некаторыя здымкі раздрукоўваю, і яны аздабляюць маё жытло, бывае, раблю адпаведныя тэматычныя альбомы. Штосьці публікавана ў ЖК, штосьці працягваю змяшчаць у «Фэйсбуку», звычайна гэта здымкі, зробленыя на тэлефон. Здараецца, аздабляю ўласнымі фотаздымкамі паэтычныя публікацыі: свае ці калег.

Лічбавыя фотаздымкі захоўваю на камп'ютары, час ад часу нешта выдаляю. Праглядаю перыядычна, у залежнасці ад настрою. Пацуцці залежаць ад здымка, але найчасцей — радасць ад прыгажосці навакольнага свету і сум ад хуткаплыннасці часу...

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ

зваротная сувязь

...І класікаў прачулыя радкі

У нядзелю і чацвер увазе слухачоў канала «Культура» Беларускага радыё — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Маргарыты Прохар «Сіняя птушка, альбо Спраба несур'езнага дэтэктыва».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе працяг рамана Фёдара Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне». У «Радыёбібліятэцы» гучаць заключныя старонкі твора Фрэнсіса Скота Фіцджэральда «Вялікі Гэтсбі». З 3 сакавіка пачнецца чытанне эпічнай паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш». У праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вячэрнім эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні. Для аматараў паэзіі — праграма «Прачулым радком».

У суботу прагучыць чарговы выпуск сумеснага з Дзяржаўным літаратурным музеем Янкі Купалы праекта «Слухаем класіка» да 140-годдзя з дня нараджэння песняра.

У нядзелю — вершы яшчэ аднаго юбіляра года, народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складуць дзве часткі радыёверсіі спектакля антрэпрызы рэжысёра Мадэста Абрамава «Пяць вечароў» паводле аднайменнай п'есы Аляксандра Валодзіна.

Юным прыхільнікам мастацкага вяшчання канал «Культура» прапануе ў суботу і нядзелю «Дзіцячы радыётэатр» з камедыйнай казкай Віталія Вольскага «Несцерка». Чытанні з працягам твора Наталлі Бучынскай «Незабыўныя сустрэчы з авечкай Адэляй» ладзяцца па буднях у межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». «Вячэрняя казка» для маленькіх — штовечар у 21.00.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» ў радыёверсіі тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы» — гутарка з навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуразнаўства НАН Беларусі Наталляй Бахановіч.

26 лютага — 90 гадоў таму (1932) пачала выходзіць штотыднёвая беларуская грамадска-палітычная і літаратурна-мастацкая газета «Літаратура і мастацтва».

28 лютага — 220 гадоў з дня нараджэння Фёдара Шымкевіча (1802—1843), беларускага, украінскага і расійскага мовазнаўца, педагога.

28 лютага — 120 гадоў з дня нараджэння Паўла Гаўрыленкі (1902—1961), жывапісца, графіка.

28 лютага — 120 гадоў з дня нараджэння Сымона Куніцкага (1902—1940), крытыка, літаратуразнаўца.

29 лютага — 150 гадоў з дня нараджэння Вітольда Бялыніцкага-Бірулі (1872—1957), беларускага і расійскага жывапісца-пейзажыста, народнага мастака БССР, народнага мастака РСФСР.

1 сакавіка — 120 гадоў з дня нараджэння Ядвігі Раздзялоўскай (1902—1992), жывапісца, педагога.

1 сакавіка — 105 гадоў з дня нараджэння Фёдара Шмакава (1917—2009), акцёра, рэжысёра, народнага артыста БССР, народнага артыста СССР.

1 сакавіка 80-годдзе святкуе Уладзімір Перлін, віяланчэліст, педагог, дырыжор, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

1 сакавіка 75 гадоў спаўняецца Аляксандру Камароўскаму, паэту, прэзаіку.

1 сакавіка 75-годдзе адзначае Станіслаў Наско, кампазітар.

1 сакавіка — 75 гадоў з дня нараджэння Міхася Кацюшэнькі (Міхаіла Пятровіча; 1947—2016), прэзаіка, журналіста.

1 сакавіка 70-гадовы юбілей святкуе Юрый Гудзіновіч, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

1 сакавіка 65 гадоў спаўняецца Уладзіміру Василенку, члену Саюза пісьменнікаў Беларусі.

2 сакавіка — 95 гадоў з дня нараджэння Арыядны Ладыгінай (1927—2021), вучонага-эстэтыка, музычнага крытыка, педагога.

2 сакавіка 85 гадоў спаўняецца Алене Лукашэвіч, майстру народнага мастацкага ткацтва.

2 сакавіка 80-гадовы юбілей адзначае Віктар Лужкоўскі, паэт.

2 сакавіка 75-годдзе святкуе Барыс Крывялевіч, член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

3 сакавіка — 100 гадоў з дня нараджэння Франца Валадзько (1922—2007), мастацтвазнаўца, мастацкага крытыка, педагога.

3 сакавіка 75-годдзе адзначае Валеры Грышановіч, паэт, публіцыст.

3 сакавіка 75 гадоў спаўняецца Міхаілу Ржэвуцкаму, мастаку дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

4 сакавіка — 240 гадоў з дня нараджэння Казіміра Ельскага (1782—1867), скульптара.

4 сакавіка — 85 гадоў з дня нараджэння Юрыя Тура (1937—2003), тэатральнага мастака, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

4 сакавіка 70 гадоў спаўняецца Уладзіміру Ракіцкаму, рэстаўратару.

4 сакавіка 60-гадовы юбілей адзначае Алена Яснова, майстар дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Каляндар падрыхтаваны БДАМЛІМ

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Гомельскае абласное аддзяленне СЛБ смуткуюць у сувязі са смерцю прэзаіка Івана Лукіча ЛОСІКАВА і выказваюць шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звезда"»

Галоўны рэдактар Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія: Уладзімір Гніламедаў, Вольга Дадзімава, Жана Запартыка, Анатоль Казлоў, Анатоль Крайдзіч, Віктар Кураш, Аляксандр Марціновіч, Вячаслаў Нікіфарав, Мікалай Чаргінец, Іван Чарота, Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі: Юрыдычны адрас: 220013, Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі: 220034, Мінск, вул. Захарова, 19 E-mail: lim_new@mail.ru Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны: галоўны рэдактар — 325-85-25 намеснікі галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74 адказны сакратар — 377-99-73 адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98 адзел прозы і паэзіі — 317-20-98

адзел мастацтва — 317-20-98 бухгалтэрыя — 311-17-16 Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падлісныя індэксы: 63856 — індывідуальны; 63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў; 638562 — ведамасны; 63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец: Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звезда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ Нумар падпісаны ў друку 24.02.2022 у 11.00 Ум. друк. арк. 3,72 Наклад — 679

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013 Заказ — 339 Д1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцензуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686 9 77 0 024 4 68 0 0 1 2 2 0 0 8